

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΙΤΛΟΣ: «ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΑΠΟ ΤΟ 1960 ΕΩΣ ΤΟ 1970»

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΟΥΡΟΥΠΗΣ

Α.Μ.:Ι2016169

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΧΟΥΡΧΟΥΛΗΣ

ΚΕΡΚΥΡΑ, 2021

Περίληψη

Το Κυπριακό ζήτημα αποτελεί ανοιχτή πληγή του Ελληνισμού, η οποία μέχρι και τις μέρες μας απασχολεί την Ελλάδα και την Κύπρο. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναφερθούν όλα τα πολιτικά και ιστορικά γεγονότα από το 1960 έως το 1970, αλλά και οι παράγοντες, που μετέτρεψαν μια τοπική διαφορά σε διεθνές ζήτημα. Το ζήτημα με την πάροδο του χρόνου, συνδέθηκε στενά με την διεθνή σκηνή. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η Κύπρος κατέχει σημαντική θέση στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου. Η εκτράχυνση της κατάστασης θα είχε καταστρεπτικές συνέπειες για τον δυτικό συνασπισμό, καθώς ένας ελληνοτουρκικός πόλεμος, θα επέφερε διάσπαση στη νοτιανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ. Εκτός αυτού εκείνη την περίοδο είχαν δημιουργηθεί δύο αντίθετοι πόλοι στην Ευρώπη, το Δυτικό μπλοκ με ηγέτιδα δύναμη τις ΗΠΑ και το Ανατολικό μπλοκ με ηγέτιδα δύναμη την Σοβιετική Ένωση(ΕΣΣΔ). Οι δύο αυτές δυνάμεις όπως θα δούμε παρακάτω έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην διευθέτηση του ζητήματος. Τέλος, μέσα από το Κυπριακό μας δίνεται η δυνατότητα να αξιολογήσουμε σε βάθος τις πολιτικές ηγεσίες σε Ελλάδα και Κύπρο.

Λέξεις κλειδιά: Κύπρος, Ελληνοκύπριοι, Τουρκοκύπριοι, ΟΗΕ.

Ο συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	4
ΤΟ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	4
Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΑΠΟ ΤΟ 1960 ΕΩΣ ΤΟ 1964	8
1.1: ΔΕΣΜΕΥΜΕΝΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ.....	8
1.2: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο ΓΡΙΒΑΣ	13
1.3: ΤΑ 13 ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ, ΟΙ ΔΙΑΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΚΑΙ Ο ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ.....	14
1.4: ΤΟ ΣΧΕΔΙΑ ΑΤΣΕΣΟΝ, Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΚΟΚΚΙΝΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΣΣΔ	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟ 1965 ΕΩΣ ΤΟ 1967	30
2.1: Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΟΠΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ	30
2.2: ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΑΣΠΙΔΑ	31
2.3: Η ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΑΤΩΝ ...	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΑΠΟ ΤΟ 1967 ΕΩΣ ΤΟ 1970	40
3.1: ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΤΗΣ 21ΗΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ	40
3.2 ΟΙ ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΤΟΥ ΕΒΡΟΥ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΦΙΝΟΥ	42
3.3: Η ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΒΑΣΙΛΙΚΟ ΑΝΤΙΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ..	44
3.4: Η ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ- ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΠΑΝΑΓΟΥΛΗ-ΓΕΩΡΚΑΤΖΗ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ	51
3.5: Η ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΓΕΩΡΚΑΤΖΗ - ΑΣΛΑΝΙΔΗ	56
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	63
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	64

Εισαγωγή

Η εργασία χωρίζεται σε τρία κεφάλαια. Αρχικά, στο πρώτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε διεξοδικά στην κατάσταση, που επικρατούσε κατά τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας. Η πρώτη περίοδος της Κυπριακής Δημοκρατίας, χαρακτηρίζεται από πολλούς ιστορικούς ως ανταγωνιστική. Με λίγα λόγια, η κάθε κοινότητα αποσκοπούσε στην διεύρυνση των προνομίων της. Στο δεύτερο κεφάλαιο (1965-1967), θα εξετάσουμε την πολιτική κρίση στην Ελλάδα και πως αυτή επηρέασε το Κυπριακό. Να σημειωθεί ότι μετά το 1964 επανέρχεται στο προσκήνιο το σύνθημα της Ένωσης ή της Ένωσης με εδαφικά ανταλλάγματα στην Τουρκία. Μάλιστα, την ίδια περίοδο είχε ξεσπάσει πολιτική κρίση στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα το Κυπριακό να χρησιμοποιείται σαν μέσο για την επίλυση των εσωτερικών ζητημάτων. Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η σκοτεινή περίοδος της δικτατορίας. Η αποχώρηση της ελληνικής μεραρχίας και η απόπειρα δολοφονίας κατά του Μακάριου, αποτελούν δύο από τα πιο μελανά στοιχεία εκείνης της περιόδου.

Ιστορική Αναδρομή

Το γεωπολιτικό και ιστορικό πλαίσιο

Η Κύπρος ανήκει γεωγραφικά στο βορειοανατολικό άκρο της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου και είναι το τρίτο σε μέγεθος νησί μετά τη Σαρδηνία και τη Σικελία. Έχει έκταση 9.251 τετραγωνικά χιλιόμετρα και απέχει 800 χιλιόμετρα από την Ηπειρωτική Ελλάδα και 380 χιλιόμετρα από την Ρόδο και τη Κάρπαθο. Στα βόρεια της Κύπρου βρίσκεται η Τουρκία, στα ανατολικά η Συρία και στα νότια η Αίγυπτος. Συνεπώς, κατέχει μια προνομιούχα γεωγραφική θέση, η οποία αποτέλεσε πεδίο συγκρούσεων και δυναμικών ανταγωνισμών.

Τη χρονική περίοδο 1571-1878 η Κύπρος αποτελούσε μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μετέπειτα στις 12 Ιουλίου 1878 (Συνθήκη Βερολίνου), ο Σουλτάνος την παραχωρεί στη Μεγάλη Βρετανία, με αντάλλαγμα την προστασία της από την τσαρική Ρωσία. Το 1923 με τη

Συνθήκη της Λωζάννης η Τουρκία παραιτείται κάθε δικαιώματος επί της Κύπρου. Το 1925 ανακηρύσσεται αποικία του Βρετανικού Στέμματος. Συνοψίζοντας, η Κύπρος μαζί με το Γιβραλτάρ και τη Μάλτα, στη Μεσόγειο, τη Διώρυγα του Σουέζ και το Άντεν στην Ερυθρά Θάλασσα λειτούργησαν μέχρι τις αρχές του '50 σαν ένα από τα βρετανικά οχυρά που εξασφάλιζαν τη δίοδο προς τον Περσικό Κόλπο, την Ινδία και τον Ινδικό Ωκεανό¹.

Η πορεία προς την ανεξαρτησία

Η δεκαετία του '50 θεωρείται μια περίοδος σταθμός για την Κύπρο, διότι το ζήτημα της Ένωσης πήρε σάρκα και οστά². Πιο αναλυτικά, μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου το ΑΚΕΛ (Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού), είχε ως άμεση προτεραιότητα την διεθνοποίηση του Κυπριακού ζητήματος. Η παράταξη της Αριστεράς είχε κινήσει τις διαδικασίες, καθώς είχε απευθυνθεί στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, με απώτερο σκοπό να εκφράσουν τον πόθο του Ελληνοκυπριακού πληθυσμού. Στις 15 Ιανουαρίου 1950 η Εθναρχία οργάνωσε δημοψήφισμα: 95,7% των Ελληνοκυπρίων υπέρ της Ένωσης με τη «Μητέρα- Πατρίδα». Η κινητοποίηση των Ελληνοκύπριων συνέπεσε χρονικά με την άνοδο στον αρχιεπισκοπικό θρόνο του Μακάριου³. Ωστόσο, η αντίδραση της Ελληνικής κυβέρνησης ήταν αρνητική. Αυτό οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες, όπως: η εξάρτησή της από τις δυτικές δυνάμεις, η απροθυμία του Λονδίνου να συζητήσει το θέμα της αυτοδιάθεσης. Η Ελληνική Κυβέρνηση και πιο συγκεκριμένα ο υπουργός Εξωτερικών Κωνσταντίνος Τσαλδάρης τόνισε ότι οι συνθήκες δεν ήταν κατάλληλες για την διεθνοποίηση του ζητήματος. Εκτός από την αντίδραση της Βρετανίας, εναντιώθηκε και η Τουρκοκυπριακή μειονότητα διατυπώνοντας το αίτημα ότι σε ενδεχόμενη αποχώρηση της Βρετανίας, το νησί όφειλε να παραχωρηθεί στην προκάτοχο δύναμη. Και οι μετέπειτα Ελληνικές Κυβερνήσεις Πλαστήρα – Βενιζέλου, αρνήθηκαν να προσφύγουν στα Ηνωμένα Έθνη.

Το Νοέμβριο του 1952, ανεβαίνει στην εξουσία ο Παπάγος. Η κυβέρνηση Παπάγου είναι η πρώτη κυβέρνηση, η οποία στις προγραμματικές της δηλώσεις αναφέρεται στο Κυπριακό ζήτημα⁴. Κατά τη διάρκεια επίσημης

¹ Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, Το Κυπριακό πρόβλημα- Η Ανάμειξη του ΟΗΕ ΚΑΙ Οι ξένες επεμβάσεις στην Κύπρο, 1984, σ.25.

² Α. Ξύδης, Μακάριος όπως τον είδαν, 1980, σ.135.

³ Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Ελληνική εξωτερική πολιτική, 2014, σ.267.

⁴ Α. Ξύδης, Σπ. Λιναρδάτος, Κ. Χατζηαργύρης Ο Μακάριος και οι σύμμαχοί του, 1972, σ.271.

επίσκεψης του τότε βρετανού υπουργού Εξωτερικών Α. Ήντεν το 1954, ο άγγλος υπουργός αρνήθηκε να συζητήσει το θέμα με τον έλληνα πρωθυπουργό⁵. Δήλωνε χαρακτηριστικά ότι το «Κυπριακό δεν είναι απλώς κλειστό αλλά ανύπαρκτο ζήτημα. Και ως τέτοιο δεν μπορεί να υφίσταται ούτε στο παρόν ούτε στο μέλλον⁶. Τον Απρίλιο όμως ο Παπάγος προανήγγειλε ότι η Ελλάδα θα προσέφευγε στον ΟΗΕ, εάν οι Βρετανοί δεν προσέρχονταν σε διμερείς συνομιλίες μέχρι τον Αύγουστο. Η δήλωση του Χόπκινσον(υπουργός των Αποικιών κατά το 1954), αποδεικνύει τις προθέσεις της Βρετανίας σχετικά με το Κυπριακό. Σε μια συζήτηση στη Βουλή των Κοινοτήτων (28 Ιουλίου), ο βουλευτής των Εργατικών και πρώην υπουργός αποικιών Γκρίφφιθς ρώτησε τον Χόπκινσον, αν η παραχώρηση συντάγματος στη Κύπρο θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως ένα βήμα που θα οδηγούσε σταδιακά το νησί καθεστώς αυτοκυβέρνητης πολιτείας. Ο Χόπκινσον απάντησε ως εξής: «Υπήρχε πάντοτε παραδεδεγμένη η άποψη ότι ορισμένες περιοχές μέσα στην Κοινοπολιτεία, λόγω των ιδιαζουσών συνθηκών τους, δεν μπορούν να αναμένουν ότι θα είναι ποτέ δυνατό να γίνουν πλήρως ανεξάρτητες. Πιστεύω ότι ο εντιμότερος κύριος θα συμφωνήσει, πως υπάρχουν μερικές περιοχές, που ουδέποτε μπορούν να περιμένουν κάτι τέτοιο»⁷. Η παραπάνω δήλωση προκάλεσε την οργή της ελληνικής κυβέρνησης, η οποία στις 16 Αυγούστου κατέθεσε επίσημα στον ΟΗΕ το αίτημά της να εγγραφεί στην ημερησία διάταξη της Γενικής Συνέλευσης το θέμα: « Εφαρμογή υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, της αρχής της ισότητας των δικαιωμάτων και της αυτοδιάθεσης των λαών για τον πληθυσμό της Κύπρου». Και στην Κύπρο η κρίση πήρε μεγάλες διαστάσεις, όταν ο Μακάριος σε δηλώσεις του, άφηνε υπονοούμενα για έναρξη απελευθερωτικού αγώνα.

Στις 10 Νοεμβρίου 1954 ο Γρίβας⁸ αποβιβάζεται στην Κύπρο. Άρχισε αμέσως τη συγκρότηση των πρώτων ομάδων ανταρτών, που αποτέλεσαν την Εθνική Οργάνωση Κύπριων Αγωνιστών(ΕΟΚΑ). Στην αντίπερα όχθη ως απάντηση στην ΕΟΚΑ, ιδρύθηκε το 1958 η Τουρκική Οργάνωση Αντίστασης(ΤΜΤ)⁹. Την 1η Απριλίου 1955 πραγματοποιήθηκε η έναρξη του ένοπλου αγώνα με πράξεις δολιοφθοράς σε όλο το νησί εναντίον δημόσιων

⁵ Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, Το Κυπριακό πρόβλημα, σ.28.

⁶ Κώστας Χατζηαντωνίου, Από το έπος στην τραγωδία, Κύπρος 1954-1974, σ.31.

⁷ Από το άρθρο του Βαλάντη Αθανασίου, Η διεθνοποίηση του Κυπριακού, σ.14.

⁸ Ο Γεώργιος Γρίβας γνωστός και ως «Διγενής», ήταν Κύπριος αξιωματικός του ελληνικού στρατού, ο οποίος ίδρυσε την ΕΟΚΑ, με απώτερο σκοπό την αποτίναξη του αγγλικού ζυγού.

⁹ Η Τουρκική οργάνωση αντίστασης(Turk Mukavemet Teskliati), ήταν τουρκοκυπριακή παραστρατιωτική οργάνωση, η οποία ιδρύθηκε το 1957 από τον Ραούφ Ντενκτάς, ως αντίβαρο στην δράση της ΕΟΚΑ.

κτιρίων και εγκαταστάσεων¹⁰. Την επόμενη μέρα κυκλοφόρησαν φυλλάδια, τα οποία ανακοίνωναν ότι «Με την βοήθειαν του Θεού, με την συμπαράστασιν ολόκληρου του Ελληνισμού αναλαμβάνομεν τον αγώνα δια την αποτίναξιν του Αγγλικού ζυγού»¹¹.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ορκίστηκε νέος πρωθυπουργός στις 6 Οκτωβρίου 1955. Αρχικά, ασπάζονταν τις θέσεις των προκατόχων του, δηλαδή ότι οι συνθήκες δεν ήταν ευνοϊκές για την διεκδίκηση της Κύπρου. Θεωρούσε ότι τα χρόνια προβλήματα στο εσωτερικό της χώρας και η κακή οικονομική κατάσταση, έπρεπε να επιλυθούν άμεσα. Ωστόσο εκείνη την περίοδο λόγω της κρισιμότητας του Κυπριακού είχαν σχηματιστεί εθνικιστικές τάσεις στην χώρα, με αποτέλεσμα ο Καραμανλής να δέχεται πιέσεις προς αυτή την κατεύθυνση. Να σημειωθεί ότι το Σεπτέμβριο του 1957 ο Καραμανλής κατέθεσε την τέταρτη προσφυγή και το θέμα ήρθε στην επιφάνεια τρεις μήνες αργότερα. Η προσφυγή αναφερόταν στην αυτοδιάθεση για το λαό της Κύπρου, όμως δεν δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για τη λήψη της απόφασης. Το 1958 ο νέος κυβερνήτης Κύπρου Sir Hugh Foot πρότεινε ένα σχέδιο για προσωρινή λύση αυτοκυβέρνησης και άφησε ανοιχτό το ενδεχόμενο να εφαρμοστεί η αρχή της αυτοδιάθεσης.

Οι Συμφωνίες Ζυρίχης- Λονδίνου υπογράφηκαν η μεν πρώτη στο ξενοδοχείο Ντόλτερ στη Ζυρίχη στις 11 Φεβρουαρίου 1959 από τους πρωθυπουργούς της Ελλάδας και της Τουρκίας. Η δε δεύτερη οχτώ μέρες αργότερα στο Λάνκαστερ Χάουζ του Λονδίνου, όπου συμμετείχαν ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο Αντνάν Μεντερές, ο Χάρολντ Μακμίλαν και οι εκπρόσωποι των δύο κοινοτήτων της Κύπρου, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' και ο Φαζίλ Κιουτσούκ. Με τις συμφωνίες αυτές, η Τουρκία αναγορευότανε επίσημα σε εγγυήτρια δύναμη με δικαιώματα στρατιωτικής παρουσίας και επέμβασης στο νησί και η τουρκοκυπριακή μειονότητα αναγνωριζότανε ως ισότιμος εταίρος¹². Επίσης, η Αγγλία αποκτούσε βάσεις με τη μορφή κυριαρχίας ή εγκατάστασης που αντιπροσώπευαν το 2,7% της επιφάνειας του νησιού¹³. Η μια βρίσκεται στη Δεκέλεια, ανάμεσα στην Αμμόχωστο και στη Λάρνακα, και η άλλη στο Ακρωτήρι στο νότιο τμήμα του νησιού. Στις

¹⁰ Zenon Stavrinides, *The Cyprus Conflict: National Identity and Statehood*, 1999, σ.16.

¹¹ Thomas W. Gallant, *Νεότερη Ελλάδα από τον πόλεμο της ανεξαρτησίας μέχρι τις μέρες μας*, 2017, σ.405.

¹² Λουκάς Αξελός, *Κύπρος, Η ανοιχτή πληγή του Ελληνισμού: Αυτοδιάθεση, Ανεξαρτησία, Διχοτόμηση*, 1994, σ.175.

¹³ Κώστας Κωστής, «Τα κακομαθημένα παιδιά της ιστορίας, Η Διαμόρφωση του Νεοελληνικού κράτους 18^{ος}- 21^{ος} αιώνας, 2013, σ.748.

βάσεις αυτές οι Βρετανοί διατηρούσαν όσο στρατό επιθυμούσαν. Βάσει των συμφωνιών, στη Κύπρο στάθμευαν η Ελληνική Δύναμη Κύπρου(ΕΛΔΥΚ) αποτελούμενη από 950 άντρες και η Τουρκική Δύναμη Κύπρου(ΤΟΥΡΔΥΚ) αποτελούμενη από 650 άντρες¹⁴.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΑΠΟ ΤΟ 1960 ΕΩΣ ΤΟ 1964

1.1: ΔΕΣΜΕΥΜΕΝΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

Στις 16 Αυγούστου 1960 ανακηρύσσεται και επίσημα η ανεξαρτησία της Κύπρου, η οποία έγινε δεκτή με συγκρατημένη αισιοδοξία από τους Ελληνοκύπριους. Η Κύπρος έγινε μια ανεξάρτητη Δημοκρατία σε αντάλλαγμα την παραίτησής της από τον εθνικό της πόθο: Την ένωση της νήσου με την Ελλάδα¹⁵. Αυτή η παράμετρος θα δημιουργήσει πολλά προβλήματα στις σχέσεις των δύο χωρών Αθήνας και Λευκωσίας, με αποτέλεσμα το κυπριακό να πάρει μια θλιβερή τροπή. Από την άλλη πλευρά οι Τουρκοκύπριοι παρά τα προνόμια που τους παρείχαν οι Συμφωνίες, υποδέχτηκαν το νέο πολιτικό καθεστώς με δυσπιστία, θεωρώντας το ένα από τα πολλά βήματα για την υλοποίηση του σκοπού τους, που δεν ήταν άλλος από την διχοτόμηση της Κύπρου. Σε αυτό το πρώτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στα βασικά σημεία του Συντάγματος αλλά και στα γεγονότα που έλαβαν χώρα από το 1960 έως το 1964.

Το 1960 θεωρείται μεταβατική περίοδος για την Κύπρο. Πιο συγκεκριμένα, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαιρείται σε Έλληνα πρόεδρο και σε Τούρκο Αντιπρόεδρο, που εκλέγονταν χωριστά από τις αντίστοιχες κοινότητες. Είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι ο Τούρκος Αντιπρόεδρος είχε το δικαίωμα αρνησικυρίας για νόμους ή αποφάσεις της Βουλής ή του Υπουργικού Συμβουλίου που αφορούσαν θέματα εξωτερικής πολιτικής, εσωτερικής ασφάλειας και άμυνας¹⁶. Επίσης, η Βουλή των Αντιπροσώπων αποτελούνταν από Έλληνες και Τούρκους σε αναλογία 70/30. Η επιτροπή δημόσιας υπηρεσίας, έπρεπε να απαρτίζεται από επτά Έλληνες και τρεις

¹⁴ Μακάριος Δρουσιώτης, Δύο απόπειρες και μια δολοφονία-Η Χούντα και η Κύπρος: 1967-1970, 2009, σ.14.

¹⁵ Ε.Ν. Τζελέπης, Το κυπριακό και οι συνωμότες του, 1965, σ.121.

¹⁶ Σωτήρης Ριζάς και Ιωάννης Στεφανίδης, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, 2004, σ.104.

Τούρκους. Σε περίπτωση που έπρεπε να παρθεί απόφαση για θέμα που αφορούσε Τουρκοκύπριο, απαιτούνταν και η σύμφωνη γνώμη δύο τουλάχιστον από τα τρία τουρκικά μέλη. Όσον αφορά στον τομέα της δικαιοσύνης το Συνταγματικό Δικαστήριο, αποτελούνταν από έναν Έλληνα, έναν Τούρκο και έναν τρίτο μη Κύπριο πρόεδρο δικαστή. Το ανώτατο δικαστήριο απαρτιζόταν από δύο έλληνες, έναν Τούρκο και έναν τρίτο μη Κύπριο πρόεδρο δικαστή, ο οποίος όμως διέθετε δύο ψήφους. Να σημειωθεί ότι κανένα από τα δύο δικαστήρια δεν είχε την δυνατότητα να δικάσει οποιοδήποτε μέλος της μιας ή της άλλης κοινότητας αν η σύνθεσή του δεν αποτελούνταν από μέλη της ίδιας κοινότητας με τον εναγόμενο ή κατηγορούμενο. Είχαν δημιουργηθεί διαφορετικές δημοτικές αρχές (Ελληνικές- Τουρκικές) στις πέντε μεγαλύτερες πόλεις του νησιού, που θα εκλέγονταν αντίστοιχα από του Έλληνες και τους Τούρκους δημότες αυτών των πόλεων. Η τουρκική μειονότητα του 18% ονομάστηκε επίσημα «κοινότητα» και λάμβανε το 40% των ανδρών των Ένοπλων Δυνάμεων, το 30% των Σωμάτων Ασφαλείας και το 30% των θέσεων στη δημόσια διοίκηση. Εκτός αυτού ένας από τους αρχηγούς του Στρατού, της Αστυνομίας και της Χωροφυλακής έπρεπε να ήταν Τουρκοκύπριος¹⁷. Παρατηρούμε ότι οι Συμφωνίες Ζυρίχης- Λονδίνου, προίκισαν με προνόμια τους τουρκοκύπριους, με αποκλειστικό στόχο να μη μπορέσει ποτέ ο λαός της Κύπρου να αποφασίσει ελεύθερα για το μέλλον του.

Το Μάιο του 1960 ανατράπηκε η κυβέρνηση Μεντερές, από στρατιωτικό πραξικόπημα. Ο πρωθυπουργός Μεντερές και ο υπουργός Εξωτερικών Ζορλού εκτελέστηκαν. Η κυβέρνηση της Άγκυρας σε συνεργασία με τον Πρόεδρο της Τουρκοκυπριακής κοινότητας Ραούφ Ντενκτάς άρχισε να ενισχύει και πάλι τις παράνομες οργανώσεις. Τούρκοι βουλευτές, καθηγητές και δημοσιογράφοι επισκέπτονταν την Κύπρο, οι οποίοι μέσα από τον λόγο τους, προσπαθούσαν να καλλιεργήσουν την ιδέα του Τουρκικού εθνικισμού. Παράλληλα και οι Τουρκικές εφημερίδες στην Κύπρο δημοσίευαν εμπρηστικά πρωτοσέλιδα για το Μακάριο και για την Ελληνική κυβέρνηση. Παρά τις εσωτερικές δυσκολίες, ο Μακάριος στάθηκε στο ύψος των περιστάσεων, καθώς αποκτούσε νέα στηρίγματα με τη συμμετοχή του σε διεθνή κινήματα και διεθνείς οργανισμούς. Με αυτόν τον τρόπο, η Κύπρος γίνεται μέλος στις 14 Μαρτίου 1961 μέλος της Βρετανικής Κοινοπολιτείας, στις 24 Μαρτίου 1961 μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης και στις 8 Δεκεμβρίου 1961 γίνεται μέλος της Διεθνούς Τραπεζής.

¹⁷ Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974, Από το έπος στην τραγωδία, σ.82.

Στο μεταξύ η Τουρκοκυπριακή ηγεσία εξακολουθούσε να πιέζει τον Μακάριο, προκειμένου να επιτύχει διχοτόμηση των Δήμων, αύξηση της ποσοστιαίας αναλογίας των Τουρκοκυπρίων δημοσίων υπαλλήλων, τοποθέτηση Τούρκων αστυνομικών στις Τουρκικές περιοχές και διχοτόμηση του Κυπριακού στρατού (σε Ελληνικό και Τουρκικό). Όσον αφορά στο κομμάτι της φορολογίας οι απόψεις των δύο κοινοτήτων ήταν εκ διαμέτρου αντίθετες. Τότε επενέβη το Υπουργικό Συμβούλιο, το οποίο πρότεινε την παράταση της υφιστάμενης νομοθεσίας. Όμως οι Τουρκοκύπριοι οδηγούσαν την κατάσταση στα άκρα, καθώς δεν ψήφισαν τη τρίμηνη ανανέωση. Σε αυτή τη κρίσιμη στιγμή ο Μακάριος έδωσε εντολή στις εφορίες να συνεχίσουν να εισπράττουν τους φόρους, όπως και προηγουμένως. Οι Τουρκοκύπριοι κατήγγειλαν το μέτρο σαν αντισυνταγματικό. Οι παραπάνω εξελίξεις οδήγησαν τις δύο κοινότητες να ψηφίσουν διαφορετικούς φορολογικούς νόμους. Επιπρόσθετα, διαφώνησαν και με την συγκρότηση κυπριακού στρατού. Η Κυπριακή πλευρά και το Υπουργικό Συμβούλιο υποστήριζαν ότι ο στρατός έπρεπε να ήταν ενιαίος και μεικτός (από Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους), ενώ η Τουρκία θεωρούσε ότι η κάθε κοινότητα έπρεπε να είχε τον δικό της στρατό. Η κατάσταση επιδεινώθηκε, όταν στις 20 Οκτωβρίου 1961 ο Αντιπρόεδρος Κιουτσούκ έκανε χρήση του βέτο, με συνέπεια να ακυρώσει την απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου. Η διάταξη για τα χωριστά δημαρχεία, δημιούργησε έναν νέο κύκλο αντιπαραθέσεων ανάμεσα στις δύο πλευρές. Η εφαρμογή αυτής της διάταξης ήταν ιδιαίτερα δύσκολη, καθώς η Βουλή παράτεινε την παλαιά νομοθεσία, μέχρις ότου συμφωνηθεί νέα. Οι οχτώ φορές παράτασης της παλαιάς νομοθεσίας μέχρι το Δεκέμβριο του 1962, αποδεικνύει περίτρανα ότι η συνύπαρξη δύο διαφορετικών κοινοτήτων φάνταζε αρκετά δύσκολη υπόθεση. Η αδιαλλαξία των δύο πλευρών, δεν οδήγησε πουθενά, και έτσι το νησί έμεινε χωρίς νομοθεσία για την τοπική της αυτοδιοίκηση.

Η αδιάλλακτη στάση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, ώθησε τον Μακάριο για πρώτη φορά στις 4 Ιανουαρίου 1962 να καυτηριάσει το πολιτικό καθεστώς και τις Συμφωνίες Ζυρίχης- Λονδίνου σε μια συγκέντρωση της ΟΧΕΝ (Ορθόδοξη Χριστιανική Ένωση Νεανίδων). «Είμαι υποχρεωμένος επισήμανε, να παραγνωρίσω ή να ζητήσω την αναθεώρηση εκείνων των συνταγματικών διατάξεων, οι οποίες παρακωλύουν την λειτουργία του κρατικού μηχανισμού και την πρόοδο της Πολιτείας ή, χρησιμοποιούμενοι κακώς, θέτουν εν κινδύνω αυτήν την υπόστασιν της Πολιτείας». Λίγες ημέρες αργότερα ο υπουργός Εσωτερικών Πολύκαρπος Γεωρκάτζης έστειλε αυστηρό

μήνυμα προς τους Τουρκοκύπριους, δηλώνοντας ότι « το όνειρο, για το οποίο άρχισε η ΕΟΚΑ τον αγώνα της, τώρα θα υλοποιηθεί»¹⁸. Όπως ήταν αναμενόμενο αυτές οι δηλώσεις προκάλεσαν θύελλα αντιδράσεων, με αποτέλεσμα η Άγκυρα να προβεί σε έντονο διάβημα προς την κυβέρνηση των Αθηνών. Η κατάσταση εκτροχιάστηκε, όταν στις 25 Μαρτίου 1962 σημειώθηκαν εκρήξεις σε δύο Τουρκοκυπριακά τεμένη. Ηθικοί αυτουργοί των εκρήξεων ήταν οι Τουρκοκύπριοι εξτρεμιστές, οι οποίοι στόχευαν στην πρόκληση επεισοδίων μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Οι Τουρκοκύπριοι οργάνωναν μυστικά ένοπλες ομάδες, εκτιμώντας ότι μια ένοπλη ρήξη θα τους έδινε την ευκαιρία να προωθήσουν τα διχοτομικά τους σχέδια. Μετά από αυτό άρχισε και η Ελληνοκυπριακή ηγεσία να οργανώνει ένοπλες ομάδες. Κατά το Ν. Κρανιδιώτη ο «ισχυρός ανήρ» των ομάδων ήταν ο υπουργός Εσωτερικών Πολύκαρπος Γεωρκάτζης, παλαιό στέλεχος της ΕΟΚΑ, ο οποίος κατάρτισε την «Εθνικήν Οργάνωσιν Κύπρου» (ΕΟΚ). Ωστόσο τα αντικομμουνιστικά του αισθήματα, τον οδήγησαν να αποκλείσει τους οπαδούς του ΑΚΕΛ και του σοσιαλιστή ηγέτη Βάσου Λυσσαρίδη. Παράλληλα με την ΕΟΚ ιδρύθηκαν και άλλες ομάδες από τους Βάσο Λυσσαρίδη και Νίκο Σαμψών¹⁹. Η αδιαλλαξία της Τουρκοκυπριακής ηγεσίας εκδηλώθηκε με τον πιο ωμό τρόπο στις 24 Απριλίου 1963, όταν όργανά της δολοφόνησαν τους μετριοπαθείς Τουρκοκύπριους δημοσιογράφους Αϊχάν Χικμέτ και Αχμέτ Μουσαφέρ Γκιουρκάν, οι οποίοι εναντιώνονταν στις διχοτομικές επιδιώξεις του Ντενκτάς και ήταν υπέρ της αρμονικής συνύπαρξης των δύο κοινοτήτων. Δύο χρόνια αργότερα (11 Απριλίου 1964) σημειώθηκε ένα πανομοιότυπο περιστατικό, όταν δολοφονείται ο συντεχνιακός ηγέτης Ντερβίς Καβάζογλου.

Την ταραγμένη εκείνη περίοδο, ο Μακάριος επισκέπτεται την Άγκυρα. Η επίσκεψή του είχε ως πρωταρχικό στόχο να ανιχνεύσει τις προθέσεις και κατά πόσο θα ήταν διατεθειμένη να δεχθεί μια αναθεώρηση ορισμένων άρθρων του Συντάγματος. Στις συναντήσεις που διεξήχθησαν ο Τούρκος πρωθυπουργός ήταν επιφυλακτικός σε μια ενδεχόμενη αναθεώρηση, τονίζοντας την ανάγκη πιστής εφαρμογής των Συμφωνιών Ζυρίχης- Λονδίνου, αλλά και τη διασφάλιση όλων των δικαιωμάτων της Τουρκικής κοινότητας. Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων θίχτηκαν πολλά ζητήματα όπως το θέμα των Δήμων, του στρατού και των χωριστών πλειοψηφιών. Να σημειωθεί ότι ο υπουργός Εξωτερικών Φερντίναντ Τζεμάλ Ερκίν επικεντρώθηκε στο ζήτημα της συγκρότησης Ελληνοκυπριακών Ένοπλων ομάδων και ζήτησε από τον

¹⁸ Κώστας Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974, Από το έπος στην τραγωδία, σ.102.

¹⁹ Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη πολιτεία, Κύπρος 1960-1974, τόμος Α', σ.34.

Μακάριο τη διάλυσή τους. Από την πλευρά του ο Μακάριος τους διαβεβαίωσε ότι θα διασφαλίσει τα ανθρώπινα δικαιώματα και θα πράξει τα δέοντα για την αρμονική συμβίωση των δύο κοινοτήτων.

Το ζήτημα χωρισμού των δήμων δημιούργησε τριβές στις σχέσεις Τουρκίας- Κύπρου. Αυτή η εξέλιξη ανησυχούσε τη κυβέρνηση της Αθήνας. Ειδικότερα, ο Έλληνας Πρωθυπουργός ζήτησε από τον Κύπριο Πρέσβη Ν. Κρανιδιώτη

(1η Ιανουαρίου 1963) να συμβουλεύσει το Μακάριο να μη φθάσει στα άκρα. Τόνισε ότι το Κυπριακό θα λυθεί αργά ή γρήγορα, και η Κύπρος θα ενωθεί με την Ελλάδα. Ωστόσο, η Αντιπολίτευση και ο Αθηναϊκός τύπος ασπάζονταν την πολιτική του Αρχιεπίσκοπου, με αποτέλεσμα να ζητάνε την ακύρωση των διχοτομικών διατάξεων του Συντάγματος και την απαγκίστρωση της Κύπρου από τις δεσμευτικές Συμφωνίες της Ζυρίχης. Η Τουρκία πέρασε στην αντεπίθεση, καθώς στις 5 Ιανουαρίου 1963 ο Τούρκος πρέσβης στην Αθήνα έστειλε στο υπουργείο Εξωτερικών τηλεγράφημα, με το οποίο η κυβέρνηση της Άγκυρας κατηγορούσε ανοιχτά τον Μακάριο ότι η κατάργηση του περί Δήμων νόμου θα προκαλούσε την αντίδραση της.

Η Ελληνοκυπριακή ηγεσία στην προσπάθειά της να αποδεσμεύσει το Κυπριακό από τους κύκλους των Ελληνοτουρκικών σχέσεων και του ΝΑΤΟ, αποφάσισε να ακολουθήσει μια πιο αδέσμευτη εξωτερική πολιτική. Καταρχάς, θεωρούσε ότι αν κρατούσε ουδέτερη στάση στον ανταγωνισμό των δύο παγκόσμιων ιδεολογιών, θα είχε την δυνατότητα να δημιουργήσει μια στέρεα βάση για το μέλλον του νησιού²⁰. Ο Μακάριος το 1955 είχε παρακολουθήσει τη διάσκεψη της Μπαντούγκ , με αποτέλεσμα να αναδειχτεί ως μια ηγετική φυσιογνωμία του Κινήματος των Αδεσμεύτων. Με αυτόν τον τρόπο το 1961 η Κύπρος πήρε μέρος στην ιδρυτική συνέλευση των Αδεσμεύτων στο Βελιγράδι και από τότε διαδραμάτισε ενεργό ρόλο στην πολιτική του Κινήματος²¹. Οι εξελίξεις αυτές προκάλεσαν την αντίδραση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, η οποία όχι μόνο εναντιώθηκε στην πολιτική του Μακαρίου, αλλά και στην προσέγγιση που έγινε στις ανατολικές χώρες.

²⁰ Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, Το Κυπριακό πρόβλημα, σ.41.

²¹ Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, Μακάριος όπως τον είδαν, σ.268.

1.2: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο ΓΡΙΒΑΣ

Ενώ η κατάσταση στην Κύπρο ήταν τεταμένη, στην Ελλάδα προέκυψε πολιτική κρίση μετά την παραίτηση του Πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή (20 Σεπτεμβρίου 1961). Η υπηρεσιακή κυβέρνηση του στρατηγού Κωνσταντίνου Δόβα ανέλαβε τη διεξαγωγή εκλογών, που ορίστηκαν για τις 29 Οκτωβρίου. Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας συμμετείχε ενεργά και ο στρατηγός Γρίβας. Ανέφερε μεταξύ άλλων ότι επιθυμούσε να «σώσει την Ελλάδα». Μετά την επιστροφή του από την Κύπρο είχε ιδρύσει το δικό του κόμμα «Κίνησις Εθνικής Αναδημιουργίας», το οποίο κατηγορούσε την Ελληνική κυβέρνηση για προδοσία και το Μακάριο και τον Καραμανλή για την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης- Λονδίνου. Όμως έναν μήνα πριν τις εκλογές, διαπίστωσε ότι ήταν ανεπαρκής πολιτικά, με αποτέλεσμα να εγκαταλείψει τον εκλογικό στίβο. Στις εκλογές της 29ης Οκτωβρίου 1961 η Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ) υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή έλαβε το 50,77% των ψήφων και εξασφάλισε 176 έδρες στη Βουλή, η Ένωση Κέντρου υπό το Γεώργιο Παπανδρέου, το 33,69% και 100 έδρες και το ΠΑΜΕ (Πανδημοκρατικό Αγροτικό Μέτωπο Ελλάδος) το 14,65% και 24 έδρες. Η εξέλιξη αυτή δυσaráεστησε τον Γεώργιο Παπανδρέου, ο οποίος χαρακτήρισε το εκλογικό αποτέλεσμα προϊόν βίας και νοθείας.

Εκείνη την περίοδο (Δεκέμβριος 1961) ο Γρίβας είχε κυκλοφορήσει τα απομνημονεύματά του, τα οποία ασκούσαν δριμεία κριτική στον Αρχιεπίσκοπο. Ο Μακάριος πέρασε στην αντεπίθεση, τονίζοντας χαρακτηριστικά ότι ο Κυπριακός Αγώνας «δημιούργησε το θρύλο του Διγενή». Τον θρύλον όμως του Διγενή τον κατέστρεψε ο Γρίβας²². Σύμφωνα με το Μακάριο ο Γρίβας διέπραξε δύο μεγάλα σφάλματα. Αρχικά, «το πρώτον σφάλμα «ήτο η ανάμιξις του εις την πολιτικήν», το δεύτερο σχετίζεται με την εκπόνηση των απομνημονευμάτων, τα οποία «Εγράφησαν ουχί με την εντιμότητα και την ειλικρίνεια ενός αγωνιστού, αλλά με την ιδιοτελή σκοπιμότητα στενόκαρδου πολιτευόμενου».

²² Κώστας Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974, Από το έπος στην τραγωδία, σ.102.

1.3: ΤΑ 13 ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ, ΟΙ ΔΙΑΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΚΑΙ Ο ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ

Το 1963 ο Μακάριος βλέποντας τις δυσλειτουργίες του Συντάγματος, πρότεινε κάποιες αλλαγές. Στο πλαίσιο αυτό στις 30 Νοεμβρίου 1963 παρέδωσε στον Αντιπρόεδρο Φαζίλ Κιουτσούκ υπόμνημα, με το οποίο καλούσε την Τουρκοκυπριακή ηγεσία σε διαπραγματεύσεις για την αναθεώρηση 13 σημείων του Συντάγματος. Την ίδια μέρα στάλθηκε αντίγραφο του υπομνήματος και στους εκπροσώπους των τριών Εγγυητριών Δυνάμεων, υπενθυμίζοντας ότι η τροποποίηση αποτελεί εσωτερικό ζήτημα της Κύπρου, με αποτέλεσμα να μην αναγνωρίζει σε κανένα το δικαίωμα ανάμειξης ή οποιασδήποτε επέμβασης. Πιο αναλυτικά, προέβλεπαν: την κατάργηση του δικαιώματος αρνησικυρίας του προέδρου και του αντιπροέδρου, την εκλογή του Έλληνα προέδρου και του Τούρκου αντιπροέδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων από το σύνολο του σώματος και όχι από την αντίστοιχη εθνική πτέρυγα, την κατάργηση της πρόβλεψης για χωριστές πλειοψηφίες σε θέματα φορολογίας, την κατάργηση των χωριστών δήμων, τη μείωση του ποσοστού Τουρκοκυπρίων στις δημόσιες υπηρεσίες και στις δυνάμεις ασφαλείας από 30 σε 20% και την ενοποίηση του δικαστικού συστήματος και εκείνου των δυνάμεων ασφαλείας²³. Ο Αντιπρόεδρος Κιουτσούκ αποδέχθηκε το έγγραφο και επιφυλάχθηκε να απαντήσει. Ενώ όμως όλοι περίμεναν την απάντηση του Αντιπροέδρου, ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Φερντίναντ Τζεμάλ Ερκίν απέρριψε στις 6 Δεκεμβρίου τις προτάσεις του Μακάριου²⁴. Η άρνηση της τουρκικής πλευράς είχε ως αποτέλεσμα να χειροτερεύσει η πολιτική κατάσταση στην Κύπρο και να έρθουν πάλι στην επιφάνεια τα διακοινοτικά πάθη. Είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι η κυβέρνηση της Άγκυρας, ωθούσε τους Τουρκοκύπριους στην αδιαλλαξία²⁵. Η εφημερίδα του Κιουτσούκ, Χαλκίν Σεσί επιχείρησε μέσα από τα δημοσιεύματά της να προκαλέσει ένταση στην Κύπρο. Δήλωνε, ότι «αυτοί που σκάβουν τον λάκκο της τουρκικής κοινότητας, πρέπει να τον σκάψουν στα δικά τους μέτρα για να μπορέσουν εύκολα να βγουν από αυτόν, όταν θα πέσουν οι ίδιοι μέσα στο σύντομο μέλλον». Οι προτάσεις του Μακάριου συνέπιπταν χρονικά με την πολιτική αλλαγή, που είχε συντελεστεί στην Ελλάδα. Μετά την ήττα του Κωνσταντίνου Καραμανλή (ΕΡΕ) στις εκλογές της

²³ Polyvios Polyviou, *Cyprus in search of a constitution 1960-1975*, 1976, σ.38-41.

²⁴ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, τόμος Α', σελ.85.

²⁵ Ε.Ν. Τζελέπης, *Το κυπριακό και οι συνωμότες του*, σ.143.

3ης Νοεμβρίου 1963, η εξουσία άλλαζε χέρια με το σχηματισμό κυβέρνησης μειοψηφίας από την Ένωση Κέντρου, με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου και αντιπρόεδρο και υπουργό Εξωτερικών τον Σοφοκλή Βενιζέλο. Σε πρώτο στάδιο η νέα κυβέρνηση δεν επιθυμούσε την ανακίνηση του Κυπριακού. Αυτό φαίνεται από τη συνέντευξη του Γ. Παπανδρέου (23 Νοεμβρίου). «Θεωρώ δυστύχημα τις Συμφωνίες και είμαι βέβαιος ότι υπό τας δεδομένας συνθήκας ήτο δυνατόν να ήσαν απείρως καλύτεραι. Αλλά εφ' όσον υπεγράφησαν, εδημιουργήθη πραγματική κατάσταση, η αντιμετώπιση της οποίας χρειάζεται μεγάλην προσοχήν»²⁶. Από τα στοιχεία που παραθέσαμε, αποδεικνύεται ότι το έτος 1963 δεν είχαν διαμορφωθεί οι κατάλληλες συνθήκες για την αναθεώρηση του Συντάγματος. Τέλος, οι δύο κοινότητες έψαχναν μια αφορμή.

Η αφορμή δόθηκε όταν εξερράγη μια βόμβα στο άγαλμα του Μάρκου Δράκου ενός αγωνιστή της ΕΟΚΑ, και μερικές μέρες αργότερα σημειώθηκε ένα επεισόδιο στους δρόμους της τουρκικής συνοικίας της πόλης²⁷. Πιο συγκεκριμένα, η κυπριακή αστυνομία σταμάτησε μια ομάδα από Τουρκοκύπριους στην οδό Ερμού της Λευκωσίας, που ήταν το σύνορο ανάμεσα στην ελληνική και τουρκική συνοικία. Στο σημείο αυτό, οι Τουρκοκύπριοι άρχισαν να πυροβολούν κατά των αστυνομικών, οι οποίοι ανταπέδωσαν στους πυροβολισμούς με αποτέλεσμα να σκοτωθεί μια Τουρκοκύπρια. Η αντίδραση των Τουρκοκύπριων αποδεικνύει περίτρανα ότι είχαν προετοιμαστεί κατάλληλα. Ανάλογα επεισόδια σημειώθηκαν και τις επόμενες μέρες σε διάφορες τοποθεσίες του νησιού. Τούρκοι ένοπλοι πυροβολούσαν αστυνομικούς και πολίτες. Οι Τούρκοι αστυνομικοί είχαν εγκαταλείψει τις υπηρεσίες τους, με σκοπό να ενταχθούν σε αυτές τις οργανώσεις²⁸. Η Τουρκία απειλούσε ακόμα και με εισβολή. Το πρωί της 26^{ης} Δεκεμβρίου έξι τουρκικά αεροπλάνα εμφανίστηκαν στη Λευκωσία. Ο Κύπριος πρέσβης επικοινωνήσε εσπευσμένα με τον Γ. Παπανδρέου. Είπε χαρακτηριστικά ότι «Περιμένουμε από την Ελληνική Κυβέρνηση να βοηθήσει τους Έλληνες της Κύπρου, όπως βοηθά η Τουρκία τους Τουρκοκύπριους». Ο Γ. Παπανδρέου απάντησε, «θα πράξει το καθήκον της η Ελλάδα, χωρίς όμως να γίνω ουραγός της Κυπριακής Κυβέρνησης». Σύμφωνα με πληροφορίες της Κυπριακής κυβέρνησης τα μεσάνυχτα της 27^{ης} προς την 28^η

²⁶ Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη πολιτεία, Κύπρος 1960-1973, τόμος Α', σ.82.

²⁷ Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, Το κυπριακό πρόβλημα, σ.45.

²⁸ Ε.Ν. Τζελέπης, Το κυπριακό και οι συνωμότες του, σ.144.

Δεκεμβρίου, η Τουρκία ετοιμαζόταν για απόβαση. Τα τουρκικά πλοία είχαν διεισδύσει στα κυπριακά ύδατα και κατευθύνονταν προς τις ακτές της Κερύνειας. Η Ελληνική κυβέρνηση ζήτησε βοήθεια από την Βρετανία, ωστόσο δεν ανταποκρίθηκε στο αίτημα, με το πρόσχημα ότι η παρουσία στο νησί είχε ειρηνευτικό χαρακτήρα. Μετά από αυτή την εξέλιξη ο Σοφοκλής Βενιζέλος στράφηκε προς την Αμερικανική Πρεσβεία. Ο Βενιζέλος εξήγησε στον Αμερικάνο διπλωμάτη τη κρισιμότητα της κατάστασης και του διαβεβαίωσε ότι η Ελλάδα έχει πάρει όλα τα στρατιωτικά μέτρα. Από την άλλη πλευρά ο Λαμπουίς παρακάλεσε τον Βενιζέλο, να μη κάνει η Ελλάδα οποιαδήποτε επιθετική ενέργεια μέχρι το πρωί. Τελικά, η εισβολή ανατράπηκε.

Στη παρούσα φάση η Μεγάλη Βρετανία επανήλθε, καθώς πρότεινε τον διαχωρισμό των αντιμαχόμενων με μια γραμμή, που έμεινε γνωστή σαν «πράσινη γραμμή»²⁹. Ο Μακάριος μη έχοντας άλλη επιλογή εξαιτίας της αδυναμίας των Ελληνοκυπριακών ένοπλων ομάδων να επιβληθούν και την άρνηση της Ελληνικής Κυβέρνησης να ενισχύσει στρατιωτικά την Κύπρο, δέχτηκε στις 26 Δεκεμβρίου 1963 το Ελληνοβρετανικό σχέδιο. Οι συγκρούσεις εκείνων των ημερών είχαν ως συνέπεια τον πλήρη διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων. Μετά τα γεγονότα του 1963, οι Τουρκοκύπριοι αποχώρησαν από το Υπουργικό Συμβούλιο, τη Βουλή των Αντιπροσώπων και τις δημόσιες υπηρεσίες³⁰. Η εξέλιξη αυτή λειτούργησε ευνοϊκά, καθώς ο κυβερνητικός μηχανισμός αποτελούνταν μόνο από Ελληνοκύπριους και είχαν τον έλεγχο του 97% του εδάφους της Κύπρου. Στην αντίπερα όχθη οι Τουρκοκύπριοι χαρακτήριζαν την κυβέρνηση ως παράνομη και αναγνώριζαν μόνο την εξουσία του Τούρκου Αντιπροέδρου. Το 3% άνηκε στους Τουρκοκύπριους, οι οποίοι δημιούργησαν τη δική τους διοίκηση και απαγόρευσαν την επικοινωνία με τους Έλληνες. Όπως αναφέρει ο Ε Ν. Τζελέπης στο έργο του «Το Κυπριακό και οι Συνωμότες του», η κρίση ήταν προκατασκευασμένη, καθώς οι Τούρκοι μέσα από τα επεισόδια είχαν ως απώτερο σκοπό την διχοτόμηση του νησιού. Τα γεγονότα του Δεκεμβρίου φανέρωσαν τις πραγματικές προθέσεις της Τουρκίας, και αυτό αποδεικνύεται από τις δηλώσεις του Τούρκου Προέδρου της Δημοκρατίας την 1η Ιανουάριου 1964, ότι η διχοτόμηση του νησιού θα έλυνε το ζήτημα. Από την άλλη ο Μακάριος δεν είχε κάποιον λόγο να προκαλέσει τις ταραχές, από την στιγμή που ανακινούσε το ζήτημα της αναθεώρησης του Συντάγματος. Γίνεται κατανοητό ότι η Αμερική οργάνωνε αυτές τις δολοφονίες, προκειμένου να ωθήσουν τους

²⁹ Ονομάστηκε πράσινη γραμμή, γιατί τότε ο αρχηγός των Βρετανικών δυνάμεων στην Κύπρο στρατηγός Γιαγκ την έσυρε στο χάρτη με πράσινο μολύβι.

³⁰ Γιάννος Κρανιδιώτης, Μακάριος όπως τον είδαν, σ.270.

Τουρκοκύπριους σε επίθεση. Βασικός στόχος της Αμερικανικής διπλωματίας ήταν η διχοτόμηση και η ένταξη της Κύπρου στο ΝΑΤΟ³¹.

Μετά την κατάπαυση του πυρός ο Βρετανός υπουργός Κοινοπολιτειακών σχέσεων Ντάνκαν Σαντς, πρότεινε στις 30 Δεκεμβρίου να οργανωθεί διάσκεψη, παρουσία των αντιμαχόμενων και των εγγυητριών δυνάμεων. Ο Μακάριος αποδέχτηκε την πρόταση (2 Ιανουαρίου). Όμως, διατύπωσε την άποψη ότι η ελληνοκυπριακή ηγεσία δεν έπρεπε να παρουσιάσει τα 13 σημεία, αλλά ακόμα ένα πιο ριζοσπαστικό σχέδιο. Ο Μακάριος σκόπιμα έδωσε την συγκατάθεσή του, καθώς πίστευε πως η διάσκεψη δεν θα οδηγούσε πουθενά. Συνεπώς, η αποτυχία της διάσκεψης θα δικαιολογούσε την προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη³².

Η Διάσκεψη του Λονδίνου στις 15 Ιανουαρίου 1964 ήταν έργο της Βρετανικής κυβέρνησης. Αρχικά, η διάσκεψη αποσκοπούσε στην αποτροπή ενός Ελληνοτουρκικού πολέμου, την ένταξη της Κύπρου στο ΝΑΤΟ, την μη διεθνοποίηση του ζητήματος μέσω ΟΗΕ και τέλος την αποτροπή της Σοβιετικής ανάμειξης. Στη διάσκεψη συμμετείχαν οι τρεις Εγγυήτριες Δυνάμεις και εκπρόσωποι των δύο κοινοτήτων. Η απουσία της Κυπριακής Κυβέρνησης φανερώνει έμπρακτα τις προθέσεις του δυτικού συνασπισμού. Η Ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία απαρτιζόταν από τους Γλαύκο Κληρίδη, Τάσο Παπαδόπουλο και Στέλλα Σουλιώτη. Ειδικότερα, πρότειναν ενιαίο και ανεξάρτητο κράτος, κοινοβουλευτικό αντί για το ισχύον προεδρικό σύστημα, κοινοβούλιο εκλεγόμενο με καθολική ψηφοφορία, με κοινούς και όχι χωριστούς κατά κοινότητα εκλογικούς καταλόγους και ενοποιημένο δικαστικό σώμα. Ως αντάλλαγμα για τους Τουρκοκύπριους προβλεπόταν η ενσωμάτωση στο Σύνταγμα διεθνώς αναγνωρισμένων δικαιωμάτων. Οι Τουρκοκύπριοι αντίστοιχα ζήτησαν τον πλήρη εδαφικό διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων και την μετακίνηση 35.000 Ελλήνων και 45.000 Τούρκων, για να εξασφαλιστεί η ύπαρξη δύο ομοιογενών ομόσπονδων κρατών. Ο Βρετανός υπουργός Ντάνκαν Σαντς, προκειμένου να βρεθεί η χρυσή τομή, πρότεινε την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στο ΝΑΤΟ και να σταλθούν στο νησί ειρηνευτικές δυνάμεις, οι οποίες θα στρατολογούνταν από χώρες της Ατλαντικής Συμμαχίας, εκτός της Ελλάδας και της Τουρκίας. Ο Μακάριος χαρακτήρισε την πρόταση ως απαράδεκτη, απαντώντας με αυστηρό ύφος «πως δεν νοείται να υπάρχει ειρηνευτική δύναμη στην Κύπρο, η οποία να

³¹ Αθανάσιος Κ. Στρίγας, Κύπρος: Απόρρητος Φάκελος, 2000, σ.55.

³² Σωτήρης Ριζάς, Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία, Οι Ηνωμένες πολιτείες και η Βρετανία στην αναζήτηση λύσης για το κυπριακό, 2000, σ.43.

βρίσκεται κάτω από τον έλεγχο της Βρετανίας και όχι από την Κύπρο, διότι σύμφωνα με την αυτοδιάθεση των λαών του χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, οι δυνάμεις αυτές πρέπει να υπάγονται στο Συμβούλιο Ασφαλείας». Εξάλλου, η Τουρκία στους κόλπους της ατλαντικής συμμαχίας είχε περισσότερη επιρροή από την Ελλάδα.

Η αδυναμία των Βρετανών στην εύρεση λύσης, ανάγκασε τους Αμερικάνους, να αναμειχθούν ενεργά στη διαχείριση του Κυπριακού. Ο πρόεδρος Τζόνσον δήλωσε με αυστηρό ύφος πως η Τουρκία και η Ελλάδα, ήταν αναγκαίο να αποδεχτούν τη βρετανική πρόταση, ειδάλλως θα διέκοπταν τη βοήθεια προς τις δύο κυβερνήσεις. Εναλλακτικά, πρότεινε την αποδοχή του δικού του σχεδίου: την αποστολή στην Κύπρο ειρηνευτικής δύναμης του NATO αποτελούμενης από 10.000 άνδρες, με αμερικανική συμμετοχή 1.200 ανδρών για τρεις μήνες, διάστημα κατά το οποίο οι εγγυήτριες δυνάμεις θα δεσμεύονταν να μην ασκήσουν το δικαίωμα επέμβασης και ένας ευρωπαίος μεσολαβητής θα αναλάμβανε την επίλυση του προβλήματος. Στο μεταξύ ο Τζόνσον έστειλε στην Αθήνα το Διοικητή των Δυνάμεων του NATO στρατηγό Λέμνιστερ και στην Λευκωσία τον υφυπουργό Εξωτερικών Τζωρτζ Μπωλλ. Στην Αθήνα η υπηρεσιακή κυβέρνηση προωθούσε τα συμφέροντα της Βρετανίας, με αποτέλεσμα να ασκεί πίεση στον Μακάριο για την αποδοχή του σχεδίου. Ο Αρχιεπίσκοπος στις 4 Φεβρουαρίου το απέρριψε και αντιπρότεινε τη συγκρότηση ειρηνευτικής δύναμης μετά από έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Το σχέδιο των Αμερικάνων απέτυχε λόγω της αντίδρασης του Μακάριου, ο οποίος είχε εξασφαλίσει την σοβιετική υποστήριξη αλλά και στην ανοχή των Βρετανών, που επιθυμούσαν την αποστασιοποίησή τους από την υπόθεση. Η Μόσχα (31 Δεκεμβρίου) είχε στείλει μήνυμα συμπαράστασης προς την Λευκωσία, όπου έδινε έμφαση στην ανεξαρτησία και κυριαρχία της Κυπριακής Δημοκρατίας και στη μη εμπλοκή ξένων στις εσωτερικές της υποθέσεις.

Ενώ οι διαπραγματεύσεις βρίσκονταν σε εξέλιξη, στο εσωτερικό της Ελλάδας, η Ένωση Κέντρου υπό τον Γ. Παπανδρέου θριαμβεύει στις βουλευτικές εκλογές (16 Φεβρουαρίου 1964). Έλαβε το 52,72% των ψήφων και 171 έδρες. Η Αμερική στο σημείο αυτό επιχείρησε την εγκαίνιαση των διμερών συνομιλιών, ευελπιστώντας πως η νέα ηγεσία θα εμπλέκονταν πιο ενεργά στο Κυπριακό. Όμως ο Παπανδρέου δεν ήταν διατεθειμένος στη παρούσα φάση να διαπραγματευτεί με τον Ινονού. Με επιστολή (25 Φεβρουαρίου) του προς τον Μακάριο, διατύπωσε την άποψη ότι ο «Ελληνισμός αποτελεί ενιαίο σύνολο». Στις 4 Μαρτίου το Συμβούλιο

Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών εξέδωσε ψήφισμα, το οποίο αναγνώριζε την Κυβέρνηση του Μακάριου ως την νόμιμη κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας και προέβλεπε ακόμα την αποστολή ειρηνευτικής δύναμης σε συνδυασμό με την ανάληψη της μεσολαβητικής προσπάθειας από τα Ηνωμένα Έθνη³³.

Μετά το ψήφισμα η Τουρκοκυπριακή κοινότητα σε συνεργασία με την Τουρκική κυβέρνηση επιχείρησαν με προβοκατόρικο τρόπο να προκαλέσουν εισβολή στην Κύπρο. Ειδικότερα, οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις κατευθύνθηκαν στις 5 Μαρτίου από τον Άγιο Ιλαρίωνα με προορισμό το χωριό Τέμπλος, που βρίσκεται τρία χιλιόμετρα δυτικά της Κερύνειας. Επίσης, την επόμενη Τούρκοι προβοκάτορες τοποθέτησαν βόμβα στην Τουρκική Κοινοτική Βουλή, με απώτερο σκοπό να ενοχοποιήσουν τους Ελληνοκύπριους. Δύο μέρες αργότερα (7 Μαρτίου) Τουρκοκύπριοι επιτέθηκαν στον Ελληνικό τομέα Πάφου. Αυτή η απρόκλητη επίθεση είχε αρνητικά αποτελέσματα, διότι επτά Έλληνες έχασαν την ζωή τους και οι υπόλοιποι φυλακίστηκαν στον Τουρκικό τομέα της πόλης. Τότε η κυπριακή Αστυνομία αντέδρασε και ύστερα από μια αιματηρή επιχείρηση κατόρθωσε να απελευθερώσει τους όμηρους και να ανακαταλάβει την αγορά και τις άλλες περιοχές που είχαν πέσει στα χέρια των στασιαστών³⁴. Με αφορμή αυτά τα γεγονότα η Κυβέρνηση της Άγκυρας έστειλε στις 13 Μαρτίου αυστηρό μήνυμα στην Κυπριακή κυβέρνηση (και αντίγραφα στις Κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Μεγάλης Βρετανίας) ότι θα εισβάλει στο νησί. Μεταξύ άλλων η Τουρκική Διακοίνωση αναφερόταν στον τερματισμό των επιθέσεων που γίνονταν σε βάρος της Τουρκικής κοινότητας όπως, δολοφονίες, ληστείες, εμπρησμοί. Ακόμα, ζητούσε να επιστραφούν στην Τουρκική κοινότητα τα σώματα των δολοφονηθέντων. Σε αντίθετη περίπτωση θα χρησιμοποιούσε το δικαίωμα, που της παρείχε η Συνθήκη Εγγύησης, με σκοπό να αναλάβει δράση στο Νησί. Στην αντίπερα όχθη η Κυπριακή κυβέρνηση απέρριψε την διακοίνωση χαρακτηρίζοντας την ως απαράδεκτη. Στο πλαίσιο αυτό υποστήριξε ότι οι ισχυρισμοί είναι ψευδείς, και είχαν ως απώτερο σκοπό να δικαιολογήσουν μια ένοπλη επίθεση στην Κύπρο.

Με αφορμή τα γεγονότα του Δεκεμβρίου 1963 και τις τουρκικές απειλές, η στρατιωτική άμυνα του νησιού ήταν ένα ζήτημα, το οποίο απασχολούσε την Κυπριακή κυβέρνηση. Πιο αναλυτικά, το 1964 ο Μακάριος αποφάσισε την ένταξη των υφιστάμενων δυνάμεων κάτω από ένα κρατικό

³³ Α.Ξύδης, Σπ. Λιναρδάτος, Κ. Χατζηαργύρης, Ο Μακάριος και οι σύμμαχοί του, σ.71.

³⁴ Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974, τόμος Α' σ.149.

όργανο, την «Εθνική Φρουρά»³⁵. Ο πρώτος αρχηγός της, αντιστράτηγος Γ. Καραγιάννης, ανέλαβε καθήκοντα δύο μήνες αργότερα. Εξάλλου οι δυνάμεις που υπήρχαν εκείνη την χρονική στιγμή στερούνταν στρατιωτικής οργάνωσης και είχαν ελλιπή εκπαίδευση. Επιβαλλόταν λοιπόν η δημιουργία ενός νέου σώματος, το οποίο θα αποτελούνταν από ικανούς αξιωματικούς, προκειμένου να δημιουργηθεί ένας στρατός για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της εσωτερικής ανταρσίας αλλά και για μια ενδεχόμενη τουρκική εισβολή. Τελικά, αποφασίστηκε να ιδρυθεί το υπουργείο Εθνικής Άμυνας κάτω από τη διοίκηση του Στρατηγού Γρίβα, το «Ειδικό Μικτό Επιτελείο Κύπρου» (ΕΜΕΚ) και να διοριστεί Έλληνας απόστρατος Στρατηγός διοικητής της Εθνικής Φρουράς, η οποία να οργανωθεί, σε αυστηρά στρατιωτική βάση και να ενισχυθεί με τον απαραίτητο οπλισμό. Ο Κύπριος πρέσβης Κρανιδιώτης ενημερώθηκε στις 30 Μαρτίου από τον υπουργό Άμυνας Π. Γαρουφαλιά για την άμεση μυστική αποστολή 1.000 - 2.000 ανδρών των ΛΟΚ στην Κύπρο³⁶. Για να υλοποιηθεί όμως αυτό θα έπρεπε να ενσωματωθούν άμεσα στις νόμιμες δυνάμεις ασφαλείας του νησιού ή στα πλαίσια της άμυνάς του. Έτσι τον Απρίλιο του 1964 ξεκίνησε μια συστηματική αποστολή ανδρών του ελληνικού στρατού που έφευγαν με Κυπριακά ταξιδιωτικά έγγραφα και με ψευδώνυμα που παίρνονταν τυχαία από τον Κυπριακό τηλεφωνικό κατάλογο. Παρόλο που ο εφοδιασμός της Εθνικής Φρουράς γινόταν με γοργούς ρυθμούς, ανέκυψε ένα ζήτημα σχετικά με την ναυτική δύναμη. Με λίγα λόγια οι Τουρκοκύπριοι κατείχαν παραλιακές περιοχές, από τις οποίες προμηθεύονταν από τη κυβέρνηση της Άγκυρας συνεχώς άνδρες και στρατιωτικό υλικό. Τότε το επιτελείο Εθνικής Φρουράς έκρινε αναγκαία την προμήθεια τορπιλακάτων για την περιφρούρηση των ακτών. Ωστόσο το υπουργείο Άμυνας θεώρησε ότι δεν είχαν δημιουργηθεί οι κατάλληλες συνθήκες. Μετά από μια γενναία εισφορά του επιχειρηματία Αναστάση Λεβέντη και με τον έρανο που πραγματοποιήθηκε από τον Ανδρέα Ποταμιανού και Χρήστο Λαμπράκη αγοράστηκαν δύο ακταιωροί ταχύτητας 23 κόμβων, ο «Αρίων», και ο «Φαέθων» που αφού επισκευάστηκαν και εξοπλίστηκαν στο ναύσταθμο της Σαλαμίνας, στάλθηκαν στην Κύπρο. Η ελληνική μεραρχία θα φτάσει στις αρχές Αυγούστου 1964 να αριθμεί 8.285 αξιωματικούς και οπλίτες, με πολεμικό υλικό για αγώνα 20 ημερών. Η μεραρχία αποτελούνταν από τρία συντάγματα πεζικού, δύο μοίρες καταδρομών, μία ίλη αρμάτων, ένα τάγμα διαβιβάσεων, ένα λόχο αντιαρματικών και μία διμοιρία μηχανικού. Η παρουσία της μεραρχίας θα

³⁵ Ό.π., σ.176.

³⁶ Κώστας Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974- Από το έπος στην τραγωδία, σ.127.

εμπόδιζε σε κάθε περίπτωση την τουρκική εισβολή. Ωστόσο πρέπει να αναφερθεί και η στάση της Αμερικής και της Βρετανίας. Η μεταφορά της μεραρχίας ήταν εν γνώσει των δύο αυτών δυνάμεων. Η επιμονή του Μακάριου για την διεθνοποίηση του Κυπριακού ζητήματος και στροφή του προς της Μόσχα, είχαν προβληματίσει τον Δυτικό Συνασπισμό. Η μεραρχία εξυπηρετούσε τρεις στόχους των ΗΠΑ: α) λειτουργούσε σαν αντίβαρο στην πολιτική του Μακάριου και β) απέτρεπε τους Τούρκους να προχωρήσουν σε εισβολή, γεγονός που θα οδηγούσε σε ελληνοτουρκικό πόλεμο.

Με την οργάνωση και ενίσχυση της Εθνικής Φρουράς, η Κυπριακή Κυβέρνηση αποφάσισε να εκκαθαρίσει την οροσειρά του Πενταδαχτύλου, η οποία βρισκόταν υπό τον έλεγχο της ΤΟΥΡΔΥΚ. Ειδικότερα, καταδρομείς της Εθνικής Φρουράς και οι ένοπλες δυνάμεις του Βάσου Λυσσαρίδη εξαπέλυσαν επίθεση στις 23 Απριλίου στο ορεινό τμήμα θύλακα Λευκωσίας, με αποτέλεσμα να καταλάβουν την ανατολική κορυφή του υψώματος Άσπρη Μούττη. Το πρωί της 25^{ης} Απριλίου τα ελληνικά τμήματα επιτέθηκαν της Αγύρτας κατά του Αγίου Ιλαρίωνα. Ωστόσο, η επιχείρηση έληξε άδοξα, καθώς προέκυψαν τριβές ανάμεσα στην Ελληνική και Κυπριακή κυβέρνηση. Ο Γ. Παπανδρέου κατηγόρησε τον Μακάριο ότι παραβίασε τα συμφωνηθέντα. Μετά τις αντιδράσεις της Ελληνικής Κυβέρνησης αλλά και του ΝΑΤΟ, ο Μακάριος αναγκάστηκε να διατάξει τον τερματισμό των εχθροπραξιών. Το βράδυ της 9^{ης} Ιουνίου, ο Γρίβας αναχώρησε μυστικά από τον Πειραιά για τη Λεμεσό, μετά από έγκριση του υπουργού Εξωτερικών και του υπουργού Εθνικής Άμυνας Πέτρου Γαρουφαλιά.

Στις 12 Ιουνίου 1964 ο Γρίβας αποβιβάζεται μυστικά στην Κύπρο μαζί με πεντακόσιους φοιτητές. Η επανεμφάνισή του όμως δημιουργεί πολλά προβλήματα στην στρατιωτική οργάνωση αλλά και στο εσωτερικό της Κύπρου. Αρχικά, εκείνη την περίοδο υπήρχε η ΕΛΔΥΚ, κάτω από τη διοίκηση του ταξίαρχου Γ. Περίδη και η Εθνική Φρουρά κάτω από τη διοίκηση του στρατηγού Γ. Καραγιάννη. Ο Γρίβας είχε εγκατασταθεί στα γραφεία της Στρατιωτικής Διοίκησης Κύπρου (ΣΔΙΚ) και συμπεριφερόταν σαν ανώτατος διοικητής, με συνέπεια να παραγνωρίζει τους πάντες. Αυτή η αυταρχική συμπεριφορά τον έφερε σε σύγκρουση με τον υπουργό Εσωτερικών και Άμυνας της Κύπρου Πολύκαρπο Γεωρκάτζη. Σε αυτό το σημείο ο Γεωρκάτσης εξέφρασε τα παράπονά του στο Γαρουφαλιά, αναφέροντας πως «ουδέν εγνώριζε περί της μυστικής αποστολής των Ελληνικών Δυνάμεων στην Κύπρο» και γιατί αυτές οι δυνάμεις ετάσσοντο υπό τας διαταγές του». Για την εξομάλυνση της κρίσης, το Ελληνικό υπουργείο Άμυνας ίδρυσε την

«Ανώτατην Στρατιωτικήν Διοίκησιν Αμύνης Κύπρου» (ΑΣΔΑΚ) και στις 3 Ιουλίου διόρισε το Γρίβα αρχηγό της³⁷. Να σημειωθεί ότι οι δυνάμεις, που έφτασαν μυστικά από την Ελλάδα (ονομάστηκαν ΕΛΔΥΛ-Μ)³⁸ και ήταν κάτω από τον έλεγχο του Έλληνα Υπουργού Άμυνας. Εκτός από το πρόβλημα της στρατιωτικής οργάνωσης, το ΑΚΕΛ σε ανακοίνωσή του στις 25 Απριλίου αναφέρει ότι η Αγγλία και η Αμερική επεδίωκαν την ανατροπή του Μακάριου. Εξάλλου συνεργαζόταν στενά με την CIA και άλλους αμερικάνους αξιωματούχους, οι οποίοι τον συμβούλευαν με απώτερο σκοπό την ανατροπή του Μακάριου³⁹. Σύμφωνα με τις εφημερίδες της Δεξιάς, ο Γρίβας επέστρεφε στην Κύπρο για δύο σημαντικούς λόγους, επειδή διαφωνούσε με την πολιτική του Μακάριου και για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο μιας ενδεχόμενης στροφής προς τα αριστερά στην Κύπρο⁴⁰. Εκτός αυτού, είχε ως στόχο μια προσέγγιση ανάμεσα στις δύο κοινότητες, προκειμένου να βρεθεί η χρυσή τομή.

Ο Γρίβας κατά τις πρώτες του δηλώσεις στην Κύπρο δεν αποκάλυψε τις προθέσεις του. Ωστόσο, όταν μίλησε στη Βουλή των Αντιπροσώπων αναφέρθηκε στα κίνητρα της επιστροφής του. Δήλωσε χαρακτηριστικά ότι, «Εάν τα ειρηνικά μέσα αποτύχουν, τότε αναγκαστικώς θα δεχτούμε την δια των όπλων επίλυση των διαφορών, αλλά και τότε θα νικήσουμε»⁴¹. Σύμφωνα με τον Τζελέπη, είχε ως στόχο τον αποπροσανατολισμό της κοινής γνώμης σχετικά με την Ένωση, και ο βασικός λόγος της επιστροφής του ήταν να εξουδετερώσει τον Μακάριο. Η Μεγάλη Βρετανία ισχυριζόταν ότι η επιστροφή του Γρίβα θα λειτουργούσε καταλυτικά, διότι θα έδινε μια λύση στο Κυπριακό. Αυτό αποδεικνύεται από την εφημερίδα Νταϊήλυ Χέραλντ, «Η Μεγάλη Βρετανία υποστηρίζει τον Γρίβα, Η Μεγάλη Βρετανία θεωρεί σήμερα τον Γρίβα, υπ' αριθμό 1 εχθρό της στην Κύπρο μέχρι χθες, σαν τον πιο ενδεδειγμένο άνδρα για να αποκαταστήσει την τάξη στην ταραγμένη νήσο». Και ο φιλελεύθερος Γκαρντιάν έγραφε: «Στους κυβερνητικούς κύκλους του Λονδίνου, η άφιξη του στρατηγού στην Κύπρο θεωρείται σαν το πιο σημαντικό γεγονός από την ημέρα άφιξης στη νήσο των δυνάμεων του ΟΗΕ⁴²». Να σημειωθεί ότι οι Άγγλο – Αμερικάνοι έβλεπαν τον Γρίβα ως σύμμαχό τους, και οφείλεται στο γεγονός ότι ήταν αντικομμουνιστής, με

³⁷ Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974, τόμος Α', σ.186-187.

³⁸ Ονομαζόταν ΕΛΔΥΚ/ Μ, από το Ελληνική Δύναμη Κύπρου/ Μεραρχία.

³⁹ Αθανάσιος Κ. Στρίγας, Κύπρος: Απόρρητος Φάκελος, σελ.66.

⁴⁰ Α. Ξύδης, Σπ. Λιναρδάτος, Κ. Χατζηαργύρης, Ο Μακάριος και οι σύμμαχοί του, σελ.80.

⁴¹ Ε.Ν. Τζελέπης, Το Κυπριακό και οι συνωμότες του, 1965, σ.237.

⁴² Ο.π., σ.240.

αποτέλεσμα να αντιδρά στην πολιτική του Μακάριου, που ζητούσε βοήθεια από τη Σοβιετική Ένωση.

Οι διακοινοτικές συγκρούσεις, οι επιχειρήσεις του Αγίου Ιλαρίωνα και οι φήμες για την αποστολή Ελληνικών στρατευμάτων στο Νησί, είχαν αναστατώσει την Άγκυρα, η οποία σκεφτόταν σοβαρά το ενδεχόμενο να επέμβει στρατιωτικά. Διασταυρούμενες πληροφορίες τοποθετούσαν την πραγματοποίηση της Τουρκικής εισβολής στις 5 Ιουνίου. Ένας Ελληνοτουρκικός πόλεμος θα δημιουργούσε σοβαρά προβλήματα στη νοτιανατολική πτέρυγα του NATO. Να σημειωθεί ότι εκείνη την περίοδο η ισορροπία δυνάμεων είχε ανατραπεί υπέρ των Ρώσων. Για να ματαιώσει ένα τέτοιο ενδεχόμενο επενέβη τότε δυναμικά ο Λευκός Οίκος και το Αμερικάνικο Πεντάγωνο. Στο πλαίσιο αυτό στις 5 Ιουνίου ο Πρόεδρος Λίντον Τζόνσον έστειλε στον Πρωθυπουργό της Τουρκίας Ισμέτ Ινονού μια επιστολή. Είναι αναγκαίο να αναφερθούν μερικά σημεία της επιστολής. Καταρχάς, αναφέρθηκε στις υποχρεώσεις που είχε η Τουρκία απέναντι στο NATO και ότι μια επικείμενη εισβολή θα προκαλούσε αντίδραση της Ελλάδας αλλά και εμπλοκή της Σοβιετικής Ένωσης. Για να ενισχύσει την επιχειρηματολογία του χρησιμοποίησε το παράδειγμα της Γαλλίας- Γερμανίας, οι οποίες άφησαν στην άκρη τις διαφωνίες του παρελθόντος, με αποτέλεσμα να γίνουν σύμμαχοι. Επίσης, επισήμανε τις υποχρεώσεις απέναντι στα Ηνωμένα Έθνη. Τον Ιούλιο του 1947 είχε υπογραφεί συμφωνία μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Τουρκίας σχετικά με τον τομέα της στρατιωτικής βοήθειας. Σύμφωνα με το άρθρο 4 η Κυβέρνηση της Άγκυρας όφειλε να εξασφαλίζει την συγκατάθεση των Ηνωμένων Πολιτειών, προκειμένου να χρησιμοποιήσει τη στρατιωτική βοήθεια για σκοπούς άλλους, από εκείνους για τους οποίους η βοήθεια σας παρέχεται. Κατά συνέπεια οι Ηνωμένες Πολιτείες ξεκαθάρισαν ότι το στρατιωτικό υλικό που σας χορηγείται, δεν προορίζεται για μια Τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Τέλος, ο Πρόεδρος Τζόνσον προειδοποίησε τον Ινονού, ότι αν δεν λάβει διαβεβαίωση, η οποία θα αναφέρεται στην ακύρωση της εισβολής τότε θα συγκαλούσε εσπευσμένα το Συμβούλιο του NATO και το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ.

Με την πάροδο του χρόνου, η Αμερική διαφοροποίησε την πολιτική της και διατύπωνε το σχέδιο για Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα με παραχώρηση αποζημίωσης στην Τουρκία. Η Ελληνική κυβέρνηση σε καμία περίπτωση δεν θα παραχωρούσε έδαφος στην Τουρκία, και η Αμερική στράφηκε σε άλλες λύσεις. Μία λύση ήταν να παραχωρούσε η Κύπρος έδαφος, σε συνδυασμό με εκτεταμένα δικαιώματα αυτοδιοίκησης για τους

Τουρκοκύπριους, που όμως θα παρέμεναν στη δικαιοδοσία του Ελληνικού κράτους⁴³. Η Αμερικανική πρόταση ήρθε στο φως της δημοσιότητας μετά την απόφαση της Τουρκίας να επέμβει στρατιωτικά στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1964. Η διεθνοποίηση του ζητήματος θα δυνάμωνε τις θέσεις της Κυπριακής Κυβέρνησης, με αποτέλεσμα να αποκρούονται οι τουρκικές απειλές για επέμβαση στο Νησί⁴⁴. Με την προσφυγή στον ΟΗΕ η Κύπρος θα είχε την αμέριστη υποστήριξη των χωρών του Κινήματος των Αδεσμεύτων, αλλά και γενικά όλων των χωρών του Τρίτου Κόσμου, οι οποίες αντιμετώπιζαν κοινά προβλήματα με την Κύπρο⁴⁵.

Στις 10 Ιουνίου επισκέφτηκε την Αθήνα και την Άγκυρα ο Αμερικάνος υφυπουργός Εξωτερικών Μπωλλ. Ανέφερε χαρακτηριστικά ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες «ματαίωσαν πολλές επικείμενες αποβάσεις της Τουρκίας μέχρι τώρα, δεν είναι όμως διατεθειμένες να συνεχίσουν αυτό το ρόλο και στο μέλλον». Ο Γ. Παπανδρέου υποστήριξε ότι το Κυπριακό δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση Ελληνοτουρκική διαφορά. Με λίγα λόγια πρόκειται για ένα ζήτημα, το οποίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την αυτοδιάθεση ενός λαού. Η Ελλάδα θα αρκούταν στην πλήρη και αδέσμευτη ανεξαρτησία, αλλά σημείωσε ότι με την Ένωση η Κύπρος θα προσχωρούσε στο ΝΑΤΟ και θα απομακρυνόταν ο κίνδυνος σοβιετοποίησης. Ο Έλληνας πρωθυπουργός απέρριψε την πρόταση συνάντησης με τον Ινονού, αποδέχτηκε όμως την πρόταση για επίσκεψη στην Ουάσινγκτον.

1.4: ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΑΤΣΕΣΟΝ, Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΚΟΚΚΙΝΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΣΣΔ

Τον Ιούλιο του 1964 οι αντιπρόσωποι της Ελλάδας και της Τουρκίας συναντήθηκαν στη Γενεύη με τους Τουομιόγια και Άτσεσον. Ο Άτσεσον (πρώην υπουργός Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών) λειτούργησε ως ειδικός απεσταλμένος του Τζόνσον, ο οποίος επιχείρησε την επίλυση του Κυπριακού μέσα από δύο σχέδια. Καταρχάς, τα δύο σχέδια είχαν ως κοινό χαρακτηριστικό την διχοτόμηση. Πιο αναλυτικά, το πρώτο σχέδιο αναφερόταν στην Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, αλλά παραχωρούσε στην Τουρκία μια στρατιωτική βάση στη χερσόνησο της Καρπασίας με πλήρη

⁴³ Σωτήρης Ριζάς και Ιωάννης Στεφανίδης, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, σ.105.

⁴⁴ Γιάννος Κρανιδιώτης, Μακάριος όπως τον είδαν, σ.274.

⁴⁵ Ε.Ν. Τζελέπης, Το Κυπριακό και οι συνωμότες του, σ.274.

κυριαρχικά δικαιώματα και εγγυήσεις για τον τουρκοκυπριακό πληθυσμό. Σε κάποια φάση των διαπραγματεύσεων έγινε πρόταση αντί της Καρπασίας να παραχωρηθεί στην Τουρκία το Καστελόριζο. Οι Τούρκοι αντέδρασαν, λέγοντας ότι η έκταση ήταν ανεπαρκής και ζήτησαν επιπλέον μέρος του ελληνικού εδάφους της Θράκης. Στις 24 Ιουλίου προτάθηκε και ένα δεύτερο σχέδιο με κάποιες τροποποιήσεις. Προέβλεπε την παραχώρηση βάσης στην Τουρκία με καθεστώς εκμίσθωσης και όχι κυριαρχίας για περίπου πενήντα χρόνια⁴⁶, με έκταση που ισοδυναμούσε με το 5% του κυπριακού εδάφους και με μειωμένα δικαιώματα στους Τουρκοκύπριους⁴⁷. Η Τουρκική κυβέρνηση δέχτηκε το πρώτο σχέδιο ως βάση διαπραγματεύσεων, όμως το απέρριψε η Ελληνική κυβέρνηση. Από την άλλη η Αθήνα αποδέχτηκε το δεύτερο σχέδιο, αλλά απορρίφθηκε ύστερα από παρέμβαση του Μακάριου. Ο Αρχιεπίσκοπος τότε μετέβη στην Αθήνα, όπου αποφασίστηκε απόρριψη και του νέου σχεδίου, διακοπή των συνομιλιών της Γενεύης και νέα προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη⁴⁸. Τέλος, μέσα από τα σχέδια του Άτσεσον προκύπτει το εξής συμπέρασμα: Όπως έχουμε αναφέρει η Ελλάδα ήταν μέλος της ατλαντικής συμμαχίας και ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την Δύση, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα να συγκρούονται πολλές φορές τα εθνικά θέματα με τα συμμαχικά συμφέροντα. Με λίγα λόγια η Ελλάδα ακολουθούσε αντισοβιετική πολιτική και διακατέχονταν από μια αντικομμουνιστική φοβία. Αντιθέτως η Κύπρος επιχειρούσε να αποσπάσει βοήθεια από οποιονδήποτε, για να εξασφαλίσει την εθνική της ανεξαρτησία και κυριαρχία. Η αντίφαση αυτή δημιούργησε προβλήματα στις σχέσεις των δύο χωρών αλλά και στην πορεία του Κυπριακού ζητήματος⁴⁹.

Μετά την κρίση του 1963 οι Τουρκοκύπριοι κατείχαν το θύλακα των Κοκκίνων. Ο θύλακας εκτεινόταν κατά μήκος του όρμου Κοκκίνων-Μανσούρας, είχε εμβαδόν 20,76 τετραγωνικά χιλιόμετρα και περιλάμβανε τα χωριά Κόκκινα, Άγιος Θεόδωρος, Άγιο Γιωρκούδι, Αλεύκα και Σελλάιν του Άππη⁵⁰. Όπως αποδεικνύεται από τα παραπάνω στοιχεία ήταν μια περιοχή σημαντικής σημασίας, η οποία λειτουργούσε σαν προγεφύρωμα για τον εφοδιασμό τους και μπορούσε να αποτελέσει σημείο απόβασης τουρκικών μονάδων σε περίπτωση εισβολής⁵¹. Για αυτό το λόγο δυνάμεις της Εθνικής

⁴⁶ Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, Το Κυπριακό πρόβλημα, σ.137.

⁴⁷ Σωτήρης Ριζάς και Ιωάννης Στεφανίδης, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, σ.106.

⁴⁸ Κώστας Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974, Από το έπος στην τραγωδία, σ.136.

⁴⁹ Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, Το κυπριακό πρόβλημα, σ.145.

⁵⁰ Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη πολιτεία, Κύπρος 1960-1974, σ.239.

⁵¹ Σωτήρης Ριζάς, Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία- Οι Ηνωμένες πολιτείες και η Βρετανία στην αναζήτηση λύσης για το Κυπριακό 1963-1967, σ.144.

Φρουράς κινήθηκαν το βράδυ της 5^{ης} προς την 6^η Αυγούστου κατέλαβαν το ύψωμα Ακόνι, που κατείχε η Ειρηνευτική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών. Ο Γρίβας σε πλήρη συμφωνία με την Κυπριακή κυβέρνηση και χωρίς την συγκατάθεση της Αθήνας, διέταξε κατάληψη των Κοκκίνων. Ο Παπανδρέου εκείνη την κρίσιμη στιγμή έστειλε επιστολή στον αρχιεπίσκοπο, λέγοντας ότι «Άλλα συμφωνούμεν και άλλα πράττετε, μακαριώτατε⁵²». Το απόγευμα της 7^{ης} Αυγούστου τουρκικά πολεμικά αεροσκάφη πραγματοποίησαν προειδοποιητικές πτήσεις πάνω από το πεδίο της μάχης. Επί τρία μερόνυχτα βομβάρδισαν ανελέητα την περιοχή της Τηλλυρίας, ισοπεδώνοντας χωριά και σκοτώνοντας εκατοντάδες Ελληνοκύπριους. Ο Μακάριος ζήτησε βοήθεια από την Ελληνική κυβέρνηση, η οποία υπό την απειλή ενός ελληνοτουρκικού πολέμου δεν ανταποκρίθηκε στο αίτημα. Εκτός αυτού, η Κύπρος ήταν μακριά. Ο Αρχιεπίσκοπος μη έχοντας άλλη επιλογή έστειλε διακοίνωση στην Άγκυρα, πως εάν δεν σταματήσουν οι βομβαρδισμοί μέχρι τη 13:30 θα διέταζε γενική επίθεση κατά των Τουρκοκυπριακών χωριών⁵³. Να σημειωθεί ότι εκείνη την περίοδο η Κύπρος είχε προσεγγίσει την Σοβιετική Ένωση. Ο Χρυστόφ με τηλεγράφημα προς τον Ινονού, απαίτησε την διακοπή των βομβαρδισμών και την προστασία της κυριαρχίας και της ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Τελικά, οι βομβαρδισμοί σταμάτησαν, όταν το Συμβούλιο Ασφάλειας του ΟΗΕ ψήφισε μια απόφαση που επέβαλλε παύση του πυρός και ζητούσε τη συνεργασία όλων με τον διοικητή της ειρηνευτής δύναμης για την διασφάλιση της ειρήνης. Μετά το τέλος των επιχειρήσεων ο Γ. Παπανδρέου εξέφρασε τα παράπονά του στον Κύπριο πρέσβη Ν. Κρανιδιώτη: «Γιατί τα κάνει αυτά ο Μακάριος; Είχαμε συμφωνήσει να κρατήσουμε κλίμα αναμονής και γαλήνης. Στο σημείο αυτό δημιουργείται στον πρωθυπουργό το εξής ερώτημα, «Μήπως οι επιχειρήσεις της Μανσούρας είχαν ως στόχο να торπιλίσουν αυτές τις συνομιλίες;»

Στις 11 Αυγούστου πραγματοποιήθηκε σύσκεψη στο σπίτι του πρωθυπουργού, προκειμένου να ληφθούν πρόσθετα μέτρα μετά τις τελευταίες εξελίξεις. Από Κυπριακής πλευράς συμμετείχαν ο Σπύρος Κυπριανού και ο Νίκος Κρανιδιώτης και από Ελλαδικής πλευράς ο Σταύρος Κωστόπουλος και ο Πέτρος Γαρουφαλιάς. Αποφασίστηκε μεταξύ άλλων α) Τερματισμός των μεμονωμένων επιχειρήσεων. β) Σε περίπτωση μικρών τουρκικών προκλήσεων, εντοπισμός των γεγονότων και τοπική άμυνα. γ) Σε περίπτωση απόβασης, εφαρμογή του ολοκληρωτικού σχεδίου και καθολική

⁵² Ελληνοτουρκικές σχέσεις: 50 χρόνια φαγούρας, άρθρο του Μακάριου Δρουσιώτη στην Ελευθεροτυπία(11.7.2006).

⁵³ Κώστας Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974, σ.140.

εκκαθάριση των τουρκικών θυλάκων. Επιπρόσθετα, ο Σπύρος Κυπριανού έθιξε το ζήτημα της στρατιωτικής βοήθειας από τις ανατολικές χώρες. Ο Γ. Παπανδρέου δεν έβλεπε με θετικό μάτι την πρόταση του Κυπριανού και αυτό φαίνεται από την απάντησή του: «Μια τέτοια ενέργεια θα άλλαζε πλήρως τη φυσιογνωμία του αγώνα».

Το σοβιετικό ενδιαφέρον εκδηλώθηκε ακόμα πιο έντονο κατά την κρίση του Αυγούστου του 1964. Οι σχέσεις των δύο χωρών άρχισαν να συσφίγγονται, και φαίνεται από το γεγονός ότι στις 9 Σεπτεμβρίου 1964 και την 1η Οκτωβρίου επισκέφτηκαν την Μόσχα ο υπουργός Εμπορίου και ο υπουργός Εξωτερικών. Οι επισκέψεις των δύο υπουργών συνοδεύτηκε από μια συμφωνία και προέβλεπε ότι η Σοβιετική Ένωση θα προσέφερε στρατιωτική βοήθεια στη Κύπρο και αποφασίστηκε η αποστολή στρατιωτικού υλικού, μέσω Αιγύπτου⁵⁴. Η συμμετοχή της Κύπρου στο Κίνημα των Αδεσμεύτων ενίσχυε τα σοβιετικά συμφέροντα, δηλαδή περιορισμού της δυτικής στρατηγικής επιρροής στο νησί. Επιθυμούσε ακόμα την αποκοπή της Κύπρου από την Δύση, με αποτέλεσμα να οδηγηθούν στο κλείσιμο οι βρετανικές βάσεις και στην κατάργηση των δικαιωμάτων χρήσης του εναέριου χώρου της Κύπρου από τις δυτικές δυνάμεις. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου η στάση της Σοβιετικής Ένωσης διαφοροποιήθηκε απέναντι στην Κυπριακή κυβέρνηση. Οι Ρώσοι εκτιμούσαν πως ο ελληνικός στρατός στην Κύπρο θα συνέδεε το νησί με την στρατιωτική οργάνωση του ΝΑΤΟ, και αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα την απομάκρυνση της Κύπρου από την Αδέσμευτη πολιτική της. Η Σοβιετική Ένωση ευνοούσε κάθε τι που καθιστούσε ανεξάρτητη τη Κύπρο, αλλά συγχρόνως και αδέσμευτη. Συνεπώς, εναντιωνόταν στην λύση της Ένωσης με την Ελλάδα. Σε αυτό το σημείο παρατηρείται μια στροφή προς την Τουρκία. Στις 8 Δεκεμβρίου 1964 και τον Ιανουάριο του 1965 η Σοβιετική Ένωση διατύπωσε για πρώτη φορά την άποψη ότι στην Κύπρο έπρεπε να δημιουργηθούν δύο κοινότητες κυρίαρχες με νόμιμα δικαιώματα. Τέλος, και οι Ελληνοσοβιετικές σχέσεις εκτροχιάστηκαν, όταν ο Γεώργιος Παπανδρέου απέρριψε την πρόσκλησή της να επισκεφθεί τη Μόσχα.

Η παρέμβαση της ΕΣΣΔ, που με επίσημη ανακοίνωσή της στις 15 Αυγούστου ανέφερε «ότι σε περίπτωση εισβολής θα βοηθούσε την Κυπριακή Δημοκρατία να αμυνθεί της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας της». Η εμπλοκή της ΕΣΣΔ έδινε νέα διάσταση στο Κυπριακό, καθώς ο Μακάριος ήταν

⁵⁴ Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, Το κυπριακό πρόβλημα, σ.146.

σε θέση να αντιστέκεται στις πιέσεις των Αμερικάνων. Η παραπάνω εξέλιξη θορύβησε τον Τζόνσον, ο οποίος ζήτησε από τον Άτσεσον και από τον Αμερικάνο πρέσβη στην Αθήνα Λαμπουίς να βρεθεί χρυσή τομή. Πιο αναλυτικά, στις 20 Αυγούστου ο υπουργός Άμυνας Πέτρος Γαρουφαλιάς επισκέφτηκε το νησί, δήθεν για να επιθεωρήσει την ΕΛΔΥΚ, όμως ο απώτερος στόχος του ήταν να εισηγηθεί στον Μακάριο, την ένωση⁵⁵. Ο Γαρουφαλιάς όπως αναφέρει στο βιβλίο του Ελλάς και Κύπρος, «με υποδέχτηκαν με ομοβροντία συκοφαντικών επιθέσεων». Οι Κυπριακές εφημερίδες έγραφαν ήλθα στην Κύπρο ως τοποτηρητής του, ως όργανο του ΝΑΤΟ για να πείσω τον Αρχιεπίσκοπο να δεχθεί το Σχέδιο Άτσεσον και στην ανάγκη να το επιβάλλω με τη βία, καθώς και για να ματαιώσω την προσέγγιση με την Σοβιετική Ένωση⁵⁶. Βάσει του σχεδίου, θα συνεδρίαζαν την ίδια ώρα στη Λευκωσία η Κυπριακή και στην Αθήνα η Ελληνική Βουλή. Η Κυπριακή θα ψήφιζε την Ένωση και από την άλλη η Ελληνική θα αποδεχόταν το ψήφισμα. Επίσης, μετά την Ένωση θα παρείχε εγγυήσεις για την ασφάλεια της Τουρκοκυπριακής μειονότητας και οι Κύπριοι βουλευτές θα εισχωρούσαν στην Ελληνική Βουλή. Ο Μακάριος στην αρχή ήταν θετικός, αλλά στην πορεία διαπίστωσε ότι επρόκειτο για πραξικοπηματική επιβολή του σχεδίου Άτσεσον. Αυτό αποδεικνύεται από την απάντηση που έλαβε ο Μακάριος από τον υπουργό: «τι θα γίνει αν επέμβει ο τουρκικός στρατός;», ο Γαρουφαλιάς απαντά ότι τότε θα επέμβουν και οι Αμερικάνοι⁵⁷.

Στις 16 Σεπτεμβρίου 1964 αναλαμβάνει καθήκοντα του ΟΗΕ για το Κυπριακό ο Γκάλο Πλάζα. Μεταξύ άλλων πρότεινε τη δημιουργία ενός ενιαίου ανεξάρτητου και κυριάρχου κυπριακού κράτους. Ο Πλάζα θα απορρίψει στην έκθεσή του (26-3-1965), την τουρκική και τουρκοκυπριακή πρόταση για ομοσπονδιακό σύστημα, τονίζοντας ότι δεν υπήρχε η κατάλληλη εδαφική, οικονομική και ηθική βάση⁵⁸. Επιπρόσθετα, υποστήριξε την αρχή της πλειοψηφίας και της προστασίας των δικαιωμάτων της μειοψηφίας και πρότεινε να λυθεί το ζήτημα μέσω διαπραγματεύσεων ανάμεσα στην ελληνική και τουρκική κοινότητα⁵⁹. Σύμφωνα με τον Μακάριο, η έκθεση του Πλάζα ήταν καλοζυγισμένη, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα να εξυπηρετεί τα συμφέροντα και των δύο κοινοτήτων. Αντιθέτως, η Τουρκική κυβέρνηση και η Τουρκοκυπριακή κοινότητα δεν έβλεπαν με θετικό μάτι το περιεχόμενο της

⁵⁵ Ε.Ν. Τζελέπης, Το Κυπριακό και οι συνωμότες του, σ.286.

⁵⁶ Πέτρος Γαρουφαλιάς, Ελλάς και Κύπρος: Τραγικά σφάλματα, ευκαιρίες που χάθηκαν, 19 Φεβρουαρίου 1964- 15 Ιουλίου 1965, 1982, σ.193.

⁵⁷ Κώστας Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974, Από το έπος στην τραγωδία, σ.144.

⁵⁸ Κώστας Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974, σ.153.

⁵⁹ Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, Το Κυπριακό πρόβλημα, σ.148.

έκθεσης και ζήτησαν να τερματισθεί ο διορισμός του Πλάζα ως μεσολαβητή. Αν και η Ελληνική πλευρά αποφάσισε να αποδεχθεί την έκθεση στις 5 Απριλίου 1965, η Τουρκία είχε απορρίψει ευθύς εξ αρχής τις προτάσεις.

Οι χειρισμοί της Ελληνικής κυβέρνησης σχετικά με το Κυπριακό δημιούργησαν τριβές και στους κόλπους της. Πιο αναλυτικά, ο Ανδρέας Παπανδρέου παραιτείται από το αξίωμά του σαν υπουργός Αναπληρωτής Συντονισμού στις 15 Νοεμβρίου 1964, αφού προηγουμένως είχε δώσει συνέντευξη στη Γαλλική «Μοντ» (5 Οκτωβρίου 1964), στην οποία αναφερόταν ότι η Ελλάδα δεν πρέπει να γίνει δορυφόρος του ΝΑΤΟ⁶⁰. Ο Α. Παπανδρέου ανέκαθεν ήταν ένθερμος υποστηρικτής της Κύπρου, και αυτό φαίνεται ότι σαν Υπουργός Προεδρίας παλαιότερα, είχε απαγορεύσει την αναμετάδοση από το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας των εκπομπών της «Φωνής της Αμερικής», η οποία προπαγάνδιζε νατοϊκές απόψεις για το Κυπριακό. Τότε κατηγορήθηκε από τους εχθρούς του ότι υπονομεύει τον δυτικό συνασπισμό και αντιτίθεται στη χαραγμένη εξωτερική πολιτική του κράτους. Η Αμερική στο σημείο αυτό συνειδητοποίησε ότι κινδυνεύουν τα συμφέροντά της και άρχισε να οργανώνει σχέδια για την ανατροπή του Γ. Παπανδρέου, όπως θα δούμε παρακάτω.

Η Κύπρος είχε μετατραπεί σε κέντρο προώθησης των σχεδίων των διαφόρων ξένων μυστικών υπηρεσιών στο χώρο της Ελλάδας. Στα τέλη του 1964 η πολιτική κατάσταση στο νησί είχε επιδεινωθεί, διότι οι οπαδοί του Γρίβα είχαν την αμέριστη υποστήριξη (των Κ. Μητσοτάκη, Στ. Κωστόπουλου, Π. Γαρουφαλιά και της εφημερίδας του Π. Κόκκα «Ελευθερία»), οι οποίοι οργάνωναν ανταρτικές ομάδες και «Επιτροπές Διαφώτισεως». Εκτός αυτού, ο Γ. Παπανδρέου διόρισε στο Ελληνικό Γραφείο Τύπου στην Λευκωσία, τον φιλικά προσκείμενο σε αυτόν Ν. Δεληπέτρο, με απώτερο σκοπό να αναλάβει αντιμακαριακή δράση και ενωτική δραστηριότητα. Η Κυπριακή κυβέρνηση αντέδρασε, διατάζοντας την απέλασή του, με την κατηγορία ότι έγραφε υβριστικά άρθρα κατά του Μακάριου στις ακροδεξιές εφημερίδες Εθνική και Συναγερμός. Ο Αρχιεπίσκοπος με δηλώσεις του στις 2 Δεκεμβρίου 1964 κάλεσε τον λαό σε επαγρύπνηση. Ο Κυπριακός λαός πραγματοποίησε ογκώδεις διαδηλώσεις, με συνθήματα εναντίον του ΝΑΤΟ και των συνωμοτικών οργανώσεων. Το πιο ανησυχητικό από όλα ήταν ότι εκείνη την χρονική στιγμή η Τουρκία προχωρούσε σε έναν συστηματικό διωγμό των

⁶⁰ Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη Πολιτεία, τόμος Α' σ.294.

Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης και ήδη προετοίμαζαν στην Κύπρο, με την ανοχή του δυτικού συνασπισμού, διχοτόμηση⁶¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟ 1965 ΕΩΣ ΤΟ 1967

2.1: Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΟΠΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ

Τον Ιανουάριο του 1965 η Κύπρος βρέθηκε και πάλι στο επίκεντρο των ελληνικών πολιτικών εξελίξεων. Ειδικότερα, δημιουργήθηκε πρόβλημα σχετικά με τη μεταφορά ρωσικού οπλισμού, και ιδιαίτερα των τεσσάρων τορπιλακάτων και των πυραύλων, τα οποία είχαν φτάσει στην Αίγυπτο και επρόκειτο να μεταφερθούν στην Κύπρο. Μετά από μακρές διαβουλεύσεις τον Ιανουάριο του 1965 σε συνεννόηση με τον Αντιπλοίαρχο Π. Αραπάκη και άλλους αξιωματικούς του Π. Ναυτικού εξασφάλισαν το πλοίο «Κωνσταντίνος Μπουσσές» για τη μεταφορά του πολεμικού υλικού από την Αλεξάνδρεια στην Κύπρο. Να σημειωθεί ότι το πλοίο είχε συμφωνηθεί για τρία ταξίδια. Η πρώτη επιχείρηση στέφθηκε με επιτυχία, καθώς στις 11 Ιανουαρίου βρισκόταν στην Αλεξάνδρεια για φόρτωση. Ωστόσο, η είδηση διέρρευσε, με αποτέλεσμα η Ελληνική κυβέρνηση να εμποδίσει την μεταφορά. Οι Κυπριακές εφημερίδες κατακεραύνωσαν αυτή την ενέργεια και ζήτησαν ακόμα την παραπομπή σε ειδικό δικαστήριο των υπουργών Πέτρου Γαρουφαλιά και Σταύρου Κωστόπουλου, γιατί όπως έγραφε «ενήργησαν κατά τρόπον προδοτικών και αντεθνικών ως πράκτορες του ΝΑΤΟ⁶²». Το ζήτημα πήρε μεγάλες διαστάσεις, όταν ο Μακάριος γνωστοποίησε πως η πράξη του Γαρουφαλιά είχε διαταχθεί από τον αμερικανό υπουργό Άμυνας Ρόμπερτ Μακναμάρα. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον Μακάριο ο Γαρουφαλιάς δεν εμπόδισε μόνο την μεταφορά, αλλά απέσυρε από την Κύπρο όλους τους εκπαιδευόμενους Έλληνες αξιωματικούς στην χρήση των πυραύλων, προκειμένου να μην διδαχθούν οι συνάδελφοί τους την πυραυλική τεχνική⁶³.

⁶¹ Ό.π., σ.297.

⁶² Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη πολιτεία, Κύπρος 1960-1974, τόμος Α', σ.315.

⁶³ Αθανάσιος Κ. Στρίγας, Κύπρος: Απόρρητος Φάκελος, σ.106.

Την ίδια εποχή πραγματοποιήθηκε πολιτική αλλαγή στην εξουσία της Τουρκίας. Στο πλαίσιο αυτό ο νέος πρωθυπουργός Σουάτ Χαϊρί Ουργκιουμπλού κατά τη διάρκεια των προγραμματικών δηλώσεων του διακήρυξε για την Κύπρο τα εξής: «Το Κυπριακό πρόβλημα αποτελεί αντικείμενο συζήτησης ολόκληρου του Τουρκικού έθνους και θα εξακολουθήσει να είναι ο βασικός στόχος των προσπαθειών μας στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Επίσης, ανέφερε ότι ήταν διατεθειμένοι να βρεθεί μια ειρηνική λύση του ζητήματος. Τέλος, θα ήταν «μεγάλο σφάλμα αν η πολιτική μας ερμηνευθεί σαν σημείο αδυναμίας⁶⁴».

Η Ρωσοκυπριακή συμφωνία και η αποτυχία των διαπραγματεύσεων της Γενεύης είχαν ανησυχήσει τους κύκλους της Αμερικανικής κυβέρνησης. Αυτή η ανησυχία επιδεινώθηκε όταν στις 5 Μαρτίου ο Ρώσος Πρεσβευτής στην Αθήνα Νικολάι Κοριούκιν προσκάλεσε επίσημα τον Γ. Παπανδρέου να επισκεφτεί την Μόσχα. Ο Αμερικάνος πρέσβης παρότρυνε τον πρωθυπουργό να απορρίψει την πρόταση. Ταυτόχρονα, πρότεινε ένα σχέδιο εκχειρίδας έξι μηνών στο νησί, το οποίο εξυπηρετούσε τα τουρκικά συμφέροντα και εξασφάλιζε εν μέρει το εδαφικό status quo. Πιο αναλυτικά, το σχέδιο αποτελούνταν από τα εξής σημεία: α) Η αντικατάσταση του Τουρκικού αποσπάσματος της ΤΟΥΡΔΥΚ να γίνεται χωρίς όρους. β) Να μη επιβάλλονται εισαγωγικοί ή τελωνειακοί περιορισμοί στα είδη της Ερυθράς Θάλασσας που στέλνονται από την Τουρκία στην Κύπρο. γ) Να σταματήσει ο οικονομικός αποκλεισμός της Τουρκικής Κοινότητας. δ) Να αναπτυχθεί στενότερη συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη, με τα οποία να διεξάγονται διαπραγματεύσεις με αντικειμενικό σκοπό την αποφυγή επεισοδίων και ε) ο στρατηγός Γρίβας να εγγυηθεί το status quo και να σταματήσουν οι προκλήσεις. Η Ελληνική κυβέρνηση δέχτηκε τις Αμερικανικές προτάσεις και στις 21 Μαρτίου ο υπουργός Άμυνας Πέτρος Γαρουφαλιάς μετέβη στην Κύπρο, προκειμένου να πείσει τον Αρχιεπίσκοπο να δεχθεί και αυτός το σχέδιο.

2.2: ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΑΣΠΙΔΑ

⁶⁴ Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη πολιτεία, Κύπρος 1960-1974, τόμο Α', σ.310.

Στις 26 Φεβρουαρίου 1965 ο Γ. Παπανδρέου κατέθεσε στη Βουλή ένα πόρισμα ανακρίσεων. Αρχικά, αυτή η έρευνα είχε πραγματοποιηθεί από μια πενταμελής επιτροπή αξιωματικών, σχετικά με το Στρατιωτικό Σχέδιο «Περικλής» και το ρόλο του στρατού στις βουλευτικές εκλογές του 1961. Πιο συγκεκριμένα, ο Παπανδρέου ισχυρίστηκε ότι πρόκειται για πολεμικό σχέδιο, ωστόσο ο αρχηγός της ΕΡΕ υποστήριξε ότι δεν εφαρμόστηκε στις εκλογές του 1961, αλλά ήταν ένα σχέδιο για την αντιμετώπιση του κομμουνιστικού κινδύνου. Η κατάθεση εγγράφων απέδειξε την ανάμειξη ηγετικών στελεχών του στρατού και των Δυνάμεων Ασφαλείας στις εκλογές του 1961 μεταξύ των οποίων ήταν ο υποστράτηγος Νάτσινας, αρχηγός της τότε ΚΥΠ ο αντισυνταγματάρχης Γεώργιος Παπαδόπουλος (ο μετέπειτα δικτάτορας) και ο αρχηγός του ΓΕΣ αντιστράτηγος Γεννηματάς. Σε αυτό το σημείο ο βασιλιάς Κωνσταντίνος απαίτησε την αποπομπή από το στράτευμα των πέντε αξιωματικών της ανακριτικής επιτροπής, αντιθέτως στελέχη της Ένωσης Κέντρου επιθυμούσαν την απόλυση του Γεννηματά. Μετά από αυτά τα γεγονότα, οι μυστικές Αμερικανικές υπηρεσίες αποφάσισαν να διαβρώνουν βουλευτές της Ένωσης Κέντρου, με απώτερο σκοπό την απομάκρυνση του Παπανδρέου από την εξουσία και την ανάδειξη ενός νέου κυβερνητικού σχήματος, το οποίο θα αποτελούνταν από εθνικόφρονες βουλευτές τόσο της ΕΡΕ όσο και της Ένωσης Κέντρου. Τον Απρίλιο του ίδιου έτους ο Ανδρέας Παπανδρέου επανέρχεται στην πολιτική σκηνή, καθώς αναλαμβάνει το αξίωμα σαν αναπληρωτής υπουργός Συντονισμού. Όπως ήταν αναμενόμενο η παραπάνω εξέλιξη δυσαρέστησε τον δυτικό συνασπισμό.

Στις 7 Μαΐου ο βασιλιάς Κωνσταντίνος συγκάλεσε το Συμβούλιο του Στέμματος, με συμμετοχή των Γ. Παπανδρέου, Στ. Κωστόπουλου, Π. Γαρουφαλιά, Π. Κανελλόπουλου, και των πρώην Πρωθυπουργών Κ. Τσαλδάρη, Κ. Γεωργακόπουλου και Π. Πιπιτινέλη. Από την Κυπριακή πλευρά, συμμετείχαν ο Μακάριος και ο Σπύρος Κυπριανού. Σκοπός αυτού του Συμβουλίου ήταν να γίνει εξέταση της στρατιωτικής και πολιτικής κατάστασης και να χαραχθεί μια ενιαία κοινή γραμμή επί του Κυπριακού. Όλοι οι παρευρισκόμενοι αναφέρθηκαν στην Ένωση, ωστόσο οι απόψεις για την επίτευξη της ήταν εκ διαμέτρου αντίθετες. (Ένωση με διμερείς συνομιλίες και εδαφικά ανταλλάγματα προς την Τουρκία, άλλοι διχοτόμηση, και άλλοι πραξικοπηματική ένωση με τον κίνδυνο ενός πολέμου). Κατά την διάρκεια των διαβουλεύσεων ο Μακάριος δέχθηκε επίθεση, με το πρόσχημα ότι εμπόδιζε την πραξικοπηματική ένωση και απέρριψε το σχέδιο Άτσεσον. Ο Αρχιεπίσκοπος ανέφερε ότι κανένας Κύπριος δεν εναντιωνόταν στην ιδέα της

Ένωσης, όμως επιθυμούσαν την «πραγματική» Ένωση, χωρίς εδαφικά ανταλλάγματα. Τελικά, το Συμβούλιο αποφάσισε να συνεχιστεί η έως τώρα πολιτική γραμμή, προκειμένου να βρεθεί μια λύση στα πλαίσια του ΟΗΕ. Επίσης, αποφασίστηκε η χαλάρωση των περιοριστικών μέτρων, που είχε επιβάλλει η Κυπριακή Κυβέρνηση στους Τουρκοκύπριους.

Στις 12 Μαΐου 1965 ο στρατηγός Γρίβας έστειλε στον βασιλιά και στον υπουργό Εθνικής Άμυνας το πόρισμα διοικητικής έρευνας, σχετικά με την ανακάλυψη μιας παραστρατιωτικής οργάνωσης, η οποία κατευθυνόταν υπό την ηγεσία του λοχαγού Μπουλούκου με την επωνυμία «ΑΣΠΙΔΑ». Πιο αναλυτικά, η οργάνωση «Ασπίδα» ήταν δημιούργημα του Ανδρέα Παπανδρέου και μάλιστα κατηγορήθηκε ότι κατά την διάρκεια της επίσκεψης του στην Κύπρο υπέσκαπτε το ηθικό του Ελληνικού στρατού⁶⁵, με βασικό στόχο την κατάλυση του βασιλικού θεσμού και τον αποπροσανατολισμό της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από το δυτικό συνασπισμό και το ΝΑΤΟ. Επρόκειτο για μία ομάδα αξιωματικών με εθνικές δημοκρατικές ιδέες, οι οποίοι αποσκοπούσαν να σταματήσει η αναξιοκρατία, που το Παλάτι και ο ΙΔΕΑ (Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών), είχαν επιβάλλει στο στράτευμα⁶⁶. Ο Γ. Παπανδρέου αντέδρασε σε αυτή την σκευωρία, με αποτέλεσμα να διατάξει την διεξαγωγή εξονυχιστικών ανακρίσεων και στις 20 Μαΐου έστειλε στην Κύπρο τον αντιστράτηγο Σίμο. Μετά τις ανακρίσεις ο αντιστράτηγος Σίμος χαρακτήρισε την οργάνωση ως μια κίνηση κατώτερων αξιωματικών, και πρότεινε να επιβληθούν στους πρωταίτιους πειθαρχικές ποινές. Αντιθέτως, τα Ανάκτορα και η Αντιπολίτευση επιθυμούσαν την έκταση του θέματος, δηλαδή παραδειγματική τιμωρία των εμπλεκόμενων. Οι πιέσεις της Δεξιάς και των Ανακτόρων ανάγκασαν τον Γ. Παπανδρέου να παραπέμψει την υπόθεση στο Στρατοδικείο. Τα παραπάνω γεγονότα γέννησαν την πολιτική κρίση ανάμεσα στις δύο πολιτικές παρατάξεις της χώρας (Δεξιά και Κέντρο). Μέσα σε αυτό το μαχητικό κλίμα ο πρωθυπουργός ζήτησε και έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης στις 28 Ιουνίου. Μάλιστα προειδοποίησε τα Ανάκτορα πώς η κυβέρνηση δεν θα ανεχθεί την ύπαρξη στεγανών διαμερισμάτων στους κόλπους της.

Ο Γ. Παπανδρέου και τα στελέχη της Ένωσης Κέντρου απαιτούσαν την απομάκρυνση του στρατηγού Γεννηματά από το Γενικό Επιτελείο Στρατού.

⁶⁵ Ανδρέας Γ. Παπανδρέου, *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, 1974, σ.219.

⁶⁶ Κώστας Χατζηαντωνίου, *Κύπρος 1954-1974, Από το Έπος στην τραγωδία*, σ.157.

Όμως ο βασιλιάς δεν ήταν διατεθειμένος να προβεί σε αλλαγές στην ηγεσία του στρατεύματος. Στο μεταξύ και ο υπουργός Εθνικής Άμυνας συμφωνούσε με την παραπάνω άποψη. Όπως ήταν αναμενόμενο προέκυψε ένα οξύτατο θέμα στο εσωτερικό της κυβέρνησης. Ο Παπανδρέου σε αυτό το σημείο ζήτησε να μετακινήσει το Γαρουφαλιά στο υπουργείο Δημοσίων Έργων, προκειμένου να αναλάβει ο ίδιος προσωπικά το υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Ο Γαρουφαλιάς δεν δέχτηκε την πρόταση. Στις 8 Ιουλίου ο Κωνσταντίνος εξαπέλυσε επίθεση κατά του Γ. Παπανδρέου κατηγορώντας τον πως είχε εμπλακεί σε συνωμοσία, η οποία είχε ως στόχο να επιβάλλει στρατιωτική δικτατορία στη χώρα.

2.3: Η ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΑΤΩΝ

Στις 15 Ιουλίου ο Γ. Παπανδρέου συναντήθηκε με το βασιλιά στα ανάκτορα των Αθηνών. Η διαφωνία σχετικά με την ανάληψη του υπουργείου Άμυνας από τον ίδιο, είχε ως αποτέλεσμα να υποβάλλει την παραίτησή του. Την ίδια μέρα ορκίστηκε πρωθυπουργός ο Γεώργιος Αθανασιάδης – Νόβας. Ο Σταύρος Κωστόπουλος ορκίστηκε υπουργός Εθνικής Άμυνας και ο ναύαρχος Τούμπας Υπουργός δημόσιας Τάξεως. Γίνεται κατανοητό ότι τα συνωμοτικά σχέδια της Αμερικής και των Ανακτόρων στέφθηκαν με επιτυχία. Στο σχέδιο εκτός από τους Αμερικανικούς κύκλους και τα Ανάκτορα, ενεπλάκησαν βουλευτές της Ένωσης Κέντρου, ο τύπος της Δεξιάς, και η εφημερίδα Ελευθερία⁶⁷. Ο Γ. Παπανδρέου εξαπέλυσε δριμεία κριτική στην νέα κυβέρνηση, χαρακτηρίζοντας την σαν «ομάδα προδοτών» και κάλεσε τον λαό «εις πάνδημον ειρηνικήν εκδήλωσιν εναντίον της προδοσίας». Η κυβέρνηση Νόβα καταψηφίστηκε στην Βουλή με 131 ψήφους υπέρ, και 167 εναντίον. Τότε ο βασιλιάς έδωσε εντολή σχηματισμού νέας κυβέρνησης στον Ηλία Τσιριμώκο. Το βράδυ που ορκίστηκε πρωθυπουργός η Αθήνα έζησε τη νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου⁶⁸. Στην περιοχή των Αθηνών σημειώθηκαν εκτεταμένα επεισόδια. Η κυβέρνηση Τσιριμώκου καταψηφίστηκε (28 Αυγούστου) και αυτή με την σειρά της, με 135 υπέρ, 6 αποχές και 159 εναντίον. Στις 17 Σεπτεμβρίου 1965 ορκίστηκε η τρίτη βασιλική κυβέρνηση με

⁶⁷ Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη πολιτεία, Κύπρος 1960-1974, τόμος Α', σ.342.

⁶⁸ Ανδρέας Γ. Παπανδρέου, Η Δημοκρατία στο απόσπασμα, 1974, σ.266.

πρωθυπουργό το Στέφανο Στεφανόπουλο. Τελικά, στις 24 Σεπτεμβρίου η κυβέρνηση Στεφανοπούλου πήρε ψήφο εμπιστοσύνης (152 υπέρ και 148 εναντίον) και παρέμεινε στην εξουσία μέχρι το Δεκέμβριο του 1966.

Η αντίθεση του νέου πρωθυπουργού προς το πρόσωπο του Μακάριου ήταν γνωστή. Αυτό αποδεικνύεται περίτρανα ότι κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης στη Βουλή, αναφερόμενος στο Μακάριο, ο Στεφανόπουλος είπε: «Εωσφορικά δυνάμεις εματαιώσαν την Ένωσιν». Παρόλα αυτά ο Μακάριος κράτησε μετριοπαθή στάση προς το νέο καθεστώς και δήλωνε χαρακτηριστικά ότι είναι καθήκον μου «να συνεργάζομαι με οποιαδήποτε Ελληνική κυβέρνηση». Πιο αναλυτικά, η κυβέρνηση Στεφανόπουλου χάραξε τη δική της πολιτική γραμμή σχετικά με το Κυπριακό. Δηλαδή επιθυμούσε έναν Ελληνοτουρκικό διάλογο, ο οποίος τελικά επιτεύχθηκε τον Ιούνιο του 1966 στις Βρυξέλλες. Όσον αφορά το εσωτερικό μέτωπο η Ελληνική ηγεσία υποστήριζε αποκάλυπτα το Γρίβα, με αποτέλεσμα να αναλάβει τη γενική αρχιστρατηγία όλων των ένοπλων δυνάμεων, που βρίσκονταν στο Νησί (9 Μαρτίου 1966)⁶⁹. Η παραπάνω εξέλιξη προκάλεσε την αντίδραση του Μακάριου, ο οποίος πρότεινε ο διοικητής της Εθνικής Φρουράς να ορίζεται από το κυπριακό υπουργικό συμβούλιο. Η Αθήνα απέρριψε την πρόταση, καθώς επιθυμούσε να έχει τον απόλυτο έλεγχο της Εθνικής Φρουράς, ώστε η Κυπριακή κυβέρνηση να ακολουθεί πιστά τις εντολές της⁷⁰.

Η θέση του Μακάριου ενισχύθηκε σημαντικά όταν στις 18 Δεκεμβρίου 1965, η Ολομέλεια των Ηνωμένων Εθνών αναγνώρισε την απόλυτη κυριαρχία της Κυπριακής Δημοκρατίας, χωρίς να έχουν το προνόμιο επεμβάσεως άλλα κράτη⁷¹. Επιπρόσθετα, η ολομέλεια αποφάσισε τον τρόπο επίλυσης του μειονοτικού ζητήματος, η οποία θα γινόταν σύμφωνα με τις απόψεις της Λευκωσίας. Να σημειωθεί ότι την απόφαση υπερψήφισαν 47 κράτη- μέλη. Η Αμερική, η Τουρκία, η Περσία, το Πακιστάν και η Αλβανία την καταψήφισαν, ενώ σημαντικός αριθμός άλλων κρατών, συμπεριλαμβανομένου του Ανατολικού Συνασπισμού, απείχε από την ψηφοφορία.

Η κρίση με την πάροδο του χρόνου έπαιρνε όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις. Ο Γρίβας εξακολουθούσε να εξαπολύει επίθεση εναντίον της Κυπριακής κυβέρνησης. Παρατηρούμε λοιπόν ότι είχε προκύψει ένα σοβαρό στρατιωτικό θέμα, του οποίου όμως τα κίνητρα ήταν καθαρώς πολιτικά. Η

⁶⁹ Μακάριος Δρουσιώτης, Δύο απόπειρες και μια δολοφονία: Η χούντα και η Κύπρος 1967-1970, 2009, σ.16.

⁷⁰ Κώστας Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974, Από το έπος στην τραγωδία, 2007, σ.163.

⁷¹ Αθανάσιος Κ. Στρίγας, Κύπρος: Απόρρητος φάκελος, 2000, σ.106.

εξωτερική πολιτική του Στεφανόπουλου δημιούργησε προβλήματα και στο εσωτερικό της κυβέρνησης. Στις 11 Απριλίου ο τότε υπουργός Εξωτερικών και Αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, Ηλίας Τσιριμώκος υπέβαλλε την παραίτησή του. Ο Η. Τσιριμώκος σε μια συνομιλία που είχε με τον Κύπριο Πρέσβη Ν. Κρανιδιώτη είπε τα εξής: «Φοβάμαι ότι ετοιμάζουν μια δεύτερη Ζυρίχη, και δεν θέλω να υπέχω τις ευθύνες ενός νέου εγκλήματος». Ο διάδοχος του, απόστρατος ναύαρχος Ιωάννης Τούμπας, εγκαινίασε τον Ελληνοτουρκικό διάλογο. Στο πλαίσιο αυτό το Δεκέμβριο του 1966 οι υπουργοί Εξωτερικών Ι. Τούμπας και Ιχσάν Τσιακλαγιαγκιλ συναντήθηκαν στο Παρίσι. Η ελληνική πλευρά έκανε λόγο για Ένωση με «μικρά» ανταλλάγματα. Η Τουρκία συμφώνησε με την παραπάνω άποψη, ωστόσο επισήμανε την δημιουργία ενός καθεστώτος συγκυριαρχίας στο νησί.

Στο μεταξύ στην Τουρκία είχε επέλθει πολιτική αλλαγή. Στις εκλογές του 1965 το Κόμμα της Δικαιοσύνης με αρχηγό το Σουλεϋμάν Ντεμιρέλ έλαβε το 52,9% των ψήφων και κατοχύρωσε απόλυτη πλειοψηφία στην Τουρκική Εθνοσυνέλευση. Λίγο αργότερα στις 28 Μαρτίου 1966, Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας εκλέχτηκε ο στρατηγός Σουνάι. Μετά την εκλογή του ο νέος πρωθυπουργός διακήρυξε πως το Κυπριακό πρόβλημα αποτελεί εθνική υπόθεση του Τουρκικού λαού. Δήλωσε ακόμα ότι η κυβέρνηση του θα υπερασπίσει με οποιοδήποτε κόστος τα δίκαια της Τουρκοκυπριακής κοινότητας. Η Τουρκική διπλωματία το 1965 συμμετείχε ενεργά στις συνελεύσεις των Ηνωμένων Εθνών, καθώς είχε ως στόχο να εκβιάζει από πολλά αδέσμευτα κράτη την ψήφο τους, που ουσιαστικά περιόριζαν το δικαίωμα αυτοδιάθεσης του Κυπριακού λαού. Εκτός από την έντονη διπλωματική δραστηριότητα, οι Τούρκοι ενίσχυαν με γοργούς ρυθμούς τον πολεμικό τους εξοπλισμό. Τα Τουρκικά ναυπηγεία κατασκεύαζαν αποβατικά σκάφη, και το Τουρκικό Γενικό Επιτελείο συγκέντρωνε στις απέναντι της Κύπρου ακτές μεγάλο αριθμό ναυτικών, πεζικών και αεροπορικών δυνάμεων. Μάλιστα υπολογίζεται ότι το καλοκαίρι του 1966 στην περιοχή Μερσίνας-Αλεξανδρέτας βρίσκονταν σε κατάσταση ετοιμότητας οι παρακάτω Τουρκικές μονάδες και στρατιωτικοί σχηματισμοί: α) Το στρατηγείο του Β` Σώματος Στρατού. β) Μονάδες τακτικής υποστήριξης του Β` Σώματος Στρατού (μονάδες πυροβολικού, αρμάτων μάχης, αντιαρματικού και αντιαεροπορικού πυροβολικού). γ) Η 10η μεραρχία (που περιλάμβανε τρία συντάγματα). δ) Η 3η μεραρχία πεζικού πενταδικής σύνθεσης. ε) Μία ταξιαρχία αλεξιπτωτιστών, η οποία αποτελούνταν από τρία τάγματα και μονάδες υποστήριξης. στ) Η 5η

τεθωρακισμένη ταξιαρχία. ζ) Το 2ο σύνταγμα τεθωρακισμένων⁷². Η θέση της Τουρκίας ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο μετά την αποχώρηση της Γαλλίας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ. Στο σημείο αυτό η Αμερική άρχισε να προωθεί την Τουρκία σε ηγετική θέση στην Ανατολική λεκάνη της Μεσογείου εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης και ότι το πολεμικό της ναυτικό την δεδομένη χρονική στιγμή ήταν πολύ ισχυρότερο από το ελληνικό.

Για την Τουρκία το Κυπριακό αποτελούσε θέμα εθνικής προτεραιότητας. Αντιθέτως, η Αθήνα συνέχιζε να υπονομεύει το κύρος της Κυπριακής κυβέρνησης, και να ασχολείται με το σχέδιο «Περικλής» και την οργάνωση «Ασπίδα». Εκτός αυτού, προετοίμαζαν το έδαφος για τη δικτατορία. Ο Σάυρους Σουλτσμπέργκερ δημοσίευσε εκείνη την περίοδο ένα άρθρο στους «Τάιμς της Νέας Υόρκης», το οποίο απεικόνιζε με τον πιο γλαφυρό τρόπο την πολιτική κατάσταση τη εποχής. Πιο αναλυτικά, «Ο βασιλιάς θεωρεί τον Ανδρέα Παπανδρέου πραγματική εστία κινδύνου. Πιστεύει ότι αν εκείνος καταλάβει την εξουσία, θα οδηγήσει την Ελλάδα στον Ανατολικό Συνασπισμό⁷³.

Το Νοέμβριο του 1966 η Κυπριακή κυβέρνηση είχε παραγγείλει από την Τσεχοσλοβακία όπλα, για τον εξοπλισμό της αστυνομίας. Όπως ήταν αναμενόμενο, η άφιξη των όπλων καταγγέλθηκε από τον Γρίβα, με το πρόσχημα πως ο εξοπλισμός δεν προοριζόταν για την αστυνομία, αλλά για κομματικούς σκοπούς σε βάρος των εθνικών συμφερόντων. Επίσης, στην επιστολή του προς το πρωθυπουργό ο Γρίβας κατηγόρησε τον Μακάριο ότι ενεργούσε πίσω από τις πλάτες της Ελληνικής κυβέρνησης, και απαιτούσε να παραδοθεί ο οπλισμός στην Εθνική Φρουρά⁷⁴. Οι καταγγελίες του Γρίβα σε συνδυασμό με την προσωπική αντίθεση του Στεφανόπουλου προς το Μακάριο δημιούργησαν ένα οξύτατο θέμα, και απειλήθηκε προς στιγμήν διακοπή των διπλωματικών σχέσεων Αθήνας- Λευκωσίας. Στο θέμα αυτό, επενέβη και η Τουρκική κυβέρνηση, η οποία ζήτησε να παραδοθεί ο οπλισμός στην Ειρηνευτική Δύναμη. Γίνεται κατανοητό ότι ούτε η Αθήνα ούτε ο Γρίβας επιθυμούσαν να ενισχυθεί στρατιωτικά ο Μακάριος. Λίγες μέρες πριν πέσει η κυβέρνηση Στεφανόπουλου είχε γίνει γνωστό ότι σχεδίαζε να διακόψει τις διπλωματικές σχέσεις με την Κυπριακή κυβέρνηση. Η πτώση της αποσόβησε περαιτέρω εκτράχυνση της κατάστασης. Το ζήτημα όμως των

⁷² Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974, τόμος Α', σ.374.

⁷³ Ό.π., σ.375.

⁷⁴ Ό.π., σ.389.

τσεχοσλοβακικών όπλων απασχόλησε και την νέα κυβέρνηση, η οποία τελικά πέτυχε την παράδοσή τους στην Ειρηνευτική Δύναμη.

Το 1967 ολοκληρωνόταν η θητεία της Ελληνικής Βουλής, και σε λίγους μήνες έπρεπε να διεξαχθούν βουλευτικές εκλογές. Οι βασιλικές επεμβάσεις και η κυβέρνηση των Αποστατών είχαν δημιουργήσει ένα κλίμα δυσπιστίας στα δύο μεγάλα πολιτικά κόμματα. Κοινό χαρακτηριστικό των δύο ηγετών (Π. Κανελλόπουλος, Γ. Παπανδρέου) ήταν η διεξαγωγή εκλογών για την ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος. Έτσι με αυτόν τον τρόπο μετά από συνεννόηση με το Γ. Παπανδρέου, ο Κανελλόπουλος απέσυρε στις 20 Δεκεμβρίου 1966, την υποστήριξη του από την κυβέρνηση Στεφανόπουλου, η οποία αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Τελικά, στις 22 Δεκεμβρίου 1966 διορίστηκε από το βασιλιά υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον Ιωάννη Παρασκευόπουλο, η οποία θα ψήφιζε νέο εκλογικό νόμο, και θα πραγματοποιούσε βουλευτικές εκλογές, στα τέλη Μαΐου 1967.

Η κυβέρνηση Παρασκευόπουλου σχετικά με το Κυπριακό ακολούθησε την ίδια πολιτική με την προκάτοχό της, η οποία ήταν η πολιτική των Ανακτόρων, δηλαδή διάλογο με την Τουρκία και λύση του Κυπριακού με παραχώρηση εδαφικών ανταλλαγμάτων. Σε όλο αυτό το διάστημα ο Μακάριος δεχόταν επιθέσεις από την ακροδεξιά, τα Γριβικά έντυπα και μερίδα του Αθηναϊκού τύπου, με την κατηγορία ότι αντιστρατεύονταν την Ένωση. Αντιθέτως, μερίδα του Κυπριακού Τύπου κατηγορούσε τους Έλληνες αξιωματικούς και την Ελληνική κυβέρνηση, πως ενεργούσαν σε βάρος της Κύπρου. Η πολιτική αστάθεια της Ελλάδας και οι δυσμενείς σχέσεις που είχε με την Λευκωσία, οδήγησαν τις Τουρκικές Δυνάμεις να προβούν σε αποβατικές ασκήσεις, στις απέναντι της Κύπρου ακτές. Μάλιστα ο υπουργός Εξωτερικών Ιχσάν Τσιακλαγιαγκίλ δεν απέκλειε τη χρήση βίας για την επίλυση του Κυπριακού. Δήλωνε χαρακτηριστικά ότι «οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις είναι σε κατάσταση ετοιμότητας κοντά στην Κύπρο, και αν η Κυβέρνηση κρίνει αναγκαίο θα επέμβουν». Με λίγα λόγια η Τουρκική Κυβέρνηση ξεκαθάρισε πως: α) οι συνθήκες Ζυρίχης- Λονδίνου ισχύουν και δεν μπορούν να τροποποιηθούν. β) Στην Κύπρο υπάρχουν δύο κοινότητες, και η καταπίεση της μιας από την άλλη κρίνεται ως απαράδεκτη. γ) Η Κύπρος δεν μπορεί να προσαρτηθεί από άλλο κράτος, κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες. Και δ) Η ισορροπία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, που δημιουργήθηκε από την Συνθήκη της Λωζάννης, δεν μπορεί να διαταραχθεί.

Κατά τη διάρκεια των προγραμματικών δηλώσεων της κυβέρνησης Παρασκευόπουλου, ο αρχηγός των Προοδευτικών Σπύρος Μαркеζίνης πρότεινε σύγκληση Συμβουλίου του Στέμματος, προκειμένου να χαραχθεί ενιαία πολιτική επί του Κυπριακού. Ο βασιλιάς αποδέχτηκε την εισήγηση του Μαркеζίνη και στις 6 Φεβρουαρίου 1967 συγκάλεσε Συμβούλιο του Στέμματος, το οποίο διήρκεσε δώδεκα ώρες. Πιο αναλυτικά, όλοι οι πολιτικοί αρχηγοί συμφώνησαν ότι πρέπει να συνεχιστεί ο Ελληνοτουρκικός διάλογος. Όπως ήταν αναμενόμενο ο Μακάριος διαφώνησε και διακήρυξε πως « Η Κύπρος δεν εξουσιοδοτεί την Ελληνική κυβέρνηση να συνεχίσει το διάλογο». Αν όμως επιμένει να τον συνεχίσει, ας το κάνει άνευ της δικής μας εξουσιοδοτήσεως. Δεν θα φέρω αντιρρήσεις. Δεν θα φέρω προσκόμματα». Μετά την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας η κυβέρνηση επανέλαβε το διάλογο αυτή τη φορά μέσω του Έλληνα Πρεσβευτή στην Άγκυρα και του Τούρκου στην Αθήνα. Η πρόταση της Αθήνας εδραζόταν στην ιδέα της Ένωσης σε συνδυασμό με την εισαγωγή καθεστώτος ομοσπονδιακής μορφής⁷⁵. Ύστερα από μακρές διαβουλεύσεις, οι δύο υπουργοί Εξωτερικών Τούμπας και Τσαγλαγιαγκίλ υπέγραψαν στις 17 Δεκεμβρίου μνημόνιο, το οποίο αναφερόταν στο μελλοντικό καθεστώς της Κύπρου. Επίσης, ο τούρκος υπουργός έθιξε και άλλα ζητήματα, όπως το θέμα των Τσεχοσλοβακικών όπλων και τις συνθήκες διαβίωσης των Τουρκοκυπρίων. Γίνεται αντιληπτό ότι οι συνεχείς υποχωρήσεις της Ελληνικής κυβέρνησης, ωθούσε την Άγκυρα να διεκδικεί περισσότερα ανταλλάγματα.

Η δίκη του Ασπίδα και η άρνηση του Κανελλόπουλου να ψηφίσει εκλογικό νομοσχέδιο, το οποίο προέβλεπε επέκταση της βουλευτικής ασυλίας, δημιούργησε έναν νέο κύκλο αντιπαραθέσεων στην ευάλωτη συμμαχία της Ένωσης Κέντρου και της ΕΡΕ. Η κατάσταση οξύνθηκε ακόμη περισσότερο όταν στις 27 Μαρτίου 1967, ο Παρασκευόπουλος, συγκάλεσε το Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Αμύνης και αντικατέστησε τον αρχηγό των ένοπλων δυνάμεων Τσολάκα αλλά και τον αρχηγό της χωροφυλακής αντιστράτηγο Παναγιωτακόπουλο⁷⁶. Μετά από αυτά τα γεγονότα ο Γ. Παπανδρέου απέσυρε την υποστήριξη του προς την υπηρεσιακή κυβέρνηση, με αποτέλεσμα στις 30 Μαρτίου ο Παρασκευόπουλος να υποβάλλει την παραίτησή του. Τέσσερις μέρες αργότερα ο βασιλιάς ανέθεσε στον Αρχηγό της ΕΡΕ Παναγιώτη Κανελλόπουλο εντολή σχηματισμού νέας κυβέρνησης. Η νέα κυβέρνηση διέλυσε στις 14 Απριλίου 1967 τη Βουλή και στις 28 Μαΐου

⁷⁵ Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Ελληνική εξωτερική πολιτική 1830-1981, σ.281

⁷⁶ Ανδρέας Γ. Παπανδρέου, Η δημοκρατία στο απόσπασμα, σ.302.

επρόκειτο να διεξαχθούν γενικές εκλογές. Η διαφαινόμενη νίκη της Ένωση Κέντρου είχε αναστατώσει το Παλάτι, τη Δεξιά αλλά και τους Αμερικάνους, οι οποίοι σε όλο αυτό το διάστημα εκπονούσαν σχέδια στρατιωτικής δικτατορίας. Στο πλαίσιο αυτό είχαν σχηματιστεί δύο χούντες. Πιο αναλυτικά, η Μεγάλη Χούντα αποτελούνταν από ανώτατους αξιωματικούς του στρατού (Γρ. Σπαντιδάκης, Γ. Ζωιτάκης), οι οποίοι βρίσκονταν υπό τη βασιλική επιρροή⁷⁷. Από την άλλη η Μικρή Χούντα με επικεφαλής τους Γεώργιο Παπαδόπουλο, Ιωάννη Λαδά, Δημήτριο Ιωαννίδη και Νικόλαο Μακαρέζο, διατηρούσε επαφή με τις Αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες και είχε σαν συνδετικό κρίκο με τη CIA τον Συνταγματάρχη Γεώργιο Παπαδόπουλο. Στις 16 Απριλίου η Μεγάλη Χούντα είχε προγραμματίσει το πραξικόπημα, επειδή τότε θα λάμβανε χώρα μια πορεία στο Μαραθώνα. Προβοκάτορες θα προκαλούσαν επεισόδια, και ο βασιλιάς θα προχωρούσε στην αναστολή ορισμένων άρθρων του Συντάγματος. Ο Κανελλόπουλος αντιλήφθηκε το συνωμοτικό σχέδιο του βασιλιά και ζήτησε από τη ΕΔΑ (Ενιαία Δημοκρατική Παράταξη) να αναβάλλει τη διαδήλωση. Ως εναλλακτική λύση, ορίστηκε η 22^α Απριλίου, μέρα κατά την οποία θα πραγματοποιούνταν στη Θεσσαλονίκη προεκλογική συγκέντρωση του Γ. Παπανδρέου. Όπως έδειξε η ιστορία ο βασιλιάς δεν εκτίμησε σωστά τις προθέσεις της Μικρής Χούντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΑΠΟ ΤΟ 1967 ΕΩΣ ΤΟ 1970

3.1: ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΤΗΣ 21ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ

Τις πρωινές ώρες της 21^{ης} Απριλίου 1967 τανκς κυκλοφορούσαν στους δρόμους της Αθήνας. Μέσα σε λίγες ώρες οι πολιτικές προσωπικότητες είχαν φυλακιστεί ή τεθεί σε κατ' οίκον περιορισμό⁷⁸. Στη συνέχεια οι επικεφαλής της Χούντας, ταξίαρχος Στυλιανός Παττακός και οι συνταγματάρχες Γεώργιος Παπαδόπουλος και Νικόλαος Μακάρεζος επισκέφτηκαν τον βασιλιά, προκειμένου να ορκίσει νέα κυβέρνηση. Ο Κωνσταντίνος έβλεπε με καχυποψία το νέο καθεστώς, καθώς επιθυμούσε το

⁷⁷ Κώστας Κωστής, «Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας» σ.777.

⁷⁸ Thomas W. Gallant, Νεότερη Ελλάδα, Από τον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας μέχρι τις μέρες μας, 2017, σ.414.

πραξικόπημα να είχε γίνει από τη δική του Χούντα. Παρά τους αρχικούς δισταγμούς και την παρότρυνση του πρώην πρωθυπουργού να καταστείλει το πραξικόπημα με όσους αξιωματικούς του παρέμειναν πιστοί, ο βασιλιάς συμβιβάστηκε με την νέα πραγματικότητα. Κατά συνέπεια το απόγευμα της ίδιας μέρας ορκίστηκε κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Κόλλια. Ο αρχηγός των πραξικοπηματιών Γεώργιος Παπαδόπουλος ανέλαβε σαν υπουργός Προεδρίας, ο Μακαρέζος σαν υπουργός Συντονισμού, ο Παττακός σαν υπουργός Εσωτερικών, ο αντιστράτηγος Σπαντιδάκης αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός Εθνικής Άμυνας, ενώ στο υπουργείο Εξωτερικών επέστρεψε ο Παναγιώτης Οικονόμου- Γκούρας⁷⁹. Η Κυβέρνηση των ΗΠΑ, δέχτηκε με ενθουσιασμό το πραξικόπημα και αυτό φαίνεται από τις δηλώσεις του υπουργού Εξωτερικών Ντήν Ρασκ, ο οποίος ανέφερε μεταξύ άλλων ότι η Ελλάδα θα διατηρήσει την υποστήριξη της προς το ΝΑΤΟ. Εξάλλου η Αμερικανική διπλωματία μόνο δυσανεκτή δεν μπορούσε να ήταν από αυτή την εξέλιξη. Με λίγα λόγια ο στόχος της υλοποιήθηκε, καθώς χάρη στο σχέδιο «Προμηθεύς» εξουδετερώθηκε πολιτικά ο Γ. Παπανδρέου. Ο Κύπριος πρέσβης Νίκος Κρανιδιώτης παρότρυνε τον Μακάριο να μην αναγνωρίσει τη Χούντα, διότι οι Συνταγματάρχες όλο αυτό το διάστημα σε συνεργασία με τους συναδέλφους τους (ΕΛΔΥΚ και Κυπριακή Εθνοφρουρά), υπονόμειναν τη Κυπριακή Δημοκρατία. Ωστόσο, ο Μακάριος για ακόμα μια φορά ξεκαθάρισε πως ήταν χρέος του να συνεργαστεί ειλικρινά με όλες τις Ελληνικές κυβερνήσεις, ανεξάρτητα αν αυτές είναι δημοκρατικές, δικτατορικές ή οτιδήποτε άλλο⁸⁰.

Στις αρχές Ιουνίου 1967 ξεκίνησε ο Αραβοϊσραηλινός πόλεμος των Έξι ημερών. Το Ισραήλ είχε την αμέριστη υποστήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών, το οποίο αποσκοπούσε να ανατρέψει τα προοδευτικά καθεστώτα της Αιγύπτου και να αποσπάσει από την Ιορδανία τη δυτική όχθη του Ιορδάνη. Αυτή η εξέλιξη ισχυροποίησε ακόμη περισσότερο την θέση της Τουρκίας και δημιούργησε νέες συνθήκες γύρω από το Κυπριακό. Μετά το ξέσπασμα του πολέμου η Αμερικανική διπλωματία στη Σύνοδο του Λουξεμβούργου προωθούσε τον Ελληνοτουρκικό διάλογο και ενθάρρυνε τη κυβέρνηση των Αθηνών να εξαπολύει επίθεση εναντίον του Μακάριου, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η «διπλή» Ένωση. Ο Αθηναϊκός τύπος εκ μέρους των αρμόδιων κύκλων, δημοσίευε εμπρηστικά άρθρα και έκανε λόγο για επικείμενο πραξικόπημα κατά της Κυπριακής Δημοκρατίας. Δεν είναι

⁷⁹ Σωτήρης Ριζάς, Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία- Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία στην αναζήτηση λύσης για το Κυπριακό, σ.214.

⁸⁰ Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη πολιτεία, Κύπρος 1960-1974, τόμος Α', σ.422.

καθόλου τυχαίο ότι η αναμόχλευση των παλαιών σχεδίων πραξικοπήματος έρχονται στην επιφάνεια την δεδομένη χρονική στιγμή. Οι αντιδραστικοί στρατιωτικοί με την πολιτική τους εξυπηρετούσαν σε μεγάλο βαθμό τα συμφέροντα της Αμερικής και για αυτό το λόγο το ΝΑΤΟ είχε ως βασικό στόχο να επιβάλλει και στην Κύπρο μια αντιλαϊκή μιλιταριστική δικτατορία. Η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο όταν τον Ιούλιο δολοφονήθηκαν τρεις Ελληνοκύπριοι στο χωριό Στατυρόκωνος της Πάφου από Τούρκους. Όλα τα παραπάνω γεγονότα είχαν δημιουργήσει στην Κύπρο κλίμα δυσπιστίας. Ο Γεώργιος Παπαδόπουλος στις 9 Αυγούστου 1967 επισκέπτεται την Κύπρο. Σκοπός αυτής της επίσκεψης ήταν να καθησυχάσει τον Μακάριο, προκειμένου η Χούντα να προχωρήσει στην υλοποίηση του αρχικού της σχεδίου⁸¹. Στο αεροδρόμιο τον υποδέχτηκαν ο Σπύρος Κυπριανού, ο Πολύκαρπος Γεωρκάτζης και ο Γρίβας. Παρά τις επιθέσεις που δεχόταν ο Μακάριος από τον Ελληνικό τύπο, ο δικτάτορας δήλωσε ότι δεν συνάντησε στην Κύπρο ανθενωτικούς.

3.2 ΟΙ ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΤΟΥ ΕΒΡΟΥ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΦΙΝΟΥ

Παρά τις αντιρρήσεις του Μακάριου και χωρίς να προηγηθούν συνομιλίες σε οποιοδήποτε διπλωματικό επίπεδο, η Χούντα αποφάσισε να οργανώσει τις περιβόητες ελληνοτουρκικές συναντήσεις του Έβρου (9-10 Σεπτεμβρίου 1967). Πιο αναλυτικά, η ελληνική ηγεσία πρότεινε Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, μαζί με την εγκατάσταση τουρκικών στρατιωτικών βάσεων στο νησί. Ωστόσο, ο Ντεμιρέλ απέρριψε κατηγορηματικά την Ελληνική πρόταση και απαίτησε την πιστή εφαρμογή των Συνθηκών Ζυρίχης-Λονδίνου. Δήλωσε χαρακτηριστικά «Επιμένετε επί της Ενώσεως. Εν τοιαύτη περιπτώσει διατί συνηντήθημεν εδώ; Η Τουρκία επ' ουδενί λόγω θα δεχθή την Ένωσιν». Ύστερα απ' αυτό οι διαπραγματεύσεις ναυάγησαν. Αν και χωρίς αντικείμενο συζήτησης πραγματοποιήθηκε και ο δεύτερος γύρος όπως είχε συμφωνηθεί στην Αλεξανδρούπολη, ο οποίος αναλώθηκε σε γενικόλογες συζητήσεις. Η διάσκεψη του Έβρου κρίνεται από πολλούς ιστορικούς ως η μεγαλύτερη διπλωματική φάρσα στην ιστορία της ελληνικής διπλωματίας⁸². Οι συνομιλίες του Έβρου φανέρωσαν τις προθέσεις της Χούντας: Την επιβολή

⁸¹ Αθανάσιος Κ. Στρίγας, Κύπρος: Απόρρητος Φάκελος, σ.109.

⁸² Μακάριος Δρουσιώτης, Δύο απόπειρες και μια δολοφονία: Η Χούντα και η Κύπρος: 1967-1970, σ.28.

διχοτόμησης στην Κύπρο, με ανατροπή του Μακάριου από το Γρίβα, όπως αναφέρει έκθεση του Στέιτ Ντιπάρτμεντ δύο μήνες αργότερα⁸³.

Το Νοέμβριο του 1967 έλαβαν χώρα στη Κύπρο τα αιματηρά επεισόδια της Κοφίνου. Αρχικά, η Κοφίνου ήταν ένα τουρκικό χωριό, κτισμένο στον κόμβο που συνδέει τον αυτοκινητόδρομο Λευκωσίας - Λεμεσού με την κύρια οδική αρτηρία προς τη Λάρνακα. Μετά τις διακοινοτικές διαμάχες του 1963 το χωριό είχε μετατραπεί σε εστία επεισοδίων. Την 1^η Νοεμβρίου η ηγεσία της Χούντας αποφάσισε τη διάνοιξη της οδού Αγίου Θεοδώρου- Κοφίνου με υποστήριξη της Εθνοφρουράς. Η επιχείρηση αυτή ανατέθηκε στον Γρίβα και ονομάστηκε «Γρόνθος» Το σχέδιο «Γρόνθος» είχε στρατιωτικό χαρακτήρα και όχι αστυνομικό. Ειδικότερα, στις 14 Νοεμβρίου δύο αστυνομικές περίπολοι με τη συνοδεία της Εθνικής Φρουράς εισήλθαν στον Άγιο Θεόδωρο, χωρίς να υπάρξει καμία αντίδραση. Να σημειωθεί ότι λίγο αργότερα επισκέφτηκε το χωριό και ο Γρίβας, ο οποίος συνομίλησε με τους Τουρκοκύπριους. Την επόμενη στις 10 το πρωί, η αστυνομία και μονάδες της Εθνικής Φρουράς μετακίνησαν ένα πρόχειρο οδόφραγμα που είχαν τοποθετήσει οι Τουρκοκύπριοι στην είσοδο του χωριού. Το απόγευμα της ίδιας μέρας (15 Νοεμβρίου 1967) οι Κυπριακές δυνάμεις προσπάθησαν πάλι να απομακρύνουν το οδόφραγμα, ωστόσο δέχτηκαν σφοδρά πυρά βαρέων όπλων από τα υψώματα της Κοφίνου, που κατείχαν οι Τουρκοκύπριοι. Επίσης, πυρά δέχτηκε και ο αστυνομικός σταθμός Σκαρίνου αλλά και όσοι βρίσκονταν εντός του Αγίου Θεοδώρου αστυνομικοί. Αμέσως, τέθηκε σε εφαρμογή το σχέδιο «Γρόνθος». Μοίρα καταδρομών με τεθωρακισμένα οχήματα και μοίρα πυροβολικού επιτέθηκαν κατά του Αγίου Θεοδώρου και της Κοφίνου. Μέχρι το βράδυ η Εθνική Φρουρά κατέλαβε όλες τις θέσεις των Τουρκοκυπρίων και έθεσε υπό τον πλήρη έλεγχό της και τα δύο χωριά. Από την επιχείρηση της Εθνικής Φρουράς σκοτώθηκαν 27 Τουρκοκύπριοι και καταστράφηκαν πολλά σπίτια.

Με αφορμή την συμπλοκή στους Αγίους Θεοδώρους η Τουρκία άρπαξε την ευκαιρία και έστειλε αυστηρό διάβημα προς την Ελληνική κυβέρνηση αξιώνοντας α) την ανάκληση των ελληνικών στρατευμάτων που είχαν σταλεί στο νησί β) την ανάκληση του Γρίβα γ) τη διάλυση της κυπριακής Εθνοφρουράς δ) την αποζημίωση στους Τουρκοκύπριους που υπέστησαν από τις επιθέσεις. Διαφορετικά, προειδοποιούσε πως θα ήταν αναπόφευκτη μια

⁸³ Κώστας Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974- Από το Έπος στην Τραγωδία, 2007, σ.172.

κρίση πέρα από τα όρια της νήσου. Η ατμόσφαιρα ήταν τεταμένη και για αυτό το λόγο η Κυπριακή Κ

κυβέρνηση διέταξε την ίδια μέρα κατάπαυση του πυρός. Η Χούντα από την πλευρά της επικοινωνήσε με τον Μακάριο και απαίτησε την αποχώρηση των δυνάμεων από όλες τις καταληφθείσες περιοχές κατά το τελευταίο εικοσιτετράωρο. Ο Μακάριος ανέφερε ότι δεν μπορούσε να αναλάβει τέτοια ευθύνη, από την στιγμή που ο Γρίβας είχε πάρει την συγκατάθεση της Ελληνικής κυβέρνησης. Στο σημείο αυτό επενέβη ο πρωθυπουργός Κόλλιας, ο οποίος έστειλε γραπτή διαταγή προς τον Γρίβα. Στις 16 Νοεμβρίου αποχώρησαν οι Ελληνικές δυνάμεις. Παρά την υποχώρησή τους στρατιωτικά τουρκικά αεροπλάνα προέβαιναν σε συνεχείς πτήσεις πάνω από την Κύπρο και Τουρκικά πολεμικά σκάφη εισχωρούσαν βαθιά στα Κυπριακά χωρικά ύδατα. Στην Τουρκία οι πολιτικοί και ο τύπος είχαν ως απώτερο σκοπό να παραποιήσουν τα γεγονότα. Τα δημοσιεύματα αναφέρονταν σε απόπειρα γενοκτονίας των Τουρκοκυπρίων. Ο Τούρκος πρόεδρος απειλούσε πως «η Τουρκία θα λύσει το Κυπριακό άπαξ δια παντός», ενώ η Εθνοσυνέλευση εξουσιοδότησε την κυβέρνηση για απόβαση. Μέσα σε αυτό το πολεμικό κλίμα ο πρωθυπουργός αποφάσισε την ανάκληση του Γρίβα, ο οποίος αποχώρησε από την Λευκωσία το μεσημέρι της 19ης Νοεμβρίου⁸⁴. Να σημειωθεί ότι την επόμενη (20 Νοεμβρίου) ορκίστηκε ο Παναγιώτης Πιπινέλης ως υπουργός Εξωτερικών στην κυβέρνηση της Χούντας, ο οποίος ήταν γνωστός για τα φιλοδυτικά του αισθήματα⁸⁵. Μετά τον διορισμό του πρότεινε την έναρξη Ελληνοτουρκικού διαλόγου, με στόχο την ειρηνική επίλυση του θέματος.

3.3: Η ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΒΑΣΙΛΙΚΟ ΑΝΤΙΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ

Τα γεγονότα της Κοφίνου είχαν δημιουργήσει κλίμα ανησυχίας στον δυτικό συνασπισμό. Είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι εκείνη την περίοδο η Ουάσιγκτον δοκιμαζόταν και από το Βιετναμικό. Ο Πρόεδρος Τζόνσον διόρισε τον Σάιρους Βανς πρώην υφυπουργό Άμυνας και μετέπειτα υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ, ως ειδικό απεσταλμένο του για να μεσολαβήσει στη διένεξη. Δύο μέρες αργότερα οι κυβερνήσεις Ελλάδας και Τουρκίας δέχτηκαν

⁸⁴ Κώστας Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974- Από το Έπος στην Τραγωδία, σελ.175

⁸⁵ Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, Το Κυπριακό Πρόβλημα, σ.174.

ακόμη έναν μεσολαβητή, τον Μ. Μπρόζιο, Γενικό Γραμματέα του ΝΑΤΟ. Στο μεταξύ τρία ισχυρά κράτη του ΝΑΤΟ, οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Βρετανία είχαν υποβάλλει στα ενδιαφερόμενα κράτη ένα προσχέδιο από πέντε σημεία, προκειμένου να βρεθεί η χρυσή τομή. Πιο αναλυτικά, α) Τουρκική επαναβεβαίωση του απαραβίαστου και της ακεραιότητας της Κύπρου. β) Απόσυρση από την Κύπρο των ελληνικών και των τουρκικών δυνάμεων, πέραν του αριθμού που επιτρέπεται από τις συμφωνίες Ζυρίχης- Λονδίνου. γ) Δέσμευση για την αναζήτηση διευρυμένων και βελτιωμένων ορών εντολής στην ΟΥΝΦΙΚΥΠ για τον αφοπλισμό των αναρμόδιων στρατιωτικών δυνάμεων και πολιτών. δ) Αποζημίωση για τις τουρκοκυπριακές απώλειες στον Άγιο Θεόδωρο και την Κοφίνου. ε) Μέτρα για την ασφάλεια των πιο πάνω χωριών, έτσι που να μην εξαρτώνται από την κυπριακή αστυνομία ή τη στρατιωτική επικυριαρχία. Στις 22 Νοεμβρίου το παραπάνω σχέδιο παρουσιάστηκε στον Μακάριο από τους πρέσβεις των τριών χωρών στη Λευκωσία. Ο Αρχιεπίσκοπος υποστήριξε πως θα δεχόταν το σχέδιο, με την προϋπόθεση να έκανε το ίδιο και η ελληνική κυβέρνηση. Ο υπουργός Εξωτερικών Σπύρος Κυπριανού σημείωσε ότι το σχέδιο εξυπηρετούσε πρωτίστως τα συμφέροντα της Τουρκίας. Τελικά, στις 23 Νοεμβρίου το Υπουργικό συμβούλιο αποφάσισε να απορρίψει την πρόταση των τριών ισχυρών κρατών του ΝΑΤΟ. Επίσης, ζήτησε την ολική αποστρατικοποίηση της Κύπρου συμπεριλαμβανομένης της ΕΛΔΥΚ και της ΤΟΥΡΔΥΚ, ειδικά δεν θα συναινέσει στη διάλυση της Εθνικής Φρουράς⁸⁶. Την ίδια μέρα ο Σάυρους Βανς επισκέφτηκε την Τουρκία και είχε μια πρώτη συνάντηση με τον πρωθυπουργό Ντεμιρέλ και τον υπουργό Εξωτερικών Τσαγκαλιανγκίλ. Ο Αμερικάνος μεσολαβητής εισηγήθηκε την άμεση αποχώρηση των ελληνικών δυνάμεων από την Κύπρο. Ο Ντεμιρέλ απέρριψε κατηγορηματικά την πρόταση του Βανς, και απείλησε πως η ελληνική κυβέρνηση έπρεπε να αποδεχτεί την τουρκική πρόταση για την απόσυρση των στρατευμάτων της όπως αυτή αναφερόταν στο διάβημα της 17ης Νοεμβρίου. Ο Τσαγκαλιανγκίλ κάλεσε στις 24 Νοεμβρίου τον πρέσβη των ΗΠΑ στην Άγκυρα και του προανήγγειλε ότι η τουρκική κυβέρνηση θα αναλάβει στρατιωτική δράση. Η στρατιωτική δράση θα αναστελλόταν, με τον όρο η ελληνική κυβέρνηση να κατέθετε μια πιο ευνοϊκή απάντηση στη διακοίνωση της 17^{ης} Νοεμβρίου. Ο πόλεμος βρισκόταν προ των πυλών και σε αυτό το σημείο ο Μακάριος διέταξε να μοιραστούν τα τσέχικα όπλα. Ωστόσο, η αντίδραση της ελληνικής ηγεσίας, είχε ως αποτέλεσμα τα όπλα να τεθούν υπό τον έλεγχο της Ειρηνευτικής Δύναμης.

⁸⁶ Μακάριος Δρουσιώτης, Δύο απόπειρες και μια δολοφονία: Η Χούντα και η Κύπρος: 1967-1970, 2009, σ.74.

Το απόγευμα της 24^{ης} Νοεμβρίου συνήλθε στη Λευκωσία το Υπουργικό συμβούλιο, με απώτερο σκοπό την αξιολόγηση της κατάστασης. Συμμετείχε και η στρατιωτική ηγεσία. Αρχικά, στο Συμβούλιο ακούστηκαν πολλές απόψεις. Μια από αυτές εκφράστηκε με ακραίο τρόπο από τον Τάσο Παπαδόπουλο, ο οποίος είπε χαρακτηριστικά «εις περίπτωση αεροπορικής επιδρομής ή αποβατικής ενέργειας υπό των Τούρκων, εξουδετερωθούν άπαντες οι Τουρκοκύπριοι εις ολόκληρον την νήσον». Η πρόταση αυτή έβρισκε αντίθετους τον Μακάριο, τον Μορώνη και την υπουργό Σουλιώτου. Η παραπάνω πρόθεση για την εξουδετέρωση όλων των Τουρκοκυπρίων απασχόλησε το Στέιτ Ντιπάρτμεντ. Τον κώδωνα του κινδύνου έκρουσε ο πρέσβης των ΗΠΑ Τέιλορ Μπέλσερ στη Λευκωσία, λέγοντας πως εάν η απειλή υλοποιούνταν, θα προκαλούσε σοβαρά τουρκικά αντίποινα. Εκτός αυτού θα δικαιολογούνταν η τουρκική επέμβαση και η διεθνή κοινή γνώμη θα εναντιωνόταν κατά της Κύπρου. Ωστόσο, ο Μακάριος δεν λάμβανε σοβαρά υπόψη την τουρκική απειλή. Η πεποίθηση του Μακάριου πως ο τουρκικός κίνδυνος ήταν ανύπαρκτος ενισχυόταν από τις πληροφορίες που λάμβανε από τη Σοβιετική Ένωση ότι «οι Τούρκοι μπλοφάρουν»⁸⁷. Σύμφωνα με τους Αμερικάνους, οι Ρώσοι μέσα από αυτή την τακτική επιθυμούσαν να δημιουργήσουν προβλήματα στις σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας, που αποτελούσαν τον πυλώνα της νοτιανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ.

Παρά την αισιοδοξία του Μακάριου, οι ΗΠΑ θεωρούσαν πιθανή την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Σε περίπτωση αποτυχίας των προσπαθειών για την αποτροπή του πολέμου το Στέιτ Ντιπάρτμεντ είχε εκπονήσει ένα σχέδιο, το οποίο αναφερόταν στη συνεννόηση μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, προκειμένου να πραγματοποιηθεί ειρηνική απόβαση της Τουρκίας στο νησί, υπό τη δέσμευση ότι θα ακολουθούσε απόσυρση δυνάμεων και των δύο πλευρών. Για την επίτευξη όμως του σχεδίου έπρεπε να συναινέσει και η Κυπριακή κυβέρνηση. Στο μεταξύ ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Τσαγλαγιανγκίλ είχε εισηγηθεί την απόβαση τουρκικών δυνάμεων στην Κύπρο, χωρίς να επιδιώξουν εχθροπραξίες, εκτός εάν υπήρχε αντίσταση. Ο Μακάριος μόλις πληροφορήθηκε για την επικείμενη απόβαση ζήτησε από τον πρέσβη των ΗΠΑ Μπέλσερ να ενημερώσει την Τουρκική κυβέρνηση πως αυτή η δράση θα αντιμετωπιστεί από τις κυπριακές δυνάμεις. Ο Μακάριος εκείνες τις ταραγμένες μέρες δήλωνε πως ήταν έτοιμος «να πεθάνει με το λαό του». Στην αντίπερα όχθη ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών Πιπινέλης ήταν διατεθειμένος να επιλύσει το ζήτημα, όχι όμως με τίμημα την εθνική

⁸⁷ Ό.π., σ.79.

ταπείνωση. Αν και το 1964 επιθυμούσε την αποχώρηση του ελληνικού στρατού από την Κύπρο, στη παρούσα φάση μια ενδεχόμενη αποχώρηση θα σηματοδοτούσε την επανάληψη των διακοινοτικών συγκρούσεων και την τουρκική εισβολή. Σε σύσκεψη που έγινε υπό τον βασιλιά, στην οποία συμμετείχαν ο πρωθυπουργός Κόλλιας, ο υπουργός Εξωτερικών Π. Πιπινέλης, ο υπουργός Άμυνας Γρ. Σπαντιδάκης και η τριανδρία της χούντας Γ. Παπαδόπουλος, Στ. Παττακός και Ν. Μακαρέζος συμφωνήθηκε μια ελληνική πρόταση για την αποκλιμάκωση της κρίσης. Η ελληνική πρόταση εντάσσονταν στο πλαίσιο της πολιτικής του Μακάριου, δηλαδή πρότεινε ταυτόχρονη απόσυρση όλων των στρατευμάτων από την Κύπρο περιλαμβανομένης της ΕΛΔΥΚ και της ΤΟΥΡΔΥΚ. Στη συνέχεια εγκρίθηκε από το Υπουργικό συμβούλιο και ο Πιπινέλης ζήτησε από τον Βανς να τη μεταφέρει στην Τουρκία. Ο Βανς έκρινε πως σε καμία περίπτωση η Τουρκία δεν θα αποδεχόταν την πρόταση και παρουσίασε στον Έλληνα υπουργό μια δική του πρόταση. Βασικός στόχος του ήταν να μην ξεσπάσει πόλεμος και όχι να επιλύσει τα χρόνια προβλήματα της Κύπρου. Το Υπουργικό συμβούλιο δεν μπορούσε να συγκληθεί εκ νέου και ο Πιπινέλης σε αυτό το σημείο πρότεινε να παρουσιάσει ο Βανς το ελληνικό σχέδιο στην τουρκική κυβέρνηση. Ωστόσο, εάν απορριπτόταν θα παρουσίαζε το δικό του σχέδιο.

Μετά από αυτή την εξέλιξη ο Βανς αναχώρησε αμέσως για την Άγκυρα. Αρχικά, ξεκαθάρισε στους Τούρκους συνομιλητές του την κρισιμότητα της κατάστασης και ζήτησε από το υπουργείο Εξωτερικών να διευθετηθεί επείγουσα συνάντηση με τον πρόεδρο Σουνάι. Ο Βανς σημείωνε ότι η μη αποδοχή του σχεδίου του από την Τουρκική Κυβέρνηση θα σήμαινε ότι η Κυβέρνηση των ΗΠΑ εξαπατήθηκε. Το απόγευμα της ίδιας μέρας (25 Νοεμβρίου) ο πρόεδρος Σουνάι επισήμανε με κατηγορηματικό τρόπο ότι κανένα στρατιωτικό μέτρο δεν θα λαμβανόταν, ενόσω συνεχίζονταν οι διαμεσολαβητικές προσπάθειες του Σάιρους Βανς. Τελικά, μετά από πολύωρες διαβουλεύσεις, η Τουρκική κυβέρνηση αποφάσισε να τροποποιήσει το περιεχόμενο της πρότασης Βανς και να θέσει ένα νέο κείμενο ενώπιον της Ελληνικής κυβέρνησης με τη μορφή «δεχτείτε την ή αποδεχτείτε τον πόλεμο». Επίσης, ο Τσαγλαγιανγκίλ ζητούσε να μειωθεί από τρεις μήνες σε 45 μέρες το προτεινόμενο χρονοδιάγραμμα για την απόσυρση των ελληνικών δυνάμεων. Από την πλευρά της η Τουρκία ήταν πρόθυμη να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα για την αποκλιμάκωση της κρίσης. Ο Τσαγλαγιανγκίλ ανέφερε μεταξύ άλλων ότι οι μεσολαβητικές προσπάθειες των ΗΠΑ έφτασαν στο τέλος τους και δεν θα αποδέχονταν περαιτέρω

τροποποίηση της πρότασής της. Η Ελληνική κυβέρνηση μη έχοντας άλλη επιλογή αποδέχτηκε την τουρκική πρόταση. Από τα μέλη του Υπουργικού συμβουλίου διαφώνησε μόνο ο υπουργός Άμυνας Γρ. Σπαντιδάκης. Σχετικά με την παράγραφο 4, η οποία κάλυπτε το θέμα της Εθνικής Φρουράς, ο Πιπινέλης διατύπωσε στον Βανς ότι δεν μπορούσε να δεσμεύσει την Κυπριακή κυβέρνηση.

Οι Αμερικανικοί στόχοι είχαν στεφθεί με επιτυχία. Η υποχώρηση της Ελληνικής κυβέρνησης, έδωσε την δυνατότητα στην Τουρκία να επιβάλλει όρους συνεπείς με τα εθνικά της συμφέροντα⁸⁸. Μετά από την Ελληνοτουρκική συμφωνία η Αμερικανική διπλωματία είχε ως απώτερο σκοπό να εξαναγκάσει τον Μακάριο να δεχτεί και ο ίδιος την πρόταση. Συνεπώς, στις 29 Νοεμβρίου ο Βανς επισκέπτεται την Λευκωσία. Η αποστολή του Βανς μόνο εύκολη δεν ήταν, καθώς ο Μακάριος ουδέποτε ήταν υποχείριο των ΗΠΑ. Για αυτό τον λόγο, ο Βανς πήρε οδηγίες από το Στέιτ Ντιπάρτμεντ να υποδείξει στον Μακάριο τα ακόλουθα: α) Οι ισχυρισμοί της Σοβιετικής Ένωσης προς την Κύπρο ότι οι Τούρκοι μπλοφάρουν ήταν ανυπόστατοι. β) Οποιαδήποτε προσπάθεια τορπιλισμού της συμφωνίας Ελλάδας- Τουρκίας θα κατέληγε σε τουρκική επέμβαση. γ) Άρνηση συνεργασίας με τις ΗΠΑ θα επηρεάσει τις μελλοντικές σχέσεις των δύο χωρών. δ) Εάν ο Μακάριος αψηφήσει τη ελληνοτουρκική συμφωνία προκειμένου να εξασφαλίσει μια καλύτερη με προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας, τότε οι ΗΠΑ θα χρησιμοποιούσαν όλα τα μέσα για να το αποτρέψουν. ε) Η Ελλάδα πήρε μια πολύ δύσκολη απόφαση και ζητούσε την υποστήριξη του. Ο Μακάριος δεν δέχτηκε το περιεχόμενο της τέταρτης παραγράφου, δηλώνοντας πως η διατήρηση του Κυπριακού στρατού και της Αστυνομίας ήταν θέματα που αφορούσαν μόνο τη Κυπριακή κυβέρνηση. Μετά την άρνηση του Μακαρίου ο Βανς τροποποίησε την παράγραφο αυτή, προσθέτοντας ότι οι λεπτομέρειες των ενεργειών που προνοούσε η παράγραφος, θα καθορίζονταν ύστερα από συνεννόηση των ενδιαφερόμενων μερών με το Γενικό Γραμματέα. Παρά τις προσπάθειες του Βανς ο Μακάριος ήταν αρνητικός και δεν δεχόταν κανέναν όρο, ο οποίος θα υποβάθμιζε το κύρος της Κυπριακής κυβέρνησης. Το πρόβλημα ξεπεράστηκε, όταν οι Αμερικάνοι εξασφάλισαν τη συνδρομή του γενικού γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος στις 3 Δεκεμβρίου επικύρωσε την ελληνοτουρκική συμφωνία⁸⁹. Η Ελληνική κυβέρνηση απέσυρε όλα τα στρατεύματά της από την Κύπρο εντός του χρονοδιαγράμματος των

⁸⁸ Αθανάσιος Κ. Στρίγας, Κύπρος: Απόρρητος Φάκελος, σ.113.

⁸⁹ Σωτήρης Ρίζας, Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία 1963-1967. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία στην αναζήτηση λύσης για το Κυπριακό, σ.232.

45 ημερών. Η απόσυρση ξεκίνησε στις 8 Δεκεμβρίου και ολοκληρώθηκε στις 16 Ιανουαρίου 1968. Η Χούντα δέχτηκε την υποχώρηση της μεραρχίας, καθώς ένας ελληνοτουρκικός πόλεμος θα κλόνιζε σοβαρά το καθεστώς. Παρά την εθνικιστική της ρητορεία, η Χούντα δεν ήταν διατεθειμένη να διαταράξει τις σχέσεις της με τις προστάτιδες δυνάμεις. Συνεπώς, η Κύπρος αποδυναμώθηκε στρατιωτικά, με αποτέλεσμα να ανοίγει ο δρόμος για την διχοτόμηση.

Μετά την σταθεροποίηση της κατάστασης στην Κύπρο, στο εσωτερικό της Χούντας σημειώθηκαν σημαντικές μεταβολές. Αρχικά, στη παρούσα φάση ο βασιλιάς Κωνσταντίνος είχε ως απώτερο σκοπό την ανατροπή του καθεστώτος, προκειμένου να αναλάβει ο ίδιος την εξουσία. Στο πλαίσιο αυτό επισκέφτηκε την Αμερική, για να εξασφαλίσει την υποστήριξή της. Ωστόσο, το Πεντάγωνο έκρινε πως η πολιτική των Συνταγματαρχών εξυπηρετούσε σε μεγάλο βαθμό τα συμφέροντά της. Τότε ο βασιλιάς ζήτησε την βοήθεια του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, του Γεωργίου Παπανδρέου και του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος προέβη σε δηλώσεις εναντίον της χούντας, ο δε Καραμανλής παραχώρησε στις 29 Νοεμβρίου 1967 μια συνέντευξη στην παρισινή εφημερίδα «Λε Μοντ», κατακεραυνώνοντας το απολυταρχικό καθεστώς των Αθηνών. Στο μεταξύ ο Γεώργιος Παπαδόπουλος είχε ενημερωθεί για τα βασιλικά σχέδια και προσπάθησε να εξουδετερώσει εκ των προτέρων το κίνημα. Τις πρωινές ώρες της 13^{ης} Δεκεμβρίου 1967 εκδηλώθηκε το αντιπραξικόπημα με χαρακτηριστική επιπολαιότητα. Το απόγευμα της ίδιας μέρας το βασιλικό πραξικόπημα είχε κατασταλεί. Η Χούντα ενήργησε αστραπιαία, καθώς αντικατέστησε από καίριες θέσεις τον Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατού αλλά και τον Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Αεροπορίας. Εκτός αυτού, κατόρθωσε να συλλάβει τον Αρχηγό του Γ' Σώματος Στρατού, τον Επιτελάρχη και το Διοικητή της 20ής Μεραρχίας Μηχανοκινήτων και τον Αρχηγό του Α' Σώματος Στρατού. Ύστερα από την αρνητική τροπή των πραγμάτων ο βασιλιάς Κωνσταντίνος μαζί με την οικογένειά του και τον Κωνσταντίνο Κόλλια αποφασίσουν να διαφύγουν στην Ιταλία. Η αποχώρηση του Βασιλιά σηματοδότησε αλλαγές. Ειδικότερα, ο Γεώργιος Παπαδόπουλος διόρισε αντιβασιλέα το Γεώργιο Ζωιτάκη. Την πρωθυπουργία ανέλαβε ο Γεώργιος Παπαδόπουλος και την αντιπροεδρία αντί του Σπαντιδάκη που αποπέμφθηκε, ο ταξίαρχος Στυλιανός Πατακός⁹⁰. Ο Παπαδόπουλος αφού

⁹⁰ Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη πολιτεία, Κύπρος 1960-1974, τόμος Α', σ.486.

ανέλαβε την πρωθυπουργία, είχε ως στόχο να εξουδετερώσει τους σκληροπυρηνικούς (Ιωαννίδης, Λαδάς).

Τα γεγονότα της Κοφίνου σε συνδυασμό με την αποχώρηση της ελληνικής μεραρχίας από την Κύπρο, έφερε την Τουρκία σε πολύ πλεονεκτική θέση, διότι η εδαφική διχοτόμηση του νησιού πήρε σάρκα και οστά. Πιο αναλυτικά, στις 28 Δεκεμβρίου 1967 οι Τουρκοκύπριοι προέβησαν στην ανακήρυξη Προσωρινής Τουρκοκυπριακής Διοίκησης, η οποία είχε τη μορφή κράτους (εκτελεστική, νομοθετική και δικαστική εξουσία). Όπως ήταν φυσικό αυτή η εξέλιξη προκάλεσε την οργή του Μακάριου, χαρακτηρίζοντας την απόφαση αντισυνταγματική και παράνομη. Παρά την δημιουργία της Τουρκοκυπριακής Διοίκησης ο Μακάριος σε μια χειρονομία καλής θέλησης, ανακοίνωσε στις αρχές Ιανουαρίου μέτρα εξομάλυνσης της εσωτερικής κατάστασης. Ήδη πριν από την κρίση στην Κοφίνου η Κυπριακή Κυβέρνηση είχε ανακοινώσει την άρση των περιορισμών στη μετακίνηση των Τουρκοκυπρίων στις επαρχίες Λεμεσού και Πάφου. Επίσης, καταργήθηκαν τα οδοφράγματα στις κεντρικές οδικές αρτηρίες μεταξύ των πόλεων. Τα μέτρα αυτά επεκτάθηκαν σε όλη την Κύπρο, με εξαίρεση το θύλακα Λευκωσίας, όπου απαγορευόταν η έξοδος σε όλους τους αξιωματούχους της Προσωρινής Τουρκοκυπριακής Διοίκησης⁹¹.

Το Κυπριακό την δεδομένη χρονική στιγμή είχε εισέλθει σε νέο στάδιο και ήταν αναγκαίο να ληφθούν γενναίες αποφάσεις. Ο Μακάριος στις 12 Ιανουαρίου 1968 ανακοίνωσε την απόφασή του για διεξαγωγή εκλογών. Ανέφερε μεταξύ άλλων ότι η λύση θα αναζητούνταν «εντός των πλαισίων του εφικτού, τα οποία δεν συμπίπτουν πάντοτε με τα πλαίσια του ευκαταίου». Οι προεδρικές εκλογές διεξήχθησαν στις 25 Φεβρουαρίου 1968. Αντίπαλος του Μακάριου ήταν ο πρόεδρος του Δημοκρατικού Εθνικού Κόμματος Τάκης Ευδόκας, ο οποίος κατέβηκε με σύνθημα την Ένωση. Εντέλει ο Μακάριος επανεκλέχτηκε πανηγυρικά με 95,45% έναντι 3,71% του Ευδόκα⁹². Η νίκη του απέδειξε περίτρανα ότι ο Κυπριακός λαός ασπάζονταν την ανεξαρτησιακή πολιτική του.

Στις 13 Απριλίου επιστρέφει στην Κύπρο ο Ντενκτάς, προκειμένου να τεθεί επικεφαλής της Τουρκοκυπριακής κοινότητας στις διακοινοτικές συνομιλίες. Την Ελληνοκυπριακή πλευρά εκπροσωπούσε ο Γλαύκος

⁹¹ Μακάριος Δρουσιώτης, Δύο απόπειρες και μια δολοφονία: Η Χούντα και η Κύπρος: 1967-1970, σ.107.

⁹² Κώστας Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974- Από το Έπος στην Τραγωδία, σ.180.

Κληρίδης. Η αποστολή του μόνο εύκολη δεν ήταν, καθώς η Κυπριακή κυβέρνηση πέραν της συμπαράστασης των Αδεσμεύτων, δεν διέθετε ισχυρή διεθνή υποστήριξη. Στην αντίπερα όχθη η Προσωρινή Τουρκοκυπριακή Διοίκηση είχε την αμέριστη υποστήριξη της Τουρκίας αλλά και της Αμερικής. Ο Μακάριος μέσα από τις συνομιλίες αποσκοπούσε στην άρση όλων των χωριστικών διατάξεων και στην αναθεώρηση των άρθρων του Συντάγματος που αφορούσαν τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο της Δημοκρατίας, τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο της Βουλής των Αντιπροσώπων, των άρθρων για την αναλογία συμμετοχής των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων στη Δημόσια Υπηρεσία, τις Δυνάμεις Ασφαλείας και την Άμυνα⁹³. Αντίθετα οι Τούρκοι επικεντρώθηκαν στη τοπική διοίκηση, κάτι που θα είχε ως αποτέλεσμα τον σχηματισμό τοπικών αυτοκυβερνώντων Τουρκοκυπριακών περιοχών. Σε αυτή τη πρώτη φάση των διαπραγματεύσεων η Τουρκική πλευρά δέχτηκε αρκετές Ελληνικές προτάσεις, όπως: τη μείωση του ποσοστού συμμετοχής των Τουρκοκυπρίων στη Δημόσια Υπηρεσία, την εγκατάλειψη των χωριστών πλειοψηφιών, την αρχή των ενιαίων δικαστηρίων. Ωστόσο, η Τουρκική ηγεσία απέρριψε με κατηγορηματικό τρόπο την Ελληνοκυπριακή πρόταση για κατάλυση του θεσμού του Αντιπροέδρου.

3.4: Η ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ- ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΠΑΝΑΓΟΥΛΗ- ΓΕΩΡΚΑΤΖΗ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ

Ο Αλέκος Παναγούλης ήταν ένας ατίθασος νέος, ο οποίος ένα μήνα μετά την επιβολή της δικτατορίας λιποτάκτησε από το στρατό, προκειμένου να οργανώσει κίνημα κατά της Χούντας. Στις 18 Ιουνίου 1967 διέφυγε στην Κύπρο με πλαστό διαβατήριο που είχε προμηθευτεί από το Χρήστο Ζώππο. Χρησιμοποιώντας το ψευδώνυμο «Αλέκος Αλεξίου» παρέμεινε επί μια εβδομάδα στην οικία του Χαράλαμπου Ζώπου. Κατά την διάρκεια της παραμονής του στην Κύπρο ήρθε σε επαφή με το Βάσο Λυσσαρίδη. Είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι ήταν προσωπικός γιατρός και σύμβουλος του Μακαρίου. Ο Λυσσαρίδης άρχισε να τον εκπαιδεύει σε κατασκευή και χρήση εκρηκτικών υλών⁹⁴. Στο μεταξύ στην Αθήνα συνελήφθη ο Χρήστος Ζώππος, με αποτέλεσμα να ομολογήσει. Η Ελληνική ηγεσία απαίτησε την σύλληψη και

⁹³ Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη πολιτεία, τόμος Α', σ.517.

⁹⁴ Μάνος Ν. Χατζηδάκης, Ανοίγουμε τον φάκελο της Κύπρου, 2017, Τόμος δεύτερος, σ.34-36.

την έκδοσή του από τις κυπριακές αρχές. Ο Μακάριος στο σημείο αυτό, αποφάσισε να αναθέσει το όλο ζήτημα στον Υπουργό εσωτερικών και Αμύνης του, Πολύκαρπο Γεωρκάτση. Την επόμενη μέρα ο Παναγούλης συναντιέται με τον υπουργό και του χορηγεί πλαστό διαβατήριο με το ψευδώνυμο, Μάριος Ανδρέου.

Μετά την χορήγηση του διαβατηρίου από την Κυπριακή Δημοκρατία, ο Παναγούλης αναχώρησε για τη Βηρυτό. Από τη Βηρυτό πήγε στη Ρώμη όπου συναντήθηκε με τον αδελφό του Στάθη και με τον γραμματέα της Ένωσης Κέντρου Νίκο Νικολαΐδη. Σκοπός της συνάντησης ήταν να εκπονηθεί σχέδιο, κατά της δικτατορίας. Αυτή η οργάνωση ονομάστηκε Ελληνική Αντίσταση. Στις 9 Μαΐου 1968 ο Γεωρκάτσης ταξίδεψε στο Παρίσι, προκειμένου να συναντηθεί με τον Παναγούλη. Ο Γεωρκάτσης ανέλαβε καθήκοντα στρατιωτικού αρχηγού της οργάνωσης με το ψευδώνυμο Ακρίτας. Η απόφαση είχε παρθεί όσον αφορά την δολοφονία του Γ. Παπαδόπουλου, καθώς στις 8 Αυγούστου ο Νικολαΐδης ανακοίνωσε ότι η ενέργεια θα υλοποιούνταν στις 13 Αυγούστου, ενώ δύο μέρες αργότερα θα έφτανε από την Κύπρο η μερσεντές με οπλισμό, με οδηγό τον Κλεάνθη Ναύτη.

Πιο αναλυτικά, στις 13 Αυγούστου και ώρα 7:30 το πρωθυπουργικό αυτοκίνητο ξεκινούσε για το γραφείο του Γεωργίου Παπαδόπουλου.⁹⁵ Η νάρκη είχε τοποθετηθεί κάτω από το οδόστρωμα στο 31ο χιλιόμετρο της εθνικής οδού Αθηνών- Σουνίου. Μετά από 10 λεπτά (7:40) πέρασε το αυτοκίνητο από το παγιδευμένο σημείο του δρόμου, ωστόσο η έκρηξη έγινε μερικά δευτερόλεπτα αργότερα. Λίγη ώρα μετά την απόπειρα, συνελήφθη ο δράστης. Ο εκπρόσωπος τύπου του καθεστώτος Βύρων Σταματόπουλος ανακοίνωσε ότι ο δράστης ήταν ο αγνοούμενος αδελφός του Αλέκου Παναγούλη, υπολοχαγός Γεώργιος Παναγούλης. Ο Γεωρκάτσης όταν άκουσε την είδηση, επικοινωνήσε στο Τμήμα Ειδήσεων του ΡΙΚ, για να πληροφορηθεί «ποίον είναι το μικρόν όνομα του συλληφθέντος διά την απόπειραν»⁹⁶.

Η αποτυχημένη απόπειρα δολοφονίας και η σύλληψη του Παναγούλη είχαν φέρει σε πολύ δύσκολη θέση τον Γεωρκάτση. Ο Μακάριος αφού πληροφορήθηκε για την εμπλοκή του, αποφάσισε να μεταβεί εσπευσμένα στην Αθήνα. Εκεί συναντήθηκε με τον Γ. Παπαδόπουλο, στον οποίο ξεκαθάρισε ότι μεν είχε δώσει τη συγκατάθεσή του για το ταξιδιωτικό έγγραφο, ωστόσο μετά την απόπειρα πληροφορήθηκε ότι ο Γεωρκάτσης του

⁹⁵ Ό.π., σ.33.

⁹⁶ Σπύρος Παπαγεωργίου, Από την Ζυρίχην εις τον Αττίλαν, 1980, Τόμος τρίτος, σελ.213.

χορήγησε διαβατήριο αντί ταξιδιωτικού εγγράφου. Ο Παπαδόπουλος από την πλευρά του υποστήριξε, ότι έπαιζε διπλό παιχνίδι, διότι όπως είπε «ερχόταν και με συναντούσε και στη συνέχεια τα έλεγε όλα στον Παναγούλη». Εκείνη την περίοδο ήταν σε εξέλιξη οι διακοινοτικές συνομιλίες και ο Μακάριος συμβούλευε τον Παπαδόπουλο να χειριστεί με ψυχραιμία το όλο ζήτημα, προκειμένου να μην δοθούν προσχήματα στην Τουρκική κυβέρνηση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο Κληρίδης επισκέφτηκε αυθημερόν την Αθήνα, για να εκφράσει τις ανησυχίες του σχετικά με τις συνέπειες που θα είχε η ανακοίνωση πορίσματος στον διακοινοτικό διάλογο. Όπως αναφέρει ο Κληρίδης, «ο Γεωρκάτζης είχε ζητήσει από τον Παπαδόπουλο να βαπτίσει το πρώτο του παιδί⁹⁷, βοηθούσε τους εχθρούς του που συνωμότησαν κατά της ζωής του⁹⁸. Στη παρούσα φάση ο Παπαδόπουλος ήταν θετικός στο ενδεχόμενο να μην δημοσιοποιηθεί το όνομα του Γεωρκάτζη, με αντάλλαγμα την παραίτησή του από το υπουργείο Εσωτερικών και Άμυνας. Ο Κληρίδης αποδέχτηκε την πρόταση και ο Παπαδόπουλος με την σειρά του διέταξε την μη δημοσιοποίηση του πορίσματος. Ωστόσο, το πόρισμα είχε δοθεί στις εφημερίδες και στο ραδιόφωνο δύο ώρες πριν ξεκινήσει η συνάντηση Παπαδοπούλου - Κληρίδη (12 το μεσημέρι)⁹⁹. Στο πόρισμα του Θεοφιλογιαννάκου γινόταν λόγος για τις λεπτομέρειες της απόπειρας, αλλά και για το ρόλο του Γεωρκάτζη.

Η Αθήνα απέστειλε τελεσίγραφο στην Κύπρο μέσω του πρέσβη Μενέλαου Αλεξανδράκη, το οποίο ζητούσε να μην βρίσκεται ο Γεωρκάτζης στην εξέδρα των επισήμων στη διάρκεια της παρέλασης της 28ης Οκτωβρίου, ειδάλλως οι Έλληνες αξιωματικοί δεν θα επέδιδαν χαιρετισμό. Η απουσία του Γεωρκάτζη από την παρέλαση προκάλεσε την οργή του λαού και αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι πολλά σωματεία και σύνδεσμοι αγωνιστών, αρνήθηκαν να παρελάσουν. Το πρωί της ίδιας μέρας οπλοφόροι έριξαν πυροβολισμούς στη λέσχη αξιωματικών της ΕΛΔΥΚ. Την 1^η Νοεμβρίου (μέρα θανάτου του Γ. Παπανδρέου) ο Γεωρκάτζης υπέβαλλε την παραίτησή του, προκειμένου να αναλάβει δράση κατά της Χούντας. Στο πλαίσιο αυτό, στις 7 Δεκεμβρίου στο μνημόσυνο του αγωνιστή Σ. Ροτσίδη κατακεραύνωσε την πολιτική των Συνταγματαρχών, αναφέροντας μεταξύ άλλων ότι «εκτελεί δουλικά επιταγές άλλων»¹⁰⁰. Ο Γεωρκάτζης και μετά την παραίτησή του

⁹⁷ Κώστας Μαρδάς, Αλέξανδρος Παναγούλης- Πρόβες Θανάτου, 1997, σελ.84.

⁹⁸ Γλαύκος Κληρίδης, Η κατάθεσή μου, Τόμος δεύτερος, 1988, σ.274.

⁹⁹ Μακάριος Δρουσιώτης, Δύο απόπειρες και μια δολοφονία: Η Χούντα και η Κύπρος: 1967-1970, σ.158-159.

¹⁰⁰ Κώστας Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974- Από το Έπος στην Τραγωδία, σ.185.

διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στα δημόσια πράγματα, λόγω των διασυνδέσεων που είχε με τις Κυπριακές Ένοπλες Δυνάμεις.

Το 1969 ιδρύεται στην Κύπρο μία μυστική «εθνικιστική οργάνωση, με το όνομα Εθνικό Μέτωπο. Από έγγραφα που βρέθηκαν στα αρχεία μελών της οργάνωσης, διαπιστώθηκε ότι είχε στενές επαφές με μία φράξια της Χούντας (υπό τους Ασλανίδη- Παπαποστόλου) και ως επί το πλείστον με το 2^ο Γραφείο της Εθνοφρουράς και το κλιμάκιο της ελληνικής ΚΥΠ στην Κύπρο. Μάλιστα στο Εθνικό Μέτωπο είχε εισχωρήσει και ο υπασπιστής του Μακάριου, Αθανάσιος Πουλίτσας. Όπως εξιστορεί ο Αντρέας Γαστριώτης, με εντολή του Πουλίτσα φορτώθηκαν από το υπόγειο της Αρχιεπισκοπής 30 όπλα. Στην πρώτη προκήρυξη που κυκλοφόρησε την 21^η Μαρτίου 1969, το Εθνικό Μέτωπο γνωστοποίησε τις προθέσεις του. Πιο αναλυτικά, εξαπέλυσε δριμεία επίθεση εναντίον του Γλαύκου Κληρίδη, Πολύκαρπου Γεωρκάτση και του Τάσσου Παπαδόπουλου, οι οποίοι αποτελούσαν την ηγεσία του Ενιαίου Κόμματος. Η σύνθεση της οργάνωσης ήταν ανομοιογενής. Τα μέλη της προέρχονταν από τον Ιερό Λόχο και από την ΕΟΚΑ. Επικεφαλής του Εθνικού Μετώπου τέθηκαν οι παλαιοί τομεάρχες της ΕΟΚΑ Τρυφωνίδης και Ρωσσίδης. Να σημειωθεί ότι ο Τρυφωνίδης ήταν ένθερμος οπαδός του Μακάριου κατά τη μεταζυριχική περίοδο. Γίνεται κατανοητό ότι αυτή η οργάνωση είχε ως στόχο να φέρει σε ευθεία σύγκρουση τον Αρχιεπίσκοπο με τον Γεωρκάτση¹⁰¹. Με την πάροδο όμως του χρόνου οι αξιωματικοί θα συνεργαστούν με τον Γεωρκάτση, με αντικειμενικό σκοπό την εξόντωση του Μακάριου και την κατάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας

Την 1^η Μαΐου 1969 το Εθνικό Μέτωπο πραγματοποίησε την πρώτη του επιχείρηση. Ειδικότερα, έγινε απόπειρα δολοφονίας κατά του αρχηγού αστυνομίας Χαραλάμπου Χασάπη. Η απόπειρα δολοφονίας σε συνδυασμό με μία απειλητική επιστολή του Εθνικού Μετώπου προς το περιοδικό Ο Κόσμος Σήμερα, ανάγκασε τον Μακάριο στις 14 Μαΐου να συγκαλέσει σύσκεψη παρουσία 25 αξιωματικών της Αστυνομίας¹⁰². Ο Μακάριος ζήτησε την άμεση εξάρθρωσή του. Κατά τη διάρκεια της σύσκεψης ένας αξιωματικός υποστήριξε ότι η καταπολέμησή του δεν ήταν εύκολη υπόθεση, διότι σε κάθε βήμα της η αστυνομία θα βρισκόταν αντιμέτωπη με υψηλά ιστάμενα πρόσωπα του κράτους. Στα μέσα του 1969 εισχώρησαν στην οργάνωση οπαδοί του Γρίβα. Ένας από αυτούς ήταν ο Σταυρός Παπουής, ο οποίος

¹⁰¹ Ό.π., σ.189.

¹⁰² Μακάριος Δρουσιώτης, Δύο απόπειρες και μια δολοφονία: Η Χούντα και η Κύπρος: 1967-1970, σ.184.

σταδιακά αναρριχήθηκε στην ηγετική πυραμίδα της οργάνωσης. Σύμφωνα με τον Μακάριο Δρουσιώτη, «Μας είπαν ότι πίσω από το εγχείρημα βρισκόταν ο Μακάριος, αλλά σκοπός ήταν η ένωση. Άλλοι δεν δέχτηκαν διότι έγινε αναφορά στον Μακάριο. Εγώ, επειδή ο στόχος ήταν η Ένωση, δέχτηκα και μπήκα στην οργάνωση». Εκτός από τους γριβικούς διείσδυσαν στο Εθνικό Μέτωπο άνθρωποι του Σαμψών αλλά και γιωρκατζικοί. Σύμφωνα με τον Πετρίδη, το Εθνικό Μέτωπο προσέγγισε τον Γεωρκάτζη, προκειμένου να μπει στην οργάνωση. Τότε ο πρώην υπουργός αποδέχτηκε την πρόταση, με την προϋπόθεση να γίνει αρχηγός της. Το αίτημα του απορρίφθηκε. Ωστόσο, ο Γεωρκάτζης κατόρθωσε να εισχωρήσει στην οργάνωση δικούς του ανθρώπους¹⁰³ και αποδεικνύεται περίτρανα από την παρακάτω μαρτυρία. Εκτός αυτού είχε πολύ καλές σχέσεις με τον επικεφαλής του Εθνικού Μετώπου Χριστάκη Τρυφωνίδη. Στέλεχος της οργάνωσης είπε στον Πέτρο Πετρίδη: «Λόγω της θέσεως που κατείχα ξέρω ότι σε μια συνεδρία, που πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία διαπιστώθηκε ότι ο Γεωρκάτζης είχε περισσότερα μέλη - πράκτορες από κάθε άλλη παράταξη και αυτό προκάλεσε ανησυχία στην ηγεσία»¹⁰⁴.

Από την απόπειρα δολοφονίας του Χασάπη και μέχρι τα τέλη Ιουλίου η δράση του Εθνικού Μετώπου είχε περιοριστεί. Στις 27 Ιουλίου 1969 εμφανίζεται ξανά στο προσκήνιο, καθώς δολοφονείται ο ανώτερος υπαστυνόμος Φίλιππος Ευρυπίδου. Οι εκτελεστές του Ευρυπίδου ήταν υφιστάμενοί του αστυνομικοί. Λίγες μέρες αργότερα (10 Αυγούστου), τοποθέτησε βόμβα σε βοηθητικό κτίριο κάτω από την αίθουσα συνεδριάσεων της Βουλής. Ταυτόχρονα, κυκλοφόρησε φυλλάδιο, το οποίο ζητούσε την παραίτηση του Κληρίδη και διακοπή των συνομιλιών. Στις 21 Αυγούστου έγινε απόπειρα δολοφονίας κατά του κυβερνητικού εκπροσώπου Μιλτιάδη Χριστοδούλου. Οι παραπάνω εγκληματικές ενέργειες εξόργισαν τον Μακάριο, ο οποίος εξαπέλυσε πυρά εναντίον του Εθνικού Μετώπου, κατηγορώντας τα μέλη της για εθνική προδοσία. Η κατάσταση στη Κύπρο είχε βγει εκτός ελέγχου, με αποτέλεσμα το Υπουργικό συμβούλιο να κηρύξει την οργάνωση παράνομη, σύμφωνα με το άρθρο 3 (δ) του Ποινικού Κώδικα.

Προς τα τέλη του 1969, η Μεγάλη Βρετανία απαίτησε την αποπομπή της Ελλάδας από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Στις 12 Δεκεμβρίου, ενώ ήταν σε εξέλιξη η σύνοδος της Επιτροπής και προτού ανακοινωθεί η τελική

¹⁰³ Παναγιώτης Παπαδημήτρης και Πέτρος Πετρίδης, Ιστορική εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου 1878-1978, 1979, σ.328.

¹⁰⁴ Ό.π., σ.345.

απόφαση, ο Παναγιώτης Πιπινέλης ως Υπουργός Εξωτερικών ανακοίνωσε ότι η «Ελλάς καταγγέλλει το καταστατικόν του Συμβουλίου της Ευρώπης και την Σύμβασιν της Ρώμης, αποχωρεί μονίμως¹⁰⁵. Αυτή η πρωτοβουλία της Μεγάλης Βρετανίας έδωσε την αφορμή στο Εθνικό Μέτωπο να πιστωθεί με μια σοβαρή επιχείρηση εναντίον των βρετανικών βάσεων. Το βράδυ της 14^{ης} Δεκεμβρίου πραγματοποιήθηκε εντός των βρετανικών βάσεων στο Ακρωτήριο μεγάλης έκτασης δολιοφθορά. Καταστράφηκε ένα ελικόπτερο, δύο μικρά οχήματα, ένα λεωφορείο και ένα ασθενοφόρο. Στη παρούσα φάση ανακύπτουν κάποια ερωτήματα. Το Εθνικό Μέτωπο δεν είχε ούτε εκρηκτικές ύλες ούτε σημαντικές ποσότητες όπλων και πυρομαχικών. Αυτό αποδεικνύεται από την έκκληση του Παπουή για πυρομαχικά. Του έστειλαν όλες κι όλες δέκα σφαίρες. Ο Σπύρος Παπαγεωργίου επισημάνει ότι μια ομάδα εκτελεστών του Εθνικού Μετώπου καθοδηγούνταν από την ΕΛΔΥΚ και δύο αξιωματικοί της δύναμης συμμετείχαν στις επιχειρήσεις¹⁰⁶. Γίνεται σαφές ότι η οργάνωση ήταν δημιούργημα της Χούντας.

3.5: Η ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΓΕΩΡΚΑΤΖΗ - ΑΣΛΑΝΙΔΗ

Στα μέσα του '69 και στις αρχές του '70 η κατάσταση στη Κύπρο είχε πάρει πολεμικό χαρακτήρα, καθώς είχε δημιουργηθεί ένα αντιμακαριακό μέτωπο(Εθνικό Μέτωπο, Πολύκαρπος Γεωρκάτζης και παράγοντες της ενωτικής παράταξης),το οποίο είχε ως πρωταρχικό στόχο τη δολοφονία του Μακάριου και την ανάληψη της εξουσίας. Κοινό χαρακτηριστικό τους ήταν το μένος προς τον Μακάριο και μπορεί να εξηγηθεί με δύο τρόπους: είτε επειδή έμειναν έξω από το κύκλο της εξουσίας, είτε επειδή ο Μακάριος είχε απεμπολήσει την ιδέα της Ένωσης. Ο Κωνσταντίνος Ασλανίδης στέλεχος της Χούντας (γενικός γραμματέας αθλητισμού) ήταν επικεφαλής της συμμαχίας. Στην Κύπρο ο διοικητής των ΛΟΚ Δ. Παπαποστόλου κινούσε τα νήματα σε συνεργασία με τον σωματοφύλακα του Μακάριου, Α. Πουλίτσα.

Ο Ασλανίδης ανήκε στη σκληροπυρηνική φατρία της Χούντας μαζί με τον Δημήτριο Ιωαννίδη και τον Ιωάννη Λαδά, οι οποίοι είχαν διαφοροποιηθεί από την πολιτική του Παπαδόπουλου και τον κατηγορούσαν για «απομάκρυνση από τους στόχους της επαναστάσεως» και «ασυγχώρητον

¹⁰⁵ Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, Ελληνική εξωτερική πολιτική, σ.303.

¹⁰⁶ Παπαγεωργίου Σπύρος, Μακάριος, Πορεία διά Πυρός και Σιδήρου, 1976, σ.57.

μειοδοτικήν πολιτικήν στα εθνικά ζητήματα». Η Εθνική Φρουρά βρισκόταν υπό τον έλεγχό τους, όπως το ΓΕΕΦ και το τοπικό κλιμάκιο της ελληνικής ΚΥΠ στη Λευκωσία. Η ελληνική ΚΥΠ στη παρούσα φάση επιχείρησε να πάρει τον Μακάριο με το μέρος της, ενημερώνοντάς τον ότι κινδυνεύει πολιτικά και σωματικά από τον Πολύκαρπο Γεωρκάτση. Παρατηρούμε πως το σχέδιο απόπειρας δολοφονίας κατά του Μακάριου έπαιρνε σάρκα και οστά. Ο Α. Πουλίτσας πρότεινε στον Μακάριο, τον Παπαποστόλου να αναλάβει την οργάνωση της προσωπικής του ασφάλειας. Ο Μακάριος δέχτηκε και μια διμοιρία επίλεκτων καταδρομέων και ανέλαβε τη φρούρηση του Προεδρικού Μεγάρου. Ο Παπαποστόλου αφού κέρδισε την εμπιστοσύνη του Αρχιεπίσκοπου, μύησε τον Πολύκαρπο Γεωρκάτση και τον Κώστα Ιωαννίδη στην οργάνωση. Ο Κώστας Ιωαννίδης ήταν απότακτος αξιωματικός του ελληνικού στρατού και διευθυντής της εφημερίδας Γνώμη, η οποία αποτελούσε το εκφραστικό όργανο της γριβικής αντιπολίτευσης στον Μακάριο. Στις 27 Οκτωβρίου 1969 σημειώθηκαν δύο εκρήξεις βομβών στον περίβολο του Προεδρικού Μεγάρου στη Λευκωσία. Ο Παπαποστόλου και ο Πουλίτσας ενημέρωσαν τον Μακάριο ότι ο Γεωρκάτσης είναι ο ηθικός αυτουργός. Ο αστυνομικός Φάνης Δημητρίου είχε αναλάβει την διαλεύκανση της υπόθεσης, γράφει στο βιβλίο του πως σύμφωνα με μαρτυρίες μελών του Εθνικού Μετώπου, ήταν έργο γνωστών αξιωματικών, τους οποίους δεν κατονόμασε. Τέλος, το Υπουργικό Συμβούλιο στις 27 Νοεμβρίου 1969 αποφάσισε τον σχηματισμό μιας επίλεκτης ομάδας της Εθνικής Φρουράς, με σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας.

Την πρωτοχρονιά του 1970, το Εθνικό Μέτωπο μετά από καταδρομική επιχείρηση, εξασφάλισε μεγάλες ποσότητες εκρηκτικών υλών από τις αποθήκες του μεταλλείου Καλαβασού. Με αφορμή το επεισόδιο της Καλαβασού ο πρόεδρος της Δημοκρατίας Γλαύκος Κληρίδης προανήγγειλε έκτακτα μέτρα κατά του Εθνικού Μετώπου. Πιο αναλυτικά, στις 8 Ιανουαρίου 1970 ανακοίνωσε την κατάσχεση σε διάστημα μίας εβδομάδας όλων των οπλών, είτε αυτά κατέχονταν νόμιμα είτε παράνομα από πολίτες¹⁰⁷. Παρά την αυστηροποίηση των μέτρων, το Εθνικό Μέτωπο είχε κατορθώσει να διεισδύσει στους κόλπους της Αστυνομίας, με αποτέλεσμα η δράση της να συνεχίζεται με αμείωτους ρυθμούς. Ωστόσο, ο Κληρίδης ήταν αποφασισμένος να φτάσει την κατάσταση στα άκρα, και αυτό φαίνεται από τις δηλώσεις του (13 Ιανουαρίου): «Ενόσω ζω εγώ δεν θα επιτραπεί εις τους παρανόμους να μετατρέψουν την Κύπρο εις κράτος ζούγκλας».

¹⁰⁷ Μακάριος Δρουσιώτης, Δύο απόπειρες και μια δολοφονία, σ.214.

Εκείνες τις μέρες λόγω της απουσίας του Μακάριου, ο Παπαποστόλου είχε μεταβεί στην Αθήνα, προκειμένου να οργανώσει τη δολοφονία του. Ειδικότερα, εκεί συναντήθηκε με τον Άδαμο Χαρίτωνος, φανατικό γριβικό και ενεργό στέλεχος του ΔΕΚ. Όπως μαρτυρεί ο Χαρίτωνος, ο Αρχιεπίσκοπος θα δολοφονούνταν στο αεροδρόμιο της Αθήνας(16 Ιανουαρίου) μετά την επιστροφή από τις αφρικανικές χώρες¹⁰⁸. Η μαρτυρία του Χαρίτωνος επιβεβαιώνεται και από τον Στέλιο Χρηστίδη, στέλεχος της Εθνικής Φοιτητικής Ένωσης Κύπριων. Ο Χρηστίδης περιέγραψε με λεπτομέρεια στον Σπύρο Παπαγεωργίου, πως σε μια συνάντηση που είχαν, του εκμυστηρεύτηκε ότι θα δολοφονούσε τον Μακάριο. Η απόπειρα κατά του Μακάριου θα πραγματοποιούνταν στο αεροδρόμιο ή στο Σύνταγμα: «Θα πάτε μαζί με άλλους φοιτητές στο Σύνταγμα. Θα φωνάζετε υπέρ του, όταν εκείνος θα βγαίνει από την Μ. Βρετανία και εγώ καθώς θα σηκώνει το χέρι για να χαιρετήσει θα τους τις φυτέψω»¹⁰⁹, είπε χαρακτηριστικά ο Χαρίτωνος. Σε αυτά τα συνωμοτικά σχέδια ενεπλάκη και ο Πολύκαρπος Γεωρκάτζης, ο οποίος ανέθεσε την υλοποίηση της εκτέλεσης σε έναν από τους πιο έμπιστους του συνεργάτες, τον υπαστυνόμο της ΚΥΠ Αντωνάκη Σολομώντος. Στη παρούσα φάση τα σχέδια τους αναβλήθηκαν, διότι οι Αμερικάνοι ενημερώθηκαν για τις προθέσεις του Γεωρκάτζη. Το Στέιτ Ντιπάρτμεντ έδωσε εντολή στην πρεσβεία της Ναϊρόμπι να ενημερωθεί ο Μακάριος, πως ετοιμαζόταν απόπειρα δολοφονίας κατά την άφιξή του. Μετά από αυτή την εξέλιξη οι Κυπριακές αρχές αλλά και οι υπεύθυνοι ασφαλείας Παπαποστόλου και Πουλίτσας έλαβαν δρακόντεια μέτρα σε όλο το μήκος της διαδρομής μέχρι την Αρχιεπισκοπή, το βράδυ της 18ης Ιανουαρίου. Η εφημερίδα τα Νέα δημοσίευσε το προφίλ των υποψήφιων εκτελεστών: «Την απόπειρα θα επιχειρούσαν ένας ποδοσφαιριστής και ένας πρώην αξιωματικός του στρατού». Σύμφωνα με την εφημερίδα, το σχέδιο ματαιώθηκε, λόγω της γρήγορης κινητοποίησης της Εθνικής Φρουράς, ενώ οι υποψήφιοι δολοφόνοι παρακολουθούνταν βήμα προς βήμα». Την επόμενη μέρα (21 Ιανουαρίου) η ίδια εφημερίδα, ανέφερε ότι ο εγκέφαλος της οργάνωσης ήταν ο Πολύκαρπος Γεωρκάτζης. Ο Παπαποστόλου είχε πετύχει τον αρχικό του στόχο, ο οποίος ήταν να φέρει σε ευθεία σύγκρουση τον πρώην υπουργό με τον αρχιεπίσκοπο.

Στο μεταξύ το Εθνικό Μέτωπο συνέχιζε με αμείωτους ρυθμούς, να προκαλεί σύγχυση στο εσωτερικό. Αυτή την φορά κουκουλοφόροι κάτω από

¹⁰⁸ Χαρίτωνος Αδάμος, Εξομολόγηση, 1985, σ.29.

¹⁰⁹ Παπαγεωργίου Σπύρος, Μακάριος, Πορεία διά Πυρός και Σιδήρου, σ.30.

τις οδηγίες του Ναπολέοντα Χριστόφη, ακινητοποίησαν στη Λεμεσό δύο αστυνομικούς του λιμενικού, με αποτέλεσμα να εξασφαλίσουν μεγάλες ποσότητες οπλισμού και πυρομαχικά. Ένα ανάλογο επεισόδιο σημειώθηκε και στις 21 Ιανουαρίου, όταν 6 ένοπλοι προσωπιδοφόροι επιτέθηκαν εναντίον δύο φρουρών της Επαρχιακής Διοίκησης στη Λεμεσό. Στις 22 Ιανουαρίου αποφασίστηκε να γίνει νέα απόπειρα δολοφονίας κατά του Μακάριου. Εκείνη την μέρα ο Μακάριος θα μετέβαινε στο Υπουργικό συμβούλιο, και θα εκτελούνταν από το Παγκύπριο Γυμνάσιο στην είσοδο της αρχιεπισκοπής. Στην απόπειρα συμμετείχαν συνολικά πέντε άτομα, οι τρεις ήταν άνθρωποι του Γεωρκάτση (Αντωνάκης Σολομώντος, Πολύκαρπος Πολυκάρπου και Αντώνης Γεναγρίτης) και δύο της ομάδας Ιωαννίδη(Άδαμος Χαρίτωνος και Χριστόδουλος Σταύρου). Όμως η ενέργεια ματαιώθηκε, καθώς οι πόρτες ήταν κλειδωμένες απέναντι από την Αρχιεπισκοπή.

Το πρωί της 8ης Μαρτίου(ημέρα Κυριακή) πραγματοποιήθηκε η από καιρό σχεδιασμένη απόπειρα δολοφονίας του Μακάριου. Ο Μακάριος εκείνη τη μέρα θα μετέβαινε στη Μαχαιρά, για να τελέσει μνημόσυνο για την επέτειο του θανάτου του Γρηγόρη Αυξεντίου. Το προεδρικό ελικόπτερο δέχτηκε κατά την απογείωσή του από την Αρχιεπισκοπή πυροβολισμούς, από γεωρκατζικούς και γριβικούς. Παρά τους πυροβολισμούς ο Μακάριος δεν τραυματίστηκε, όμως ο πιλότος Ζαχαρίας Παπαδογιάννης αν και τραυματισμένος, κατάφερε να προσγειώσει το ελικόπτερο. Η Κυπριακή Αστυνομία μετά από έρευνες και ανακρίσεις έθεσε υπό κράτηση εννέα υπόπτους τους Άδαμο Χαρίτωνος, Γεώργιο Ταλιαδώρο, Αντωνάκη Σολομώντος, Αντωνάκη Γεναγρίτη, Πολύκαρπο Πολυκάρπου, Γεώργιο Χατζησάββα, Αντωνάκη Μιχαήλ, Χριστόδουλου Σταύρου και Κωστάκη Ιωαννίδη. Τους αποδόθηκε η κατηγορία ότι συνεργάστηκαν με τον Πολύκαρπο Γεωρκάτση, προκειμένου να ανατρέψουν τη Κυβέρνηση. Οι τέσσερις πρώτοι καταδικάστηκαν σε πολυετή φυλάκιση, οι υπόλοιποι απαλλάχτηκαν λόγω ανεπαρκών μαρτυριών¹¹⁰. Ο Γεωρκάτσης κλήθηκε ενώπιον της δικαιοσύνης στις 12 Μαρτίου με την κατηγορία της παράνομης κατοχής δύο πιστολιών. Ο δικαστής του επέβαλλε πρόστιμο 150 λιρών για την κατοχή δύο πιστολιών και δέκα λίρες πρόστιμό για την κατοχή σφαιρών.

Τα παραπάνω δεδομένα είχαν φέρει σε πολύ δύσκολη θέση τον πρώην υπουργό, ο οποίος επιχείρησε να διαφύγει στο εξωτερικό στις 13 Μαρτίου με προορισμό τη Βηρυτό. Η Κυπριακή Κυβέρνηση όμως απαγόρευσε την έξοδο

¹¹⁰ Νίκος Κρανιδιώτης, Ανοχύρωτη Πολιτεία: Κύπρος 1960- 1974, 1985, Τόμος δεύτερος, σ.16.

του από τη χώρα. Στις 15 Μαρτίου 1970 ο Γεωρκάτζης μαζί με τον Κυριάκο Πατατάκο κατευθύνθηκαν προς την ερημική τοποθεσία Μία Μηλιά, σε προγραμματισμένο ραντεβού με τον Παπαποστόλου. Λίγα δευτερόλεπτα αργότερα ακούστηκαν πέντε πυροβολισμοί και μια ριπή αυτομάτου. Από τις μαρτυρίες που υπάρχουν, προκύπτει ότι οι δολοφόνοι του Γεωρκάτση ήταν ο Πουλίτσας, ο Παπαποστόλου και ο γιος του Ασλανίδη, Γεώργιος Ασλανίδης. Μετά το φόνο πήγαν στη λέσχη της Εθνικής Φρουράς, για να αποκτήσουν άλλοθι. Ενδεικτικό της ενοχής τους είναι, όταν έφτασε ο Παπαποστόλου στη λέσχη έκανε επείγον τηλεφώνημα, στο οποίο ανέφερε «αποστολή εξετελέσθη». Ωστόσο είναι σκόπιμο να αναφερθεί και άλλη μια θεωρία σχετικά με τον θάνατο του Γεωρκάτση. Ίσως ο Γεωρκάτζης να δολοφονήθηκε από ανθρώπους του Μακάριου, προκειμένου να μην αποκαλυφθεί η τυχόν συμμετοχή του στην απόπειρα δολοφονίας κατά του Παπαδόπουλου(υπόθεση Παναγούλη). Πριν την μοιραία συνάντηση ο Γεωρκάτζης είχε δώσει στον Κυριάκο Παταττάκο όλα τα έγγραφα, για να τα παραδώσει στον Μακάριο, τα οποία έκαναν λόγο για τα συνωμοτικά σχέδια της Χούντας(μεταξύ των οποίων και το σχέδιο «Ερμής»).

Την επόμενη μέρα αποκαλύφθηκε το σχέδιο «Ερμής». Αρχικά, το σχέδιο αυτό προνοούσε σε πρώτη φάση την κατάληψη της Λευκωσίας από τον πρώτο, δεύτερο και τρίτο λόχο της δεύτερης Μοίρας Καταδρομών και δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς, με στόχο τη βίαιη ανατροπή της Κυπριακής Κυβέρνησης. Στη συνέχεια θα γινόταν ο διαχωρισμός των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων, και τέλος θα κηρυσσόταν η Ένωση με τη μορφή διχοτόμησης ή διπλής ένωσης. Τον Μάρτιο του 1970 ο Τουρκικός τύπος προανήγγειλε πραξικόπημα στην Κύπρο. Η εφημερίδα Μποζκούρτ έγραφε « Η ανατροπή της Ελληνοκυπριακής διοίκησης είναι θέμα χρόνου». Επίσης, και η εφημερίδα της Λευκωσίας τα «Νέα», δημοσίευσε κάποια έγγραφα του Γενικού Επιτελείου της Εθνικής Φρουράς, τα οποία έλεγαν ότι στις 7,8 και 9 Μαρτίου, έπρεπε να ληφθούν « πρόσθετα μέτρα επαγρυπνήσεως». Τα παραπάνω στοιχεία αποδεικνύουν περίτρανα την ενοχή της χούντας και των ανθρώπων της στην Κύπρο. Ωστόσο, ο Μακάριος προτίμησε να μην έρθει σε ανοιχτή σύγκρουση, χαρακτηρίζοντας το σχέδιο «Ερμής», πλαστό. Το καθεστώς των Αθηνών έστειλε στην Κύπρο (16 Μαρτίου 1970) τον ταξίαρχο Γρηγόριο Μπονάνο, για να εξετάσει το ενδεχόμενο τυχόν συμμετοχής των Ελλήνων αξιωματικών στα γεγονότα. Στην έκθεσή του ο Μπονάνος ανέφερε μεταξύ άλλων πως υπήρχε «συνωμοσία ξένων κέντρων με θύματα τους Ελλαδίτες αξιωματικούς, οι οποίοι «ουδεμίαν εμπερίαν περί τας δολοπλοκίας

έχοντες»¹¹¹. Ο Χατζηδάκης γράφει ότι ο Γεώργιος Παπαδόπουλος δεν είχε καμία εμπλοκή στην απόπειρα δολοφονίας του Μακάριου. Από το 1968(αποπομπή του Γεωρκάτζη) έως το 1971 οι σχέσεις τους ήταν εξαιρετικές. Ο Γεωρκάτζης μέσα από το σχέδιο «Ερμής» αποπειράθηκε να δημιουργήσει τεχνητή ένταση στις σχέσεις Αθηνών- Λευκωσίας, λόγω της εκδίωξής του από την Κυβέρνηση.

Το Μάρτιο του 1970 ο στρατηγός Γρίβας εμφανίζεται ξανά στο προσκήνιο. Πιο αναλυτικά, στις 18 Μαρτίου με συνέντευξη στην εφημερίδα Έθνος, ζητούσε μαστίγιο για «να συμμαζέψει κόμματα, διάφορες αντιμαχόμενες κλίκες και παράνομες οργανώσεις». Επιπρόσθετα, και στις 5 Απριλίου με ομιλία στο κινηματοθέατρο «Ορφέας» κατηγόρησε τον Μακάριο ότι απέρριψε τη λύση της Ένωσης. Αναφέρθηκε στις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, τονίζοντας πως δεν είχε ενημερωθεί για το περιεχόμενο τους. Στο μέτωπο της Κύπρου ο Παπαποστόλου ήρθε σε επαφή με τον εκπρόσωπο του Γρίβα στην Κύπρο, Σωκράτη Ηλιάδη. Ο Παπαποστόλου προσχώρησε στην γριβική φατρία του Εθνικού Μετώπου και αναδιοργάνωσε τον Ιερό Λόχο. Στο πλαίσιο αυτό ο Ιερός Λόχος (23 Μαΐου 1970) κατέλαβε τον Αστυνομικό Σταθμό Λεμεσού. Συνολικά εξασφάλισαν 205 τουφέκια, 21 αυτόματα, 42 πιστόλια, 5 βαριά πολυβόλα, πάνω από 100 χειροβομβίδες και 20.000 σφαίρες¹¹². Ο Μακάριος μόλις ενημερώθηκε τα γεγονότα της Λεμεσού κατευθύνθηκε στο Κεντρικό Αστυνομικό Σταθμό και ανέλαβε ο ίδιος τις ανακρίσεις. Για την αποκατάσταση του ελέγχου, η Κυπριακή Κυβέρνηση έδρασε αστραπιαία, καθώς μετέθεσε όλους τους αξιωματικούς, που υπηρετούσαν στον Κεντρικό Αστυνομικό Σταθμό. Οι συλληφθέντες μέλη του αστυνομικού σώματος, άρχισαν να ομολογούν. Από τις ανακρίσεις διαπιστώθηκε ότι το 70% των αστυνομικών ήταν ενταγμένοι στο Εθνικό Μέτωπο. Την Τετάρτη 27 Μαΐου, ο Αρχιεπίσκοπος ανακοίνωσε τη διάλυση του Εθνικού Μετώπου. Στο δικαστήριο παραπέμφθηκε η ηγεσία και μερικοί από τους πρωταγωνιστές. Η επιχείρηση εναντίον του Αστυνομικού Σταθμού Λεμεσού αποτέλεσε το τέλος του Εθνικού Μετώπου αλλά και το τέλος του Αθανάσιου Πουλίτσα. Δέκα μόλις μέρες μετά τα γεγονότα ο Πουλίτσας έφυγε από την Κύπρο για την Αθήνα. Επρόκειτο για έναν από τους πιο στενούς συνεργάτες του Μακάριου, ο οποίος βρισκόταν στο πλευρό του από το 1957¹¹³.

¹¹¹ Κώστας Χατζηαντωνίου, Κύπρος 1954-1974- Από το Έπος στην Τραγωδία, σ.195.

¹¹² Μακάριος Δρουσιώτης, Δύο απόπειρες και μια δολοφονία,σ.328.

¹¹³ Μάνος Ν. Χατζηδάκης, Ανοίγουμε τον φάκελο της Κύπρου, τόμος Β', σ.58.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η δεκαετία του 1960 θεωρείται μια από τις σημαντικότερες περιόδους της Κυπριακής Ιστορίας. Η ανεξαρτησία της Κύπρου, τα 13 σημεία του Μακάριου, οι διακοινοτικές συγκρούσεις και οι διεθνείς παράγοντες, δημιούργησαν ένα πλέγμα εξελίξεων, το οποίο έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μη ειρηνική επίλυση του ζητήματος.

Από την ανάλυση, που προηγήθηκε, βγάλαμε το εξής συμπέρασμα: Την σύγκρουση ανάμεσα σε δύο στρατηγικές. Αρχικά, η Ελλάδα προωθούσε την ιδέα της Ένωσης με εδαφικά ανταλλάγματα προς την Τουρκία. Ας μην ξεχνάμε ότι η Ελλάδα ήταν μέλος του NATO και ήταν αναπόφευκτο να συμβαδίζει με την πολιτική του δυτικού συνασπισμού. Οι δυτικές δυνάμεις, ως επί το πλείστον οι Ηνωμένες Πολιτείες ευνοούσαν τη διαδικασία μιας περιορισμένης διεθνοποίησης, στα πλαίσια άλλων οργανισμών(NATO) ή με τη διεξαγωγή διμερών συνομιλιών. Στην αντίπερα όχθη η Ελληνοκυπριακή ηγεσία με επικεφαλής τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στόχευε στην πλήρη ανεξαρτησία αλλά και στην ελληνοποίηση του νησιού. Με λίγα λόγια ο Μακάριος επιθυμούσε την αποδέσμευση του Κυπριακού από το NATO. Κατά συνέπεια στόχευε στην διεθνοποίηση του ζητήματος στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών. Η πολιτική του Μακάριου σαν σκέψη ήταν ορθή, καθώς μέσα από τα Ηνωμένα Έθνη εξασφάλισε τη συμπαράσταση του τρίτου κόσμου και του κινήματος των Αδεσμεύτων, αλλά και την υποστήριξη των ανατολικών χωρών, οι οποίες εναντιώνονταν στην νατοϊκή λύση του ζητήματος. Από το 1964 και εξής ο ΟΗΕ είχε αναγνωρίσει ουκ ολίγες φορές την Κυπριακή Κυβέρνηση σαν την νόμιμη Κυβέρνηση του νησιού.

Η κάθε πλευρά ακολουθούσε την δική της πολιτική, με αποτέλεσμα να έρχονται σε σύγκρουση. Στο σημείο αυτό προκύπτει ένα εύλογο ερώτημα, «πως αντιμετώπισε η Ελλάδα την αδέσμευτη πολιτική του Μακάριου». Το έτος 1964 η Κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου είχε θωρακίσει αμυντικά την Κύπρο με μια Ελληνική μεραρχία. Είναι αποδεδειγμένο ότι η μεραρχία στάλθηκε στην Κύπρο με τις ευλογίες του NATO και την ανοχή της Τουρκίας, για να ελέγξει τον Μακάριο να μην κλίνει προς τη Σοβιετική Ένωση. Εκτός αυτού, όλες οι Ελληνικές Κυβερνήσεις προσπαθούσαν να αποφύγουν με κάθε τρόπο την σύρραξη με την Τουρκία. Αυτό πολλές φορές λειτουργούσε αρνητικά για την Κύπρο. Αποδεικνύεται περίτρανα, κατά τις μάχες της Μανσούρας- Κοκκίνων, υπό την απειλή ελληνοτουρκικού πολέμου, η Αθήνα δεν επέτρεψε τη μετακίνηση ούτε ενός Έλληνα στρατιώτη. Μετά από τρία χρόνια, σημειώθηκε ένα πανομοιότυπο γεγονός, όταν στα επεισόδια στη Κοφίνου, η Χούντα υπέκυψε στις πιέσεις των Τούρκων σε 24 ώρες. Συμπεραίνουμε ότι η στρατιωτικοποίηση του Κυπριακού ήταν μια λανθασμένη επιλογή, καθώς ευνοούσε τον στρατιωτικά ισχυρότερο.

Είναι σκόπιμο να αναφερθούμε και στα δύο σφάλματα του Μακάριου. Το πρώτο σφάλμα χρονολογείται το 1963, όταν επιχείρησε την

αναθεώρηση του Συντάγματος, σε συνεργασία με τα εθνικιστικά στοιχεία του ελληνικού στρατού. Το δεύτερο σφάλμα το διέπραξε το 1967, όταν δεν δέχτηκε την διάλυση της Εθνικής Φρουράς. Η Εθνική Φρουρά όπως έδειξε η ιστορία, δεν προσέφερε τίποτα το ουσιώδες στην άμυνα της Κύπρου. Αντιθέτως, ήταν ελεγχόμενη από τα πιο ακραία στοιχεία της Χούντας, οι οποίοι εκπονούσαν σχέδια για την δολοφονία του Μακάριου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αξελός Λουκάς, (1994). *Κύπρος, Η ανοιχτή πληγή του Ελληνισμού: Αυτοδιάθεση, Ανεξαρτησία, Διχοτόμηση* (Α' έκδοση). Αθήνα: Στοχαστής.

Γαρουφαλιάς Πέτρος, (1982). *Ελλάς και Κύπρος: Τραγικά σφάλματα, ευκαιρίες που χάθηκαν, 19 Φεβρουαρίου 1964- 15 Ιουλίου 1965*. Αθήνα: Μπεργάδης.

Δρουσιώτης Μακάριος, (2009). *Δύο απόπειρες και μια δολοφονία, Η Χούντα και η Κύπρος:1960-1970*. Λευκωσία : Αλφάδι.

Κρανιδιώτης Νίκος, (1985). *Ανοχύρωτη πολιτεία, Κύπρος 1960-1974, Τόμος Α'- Β'*. Αθήνα : Βιβλιοπωλείο της Εστίας.

Κρανιδιώτης Ν. Γιάννος, (1984). *Το Κυπριακό πρόβλημα, Η Ανάμειξη του ΟΗΕ και οι ξένες επεμβάσεις στην Κύπρο. 1960-1974*. Αθήνα : Θεμέλιο.

Κληρίδης Γλαύκος, (1988). *Η Κατάθεσή μου*. Λευκωσία: Αλήθεια .

Κωστής Κώστας, (2013). *"Τα Κακομαθημένα παιδιά της ιστορίας, Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους, 18ος- 21ος αιώνας* . Αθήνα : Πόλις.

Συλλογικό έργο. (1980), *Ο Μακάριος όπως τον είδαν*. (Κρανιδιώτης Γ. & Τσαλακός Γ., Επιμ.) Αθήνα: Μετόπη.

Κώστας Μαρδάς, (1997). *Αλέξανδρος Παναγούλης, πρόβες θανάτου*. Αθήνα.

Ξύδης Α., Λιναρδάτος Σπ., Χατζηαργύρης Κ, (1972). *Ο Μακάριος και οι σύμμαχοί του*. Αθήνα : Gutenberg.

Παπανδρέου Γ. Ανδρέας, (1974). *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*. Αθήνα : Εκδόσεις Καρανάση .

Polyviou Polyvios, (1976). *Cyprous in search of a constitution, 1960-1975*. Οξφόρδη.

Παπαγεωργίου Σπύρος, (1976). *Μακάριος, Πορεία διά πυρός και σιδήρου* . Αθήνα : Γ. Λαδιά.

Παπαγεωργίου Σπύρος, (1980). *Από την Ζυρίχην εις τον Αττίλαν, Τόμος Γ'.* Αθήνα: Γ. Λαδιά.

Παπαδημήτρης Π. & Πετρίδης Π, (1979). *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου* (Τόμ. 13ος). Λευκωσία: Κ. Επιφανείου.

Ριζάς Σ.& Στεφανίδης Ι. Στεφανίδης, (2004). *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, Νικητές και ηττημένοι, 1949-1974. Νέοι ελληνικοί προσανατολισμοί:*

Ριζάς Σωτήρης, (2000). *Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία, Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία στην αναζήτηση λύσης για το Κυπριακό*. Αθήνα : Βιβλιόραμα.

Στρίγας Κ. Αθανάσιος, (2000). *Κύπρος: Απόρρητος φάκελος*. Αθήνα: Νέα Θέσις.

Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, (2017). *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1891*. Αθήνα: Εστία.

Τζελέπης Ε.Ν, (1965). *Το Κυπριακό και οι συνωμότες του*. (Μ. Δραγούμης, Μεταφρ.) Βρύξελλες: Θεμέλιο.

Χατζηδάκης Ν. Μάνος, (2017). *Ανοίγουμε τον φάκελο της Κύπρου 1950-1974, Τόμος Β'*. Αθήνα: Πελασγός.

Χαρίτωνος Αδάμος, (1985). *Εξομολόγηση*. Λευκωσία.

Χατζηαντωνίου Κώστας, (2007). *Κύπρος 1954-1974, Από το*

έπος στην τραγωδία. Αθήνα : Ιωλκός.

Gallant W. Gallant, (2017). *Νεότερη Ελλάδα, Από τον πόλεμο της ανεξαρτησίας μέχρι τις μέρες μας*. (Γ. Σκαρβέλη, Μεταφρ.) Αθήνα: Πεδίο.

Stavrinides Zenon, (1999). *The Cyprous Conflict: National Identity and Statehood* (2η Έκδοση εκδ.).

Άρθρα

Δρουσιώτης Μακάριος, (2006). Ελληνοτουρκικές σχέσεις: 50 χρόνια φαγούρας. Ελευθεροτυπία .

Αθανασίου Βαλάντης , Η διεθνοποίηση του Κυπριακού .